باسمہ سبحانہ

رسالۂ شریفہ ملقب بہ

کشف الرین فی اثبات العزاء علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

هو المستعان

رسالہ شریفہ و عجالہ نفیسہ موسوم بہ سیف المومنین و ملقب بہ ؛ ؛ ؛

کشف الرین فی اثبات العزاء علی الحسین ع

مصنفہ جناب حکیم ابو علی خان صاحب الدہلوی اصلاً و مولداً و الامروہوی موطناً و مسکناً ؛

احلہ اللہ دار الجنان ؛

M.A.LIBRARY, A.M.U.
PE14876

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذی انزل اولیائه فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابه فی عرصات المحبة والابتلاء
والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدة النساء ومسموم الاعداء وغریب
الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیه السماء بالدماء وناحت علیه الطیور فی الهواء المذبوح
بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد الله الحسین وعلی ولده الائمة الهداة المصطفین
اما بعد العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله القوی ابو علی بن غلام علی خان امرهوی تجاوز الله
عن سیاتهما می گوید که در عزای جناب امام حسین ع گریه وزاری و نوحه و اشکباری در ایام عشره و غیر آن از روز
شهادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست و کسی از اهل تحقیق انکار آن نکرده مگر درین چند زمان بعض متعصبین خود را
بلباس علما وانموده رساله ها در ممانعت تعزیه داری و گریه وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة
والثنا نوشتند و آنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر الله سعیهم اجوبه رسائل مذکوره بدلائل
ساطعه و الزامات قاطعه چنان تحریر کردند که باز صدای بر نخاست و احدی متصدی جواب الجواب نگشت
مردی از حضرات اهلسنت بر خلاف اسلاف و اکابر اوراقی چند موسوم به هدایت المومنین در زبان اردو
نوشته و او زبان درازی داده پا را از آداب علماء و ادبا فراتر نهاده چون دران رساله نظر کردم خود را از تحریر

از انجمله رساله فتوحات حیدریه تصنیف مولانا العلامه جناب السید محمد ظفر خان اعلی الله درجاته فی الجنان ۱۳

جواب آن باز داشتن نتوانستم و با وصف قلت فرصت به تسطیر این عجاله پرداختم و بسیف المومنین مسمے گردانیدم و چون عبارات کتب منقول عنها که استناد و اندراج یافته فارسی بود یا عربی لهذا بعبارت فارسی تحریر این رساله مناسب نمود فها انا اشرع فی المقصود متوکلا علی الله الموفق والمعین **قال** المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجہنا مقدمہ کا ضروری تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے کہ ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تہی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پڑی تہے حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجہایا اور رسومات جاہلیت کو اوٹہایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بہی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** و به نستعین خلفائیکه بزعم مخاطب اقامت دین از ایشان باحسن وجوه بمعرض ظهور رسیده آیا منحصر در خلفاء اربعه هستند یا نه بنابر اول حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش را جواب باید گفت و بنابر ثانی معاویه و یزید را باتباع قاضی عیاض و شیخ الاسلام وغیره هما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواهد نمود یا نه درصورت اولی انچه بر اہلبیت نبوت و رسالت از جور و ستم و رنج و الم رسیده از دست حق پرست خلفای متقین دین مبین است سبحان الله نازم براین اقامت دین و لنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی که در دل تست ÷ وان فکر سم قاتل تست ÷ فکری که دلت کباب کرده ÷ ایمان ترا خراب کرده ÷ عیش و طرب بباد داده ÷ کیشے عجیبے بباد داده ÷ اثبات خلافت هوائی هست ÷ اطفای چراغ کبریائی هست ÷ دل با صنمے قریش بستی ÷ در پردهٔ شرع بت پرستی ÷ کار تو که عو عو و فغان است ÷ از بهر خلافت سگان است ÷ وین امر ز قوه ات برون است ÷ فکریست که سر بسر جنون است ÷ بر دندی که زین جهانت ÷ موقوف شد اندم این فغانت ÷ آن وقت کشود مشکل تو ÷ بود این همه سعی باطل تو ÷ جز دشنه حسرت و ندامت ÷ بر جان تو نیست تا قیامت ÷ می نالی و ناله را اثر کو ÷ الآن وقد عصیت قبل ÷ درحالت ثانیه قول ابن حجر عسقلانی مبطل او خواهد بود چه او در شرح صحیح بخاری معاویه و یزید را در سلک خلفاء دوازده گانه مثل خلفاء راشدین منظوم ساخته حیث قال وایضا ثم قد لك ان المراد بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع انهم اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویة یومئذ بالخلافة

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمهٔ خلافت معاویه مهید شد اکنون دو کلمهٔ دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر خدا
صلعم معاویه را گفت که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه بس از تملک سلطنت
وتقرر خلافت در حق اهلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فصل از ان بجهت غایت اشتهار یادگار خلافت
مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نایره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان از ان کباب
و چشم پر آبست یعنی فرزند ارجمند خود یزید پلید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت الا لعنة الله
منهم وازو انچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت و صحابی جلیل القدر
و خال المومنین و مجتهد بمقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند حالانکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة مطبوعه
در صفحه ۶۲۸ او را بصفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده است
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی **قال المخاطب** جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیہ کے ہاتھ
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام میں برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی **اقول**
و بالله نستعین این چه افسانه است که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ اصل و فرع خود هر چه بیجا است
می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا بخدمت گدای عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد مذهب
خود تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشود
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیه کی ہاتھ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام میں برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اهل سنت الخلافة
بعدی ثلثون سنة ثم ملک العضوض چه جواب و لا فرق بین الخلافة و ملک العضوض چون زمانه معاویه
در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سنیان بی ای حمایت این صحابی جلیل القدر رحمه
در غنیه اخراج نموده و او انصاف داده قال رسول الله صلعم تدور رحی الاسلام خمسا و ثلثین سنة

او بستعاو ثلثہ بود انتھے واساس خلافت سی۳۰ سالہ را کہ بحدیث نبوی مستحکم گردہ بودند از بنیاد برزوند قال
المخاطب اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکھتی تھے فرصت کو
غنیمت جانکر کھل کھیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین اقول
و بہ نستعین بزمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بادشاہ ثم یلونہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک و چگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت و ضلالت درین عرصہ شاخ و
برگ آوردند و انچہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا بر داشتند باین صورت مخاطب بنای روایت
خیر القرون قرنی الخ را کہ اساس بسے کا ہنا بود از پا انداخت قال المخاطب چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین
ایک عالم مین پھیل گئین اور پچھلون نے اگلون کی سنت سمجھ کر اور مرعوب نفس پا کر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا جو علماء دیندار ہوئی گئی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول و بہ نستعین فی الواقع حال برہمین منوال است مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روے
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ وفی ھذا الحدیث
وجوب طاعۃ الامام الذی انعقد لہ البیعۃ والمنع من الخروج ولو جار فی حکمہ و لا ینخلع بالفسق
قال المخاطب تیسری بھی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوئی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی نے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کھچڑی ہو گیا اقول و بہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
انچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند گاہی خمس را اہل بیت ندادند و گاہی تحریم متعہ را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و زمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
با جماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحن ستقیمہ العرب و آنی ارشاد کردند کہ ان المعوذتان
لیستا من القرآن و قتی تعلیمہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند چہ لازم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین علیہ السلام با خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا باس این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بنا بهمین که معاویه مدتها بسبب جناب امیر المومنین صلواة الله علیه اشتغال
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجه من الوجوه فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشته و گاهی اسمای خلفای
اربعه درج خطبه نموده ند رفته رفته کار بطوالت کشیده ثم انحصار اجتهاد در ائمه اربعه قرار یافت بل برین قدر نیز
اکتفا نکرده برای امام اعظم کوفی چنان مرتبه رفیعه قرار دادند که اگر کدامی حنفی از دین برگردد و شافعی یا مالکی گردد سزاوار
تازیانه کشد و چهار مصلا بخانه کعبه بنام همین فقهای اربعه تعمیر کرده داد خواهش نفسانی دادند و اهل باطن شان
ایجاد بدعت بیعت ساخته کوس کشف و شهود نواختند **قال المخاطب** خصوصا هندوستان مین یهانتک
نوبت پهونچی که اوهر کلمه بهی کهتے هین او وهر بت بهی پوجتی هین اور جو اونمین ذرا قابل هوتی اونهون نے بعینه جب رسوم
هنود کی کرنا مناسب نه دیکها او مطلق چهوڑنا بهی رضای نفس کے خلاف پایا سو اسواسطے ویسی سمین اپنے
گهر هوت اور نام بدل کر مقرر کر لین مثلا هنود جو بیاه مین موڑ باندهتی هین یه لوگ سهرا اور مقنعه باندهتی
هین اور جو وه اپنی مردون کی دن کرتی هین یه بهی تیجا اور دسوان اور چالیسوان او ویسی مثل فرض اور
واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتون کی اوپر مٹهه بنا کر پوری کچوری پانی وغیره چڑهاتی هین یه بهی اپنی قبرون پے
گنبه بنا کر ملیده اور ریوڑی اور گٹه اور چادر وغیره چڑهانی لگے اور جو اونکی مٹهه مین مهنت اور گسائین اور اتیت
رهتی هین انکے هان گنبد و نمین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر هوتی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مهادیو بولتے
هین تو یه بهی نعره یا حسین اور دم مدار کهنی لگے **اقول** و به نستعین در مدارج النبوة مسطور ست که عبد الله
ابن عمر خواب کرد پای او پس گفته شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فریاد
کرد یا محمداه پس به شد پای او انتهی بعبارته هرگاه اسم سامی جناب ختم الانبیا موجب برکت و رفع اذیت است
بفحوای حسین منی و انا منه نام نامی جناب سید الشهدا علیه التحیة و الثنا هم باعث خیر و رفع بلا خواهد بود
قال المخاطب و جیسے وه هر هر کهتے هین یه بهی علی علی مچانی لگے **اقول** و به نستعین لطف تقریر چنان عنان
تمالک از دست برده بلا لحاظ ایمان و اسلام انچه میخواهد بتحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتقین
صلواة الله علیه و کجا مناسبت هر هر ازینجا گستاخی و بی ادبی مصنف رساله به بلای مرض جذام مبتلا گردیده نمونه
سزای آخرت بدنیا یافت و مولوی سلطان خان در شاهجهانپور بسبب بی ادبی تعزیه با بتلای همین مرض انچه

ازشاید کشنیده اظهر من الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذکر
علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفره والفجره میگوید اخرج الدیلمی
عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی وخیر اعمامی حمزة وذکر علی عبادة ای مخاطب عالی مقام
این حدیث را شنیده و یا باور نکرده و یا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور
خود باک نداری و حدیث من سب علیا فقد سبنی را هجوی میشماری و لا اقل که در مطابقت هر اهانت جناب
امام المتقین خواهد بود وہی کاتری قال المخاطب ور اگر اونکی یہان گیا اور متہرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے
نکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بہی ریگ اور صندل الی لگے
اور جو وی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بہی نکن پور کی چاول منزلون پہونچانی لگے اور جو وے
مہادیو اور بہرو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بہی مدار سالار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی
ہان بہرو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بہی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر
دت کا ند و دہوم دہام سی نکالنا ضرور ہی تو یہان بہی دسوین دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو
وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بہی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکر دوارہ ہی تو انکا امام باڑہ ہی اقول
و بہ نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام باڑہ و تعزیہ جناب سید الشہدا علیہ السلام نمودہ گوی
سبقت در نصب و خروج از اقران خود ربودہ و محققین اہل سنت و جماعت تعظیم امام باڑہ و تعزیہ واجب
نوشتہ اند چنانچہ فتوای مولوی مدن مفتی کلکتہ بوجوب تعظیم و اباحت تعزیہ داری باستفتا حکام انگلیسیہ مشہور
و در دفتر سرکاری موجود ہست و مولوی سلامت علی بنارسی کہ در تحقیق و کمال سر آمد معاصرین خود بودہ
در تبصرہ میفرماید شک نیست کہ امام باڑہ و نقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم ہست و مخاطب
امام باڑہ و ٹہاکر دوارہ را در یک سلک کشیدہ نداتم کہ مدرسہ و خانقاہ و بتخانہ را علاحدہ خواہد داشت و یا
مقابلہ آن باجٹ سالہ و گوردوارہ و استان کنہیا ساختہ زیر قضیہ کل بدعة ضلالة خواہد کشید این ہمہ
بنای دیرینہ را بباد فنا خواہد داد قال المخاطب علی ہذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان
لوگون نے بہی مقرر کرلین اور خوش ہوتی کہ ہم ہی ان سے کم نہین اور ایکبارگی سب رسمین جہانتک نہین نکلین

مگر جو آتا گیا وہ نئی ایک اپج نکالتا گیا اور دون کی لیتا رہا اور سبب اسکا یہہ ہی کہ مسلمانی مین جتنے کام
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ اور مشابہت سی نہایت بعید ہین **اقول** وبہ نستعین انچہ درین
مقام افادہ نمودہ ہمہ ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت
دوست میداشت موافقت اہل کتاب را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یوم
عاشورا باقتدا یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین عن ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قدم
المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشورا فسالہم فقالوا ھذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا للہ تعالی فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب اور عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شمر کا اور وہم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین اور
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی مست اور پوجا کرتے
ہین مسلمان جاہلون نی یہی اسباب کو دیکہہ اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی ہان سے
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین سچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعینہ
رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لباس
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت نہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو بندہ خیر خواہ
اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسن حسین کے طریقی اور محبت مین رکہی **اقول** وبہ نستعین اقتدا وتمسک بذیل
اہلبیت بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود واولیا مخاطب گاہی توجہ بتتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب او را اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی دانند و روایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس ادعای پیروی
سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ع رند میخانہ کجا مسجد ومحراب کجا؛ **قال المخاطب**
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال ہے
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن ہے نہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب از قہ جناب بار
عز اسمہ بہ چنان مرض صعب مبتلا گردید کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کنند نفعی نخواہد بخشید کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتون سی انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجھانا
شروع کیا پہر جب دیکھا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے
اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اڑتالیس ہجری ہین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکھا تاکہ ہر کوئی اسکو اپنے
بولی مین سمجھ کر بی تکلف بوجھ لی اور سوجھ بوجھ پکڑی **اقول** و بہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف
کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی
نگاشت تا ذائقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پہر دریافت کیا تو سب
رسمون مین دو رسمون کا چھوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے
دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ سہ چہاتی پہ گر پہاڑ بھی ہوتی تو ٹل سکے پہ مشکل ہے جیہن بیٹھے وہ جیسی نکل سکی ۔
او منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکھا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف
بیان کی کیونکہ سمجھانا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کر و ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے
کہ ہی پر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجھین اور اسکے مطلب کو سوچین
بوجھین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین کہا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلون مین بیان کیتے
اول مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول** و بہ نستعین کاکت بیانات مقدمہ بوجوہ
سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین بُرائی تعزیہ کی دلیل عقلے و شرعی سی مذکور ہی دوسری
فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول**
و بہ نستعین تحت ہر فصلی از فصول کہ ملو فضول ست ہیچ اب آن آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانون
خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جیمین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے
امت ہو **اقول** و بہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سرایدو از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض
نمودہ ہر چہ میخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن لسبے اختیارات است باعتقاد
اہل تسنن مفوض باختیار اہل اسلام ست چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند
و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خود شان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق استعاری بدان رفتہ ہر چہ خواستند باختیار خود بعمل آوردند وانجام آن اختیار بجدی منجر شد
کہ جناب معاویہ مربع نشین صدر خلافت گشتند و در ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رشید
یزید را خلیفہ و جانشین خود نمودند وانچہ از پدر و پسر نسبت بخاندان رسالت بمنصہ ظہور جلوہ گر شدہ کالشمس
فی وسط النہار ہویدا و آشکار است و در اثبات خلافت معاویہ و یزید ہمین قدر کافی و وافی است کہ عبد اللہ ابن
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلوات اللہ وسلامہ علیہ دست کشیدہ بایشان بیعت نمود
و ہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار و وعید کرد۔ قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن عمر
بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یداً فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معاویۃ
حتی اجتمع علیہ و در جامع الاصول از بخاری و مسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاویۃ جمع
ابن عمر حشمتہ و ولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا قد
بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ ورسولہ وانی لا اعلم غدراً اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ ورسولہ
ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احداً منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل بینی
و بینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم و عقل مستقیم مخاطب کہ باوجود آنکہ بنا بر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسلمانان
در این چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق است باز میگوید ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین میں آپ مختار نہیں ہو
کہ جو تمہاری جی میں آوی سو کرو الخ و بطریق تنزل میگویم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت
بدعت حسنہ است بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سررشتہ دار فوجداری شاہجہانپور
می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچھہ اصل نہیں ہے کہ شیخ تاج الدین عمرو بن علی البلخی الاسکندری المشہور
بالفاکہانی من متاخری المالکیہ فی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکہا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی
بیچ مکتوب و بیست و ہفتاد و سیوم و مکتوب پنجاہ و چہارم کی لکہا ہی تو کہڑا ہونا اوسمین دوسری بدعت قبیحہ اور
سینہ ہی سے مجلس مولد کہ شد ایجاد آن ۞ بدعت آن سیزدہ افزود از بتان ۞ فاسق و مبتدع در مجلس تمام ۞
جمع می آیند با صد احترام ۞ شد بنی خانہ و ران ایجاد ہم ۞ چون امام باڑہ از اہل ستم ۞ خانہ بدعت شدہ ہر خانہ ۞
خانہ خانہ گشتہ ہر دیوانہ ۞ خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ ۞ در حقیقت خالی شد دام و دانہ ۞ الغرض ہر خانہ مولد ۞

ع بہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام مطبوعہ سنہ ۱۲۹۳

بدعتی شد باعث بدعت دگر ÷ ذکر وضع حمل چون آید میان ÷ از پی تعظیم برخیزند شان ÷ گو باوقت وضع حمل آن این است
این ÷ در حضور شان شده مولد همین ÷ شد معاذ اللہ این شنعت تمام ÷ از ادب در بیت هم در دین
حرام ÷ در زمانم معنی مولد کجا ÷ زانکه شد مولود و مولد در سرا ÷ معنیش آید ولادت را زمان ÷ یا که شد جای
ولادت نام آن ÷ این زمان و جای را مصداق نیست ÷ غیر بدعت هیچ استحقاق نیست ÷ انتهی و فی
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة
و کل ضلالة فی النار و ما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر ربیع الاول لیس بشیء
و یقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم تجیء حاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرک و قد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب **قال**
المخاطب بھلا ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہاں کہا ہے کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں **اقول**
و به نستعین کلام متشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اہل حل و عقد ہر کہ را خلیفہ سازند ہمان
خلیفہ برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف و ذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور
من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر و عقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان و لم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینه من اهل الحل و العقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
و مجتهدی جمیع اقطارها انتهی و بعبارة اخری خدا و رسول کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اخلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را بآتش سوزاند و اگر عبد اللہ ابن مسعود و دیگران
قرآن خود دنهادن ورزد مضروب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنا بر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنا بر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنا بر تصریح علماء ایشان یا بیعت اہل حل و عقد است و لو کان واحدا او اثنا
خلیفه سابق است لاحق را یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای معدودی

چند با یزید بیعت کردند و عبد اللہ ابن عمر کہ در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشتہ قال میمون بن
مہران ما رأیت اورع من ابن عمر از جملہ بیعت کنندگان حضرت یزید ہست و اما استخلاف پس بآنکہ حضرت
معاویہ کہ باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفہ راشد بود حضرت یزید را خلیفہ ساخت اما قہر و غلبہ یزید محتاج
اظہار نیست خلاصہ اینکہ ہرگاہ شہادت جناب امام حسین ع باصول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شہید
از و عجب می نماید قال المخاطب تب انکا تم ہر سال تعزیہ بناؤ اور اسکا ثواب پاؤ اقول و بہ نستعین مخفی مباد
مخاطب دریں جا در صدد انکار سہ امر ہست اولاً ساختن تعزیہ ہر سال ثانیاً ساختن آن مطلقاً ثالثاً ترتب ثواب
بر ساختن آن لہذا ہر یک را بدلائل قاطعہ ثابت میکنم تا دیگر را مجال سخن نماند اما اولا یعنی تعیین وقت بدو وجہ
متحقق ہست اول اینکہ در ترجمہ صواعق محرقہ ابن حجر مکی مرقوم ہست ہکذا عبارتہ چہارم آنکہ آنچہ در روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی اللہ تعالی عنہما رسید چنانچہ تفصیل آن بعد ازین خواہد آمد نبود مگر شہادتی کہ دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجہ آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجہ آبا و اہل بیت مطہر خود پس باید کہ اگر کسے
از و مصیبت او را یاد بسزاوار ہست کہ در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنابر امتثال و اطاعت امر الہی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نامتناہی کما قال اللہ تع و بشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون اولئک علیہم صلوات من ربہم
ورحمۃ واولئک ہم المہتدون انتہیٰ قول فقرہ و اگر کسی از و مصیبت او را یاد اول دلیل ہست بر تعیین روز
عاشورا و ہو المطلوب دویم آنکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد نوشتہ و قد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اہل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام و سائر بلاد العرب من
المشرق و المغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلعم و یفرحون بقدوم ہلال ربیع الاول
و یغتسلون و یلبسون بالثیاب الفاخرۃ و یتزینون بانواع الزینۃ و یطیبون و یکتحلون
و یاتون بالسرور فی ہذہ الایام و یبذلون علی الناس بما کان عندہم من المضروب و الاجناس
و یہتمون اہتماما بلیغا علی السماع و القراءۃ لمولد النبی صلعم و ینالون بذلک اجرا جزیلا و فوزا
عظیما و مما جرب عن ذلک انہ وجد فی تلک العام کثرۃ الخیر و البرکۃ مع السلامۃ و العافیۃ

وسعة الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکة مولد النبی صلعم انتهی و فی فتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامة و من احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولده صلی الله علیه و سلم من الصدقات و المعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلک مع ما فیه من الاحسان الی الفقراء مشعر لمحبة النبی صلعم و تعظیمه و اجلاله فی قلب فاعل ذلک وشکر الله تعالی علی ما من به من ایجاد رسوله الذی ارسله رحمة للعالمین صلی الله علیه و سلم انتهی ازین هردو عبارت مبرهن است که نمودن مجالس مولود حضرت در ربیع الاول هر سال موجب بسی خیر و برکت است پس همچنین ساختن تعزیه و قیام ماتم جناب سید الشهدا علیه آلاف التحیة والثنا در عشره محرم الحرام نیز جائز خواهد بود وهو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیه و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد که ساختن این هر دو مباح است چه اصل در هر چیز اباحت است تا وقتیکه از شارع علیه السلام ممانعت دران وارد نشود و هکذا فی البحر الرائق والهدایة و ممانعت شارع در تعزیه داری کجا فالحق احق بالاتباع و اگر هنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم که باز مخاطب اجمال سخن نباشد و یا بت بان رازی مخالف مسدود گردد والمختصر در رسالهٔ ازالة الاوهام نوشته اند که در عهد صحابه و تابعین کتابت قرآن غیر معرب بود و بعده معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید و همچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقهیات و چهار مصلی در خانه کعبه و تالیف صرف و نحو و غیرها و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیده و اجماع بران گردید همچنان مراسم تعزیه داری جناب امام حسین ع از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرهم که در تمامی ملک محروسه نافذ الامر کلی بودند مراسم تعزیه داری بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم پناه و قاضی القضاة مستعد خان کلان و قاضی القضاة مستعد خان خرد که هر یک حنفی المذهب بودند و دیگر علما آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع و بدعت سیئه میدانستند بحضور سلاطین معروض ساخته در تمامی ملک موقوف میگردانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی داشتند و بادشاهان هم متشرع بودند یا بادشاهان مذکورین که متشرع بودند بذات خود ها در تمامی ملک تحت حکومت خود ها موقوف میکردند

ودران عهد نمود و خصوصاً مروج بوده تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی
از عوام و خواص زمان تا حال انحراف از آن نکرده در خصوص ترویج آن باجماع امت نبی صلعم ثابت گشت و بتواتر رسید بمفاد
حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هر چه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین
عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع و آنچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبرا بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اولا احادیث مذکور در صحاح ستة مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث مختلف است
پس چنین حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جمله احاد است و تواتر و اجماع
امت از خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام علیه السلام چیزی دیگر است و قبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرت ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائک در اینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند و یا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس در اینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد
پس اینهمه قبور بلا مقبور و جعلیه خواهد بود و چنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین علیه السلام در تعزیه
مدفون است نه در کربلا معلی در خصوص تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گرنه نقل قبر و هرگاه
احدی از موالف و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعیین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهداء علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر از آن
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشند و باز آنچیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت
شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب
الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد
معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره یا با اعراب

کلام اللہ تشریف و تعزیہ تشریف نماید و ترک حقوق کلام اللہ و عترت طاہرہ کنند ہر دو در قیامت فریاد و
غیبت آنکس بر حوض خواہند کرد و از حضرت امام موسی کاظم عہ مرویست کہ ہر کہ زیارت قبر حضرت امام حسین
علیہ السلام کند حالانکہ میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجہ برای وی در علیین و چون بسبب بعد شد ایں
راہ بزار شریف حضرت امام حسین علیہ السلام ہر سال رسیدن جملہ مردمان این دیار استعذر و متعسر است بنا بران
مردمان این دیار ہر سال در عشرہ محرم علامت نقل قبر ساختہ زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
کہ در حدیث مذکور است در آیند زیرا کہ بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسہ دادن بران جایز چنانچہ در کفایہ
شعبی و فتاوای غرائب و عالمگیری و مطالب المؤمنین و خزانۃ الروایہ و غیر آن مذکور است لا بأس بتقبیل
قبر والدیہ لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول اللہ انی حلفت ان اقبل عتبۃ باب الجنۃ
وجبھۃ حور العین فامر ان یقبل رجل الاب وجبھۃ الام قال یا رسول اللہ ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرھما قال فان لم یکن اعرف قبرھما قال خط خطین انوا احدھما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلھما فلا تحنث فی یمینک انتہی الحمد بمد کہ از عبارت سابقہ کالشمس فی وسط النہار جواز بلکہ استحباب
تعزیہ داری جناب خامس آل عباء و ترتب ثواب بران بپایہ ثبوت رسید اما ثانی یعنی ترتب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبرہ جناب امام حسین عہ کہ آنرا تعزیہ گویند ثابت است بچند وجہ اول اینکہ ثواب تعزیہ داری بشہادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شہادۃ ہذا الفاضل دوم آنکہ گریہ نمودن بر مصائب جناب
شہید مظلوم صلوات اللہ علیہ سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نوشتہ اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوی وھی قریۃ علی
الفرات فوقف وسأل عن اسم ھذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ وھو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین عہ
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاھا فلم املک عینی
ان فاضتا انتہی و فی المقتل الذی الفہ الفاضل الدھلوی وسماہ بسر الشہادتین انہ اخرج الحاکم
والبیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ یوما بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی

النقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا
واتانی بتربة من تربته حمراء انتهى و پر ظاہر کہ تعزیہ داری باعث گریہ و بکا است و ہر امر مباح کہ متوقف علیہ
عبادت باشد آن ہم عبادت ہست کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکواة پس باحسن وجوہ
ثابت و واضح گشت کہ در تعزیہ داری ثواب اخروی بجہ پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه و آله وسلم
در گریہ و زاری بحصول مے انجامد و هو المطلوب سیوم آنکہ جمال الدین محدث در روضة الاحباب میگوید
آنچہ مجرب شدہ از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن ہست کہ ہر کہ آنرا دایم با خود دارد و او در میان خلق
قبول تمام باشد و البتہ پیغمبر صلعم را زیارت کند و ہر کس آنحضرت را در خواب بیند فقد راہ حقا و این تمثال شریف
در ہر لشکر کہ باشد نگریزد و در ہر قافلہ کہ باشد غارت نیاید و در ہر متاعی کہ باشد دزد بران دست نیابد و در ہر کشتی
کہ باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در ہیچ حاجتی الا آنکہ گذاردہ شود و در ہیچ صعبی الا آنکہ
فرح حاصل شود انتہی و ہر منصف لبیب مخفی نیست کہ زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب دارد و اولیاء مخاطب حصول
آنرا از خواص ہمراہ داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار دادہ اند و تفرقہ در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب
سید الشہداء باین طور کہ یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت قال المخاطب اخر کہو گی کہ خدا اور رسول نے
کہین نہین کہا اقول و بہ نستعین مخاطب بگوید کہ قرآن شریف بحکم خدا و رسول معرب گردیدہ و یا بلا حکم
در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیہ فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفہ اینکہ نماز
تراویح ہیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب بخبر ایجاد کردہ آنرا نعم البدعة گفتند کما فی
النهاية انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بقیام
شهر رمضان فاستبشر وقال بدعة ونعم البدعة التی اجترینا ها با ینہمہ اعتراف دیدہ و دانستہ تراویح
خواندن و آنرا از جملہ عبادات شمردن مصداق ہمین بودن ہست پہر کیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو قال
المخاطب پہر کیون جان بوجہکر جہک مارتی ہو اقول و بہ نستعین در رسالہ غایة المرام مطبوعہ بصفحہ ۲ مندرج
سوال وثی کو بوسہ دینا زمان فیض نشان مین مروج تہا یا نہین اگر مروج نہ تہا تو اس زمانی مین بوسہ
دینی والی ماخوذ اور گنہگار ہین یا نہین جواب زمان سرور دو جہان مین رواج اسکا ہرگز نہ تہا لیکن لوگ

جو بوسہ دیتی ہین گناہ نہین ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہین درالمختار مین نقل فرمایا تقبیل الخبز
جوز الشافعیہ انہ بدعۃ مباحۃ وقیل حسنہ انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب
سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول
طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پھر کیون جان بوجھکر جھک مارتی ہو قال المخاطب اور ہمسے
پوچھتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب مین منع ہی اقول وبہ نستعین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی ملا
علی قاری و صاحب بدایۃ المرید صدہا امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کردہ بعضی را واجب و بعضی را فرض کفایہ و بعضی را مندوب
و غیرہ قرار دادہ اند پس استفسار مخالفت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد چہ یکی ایجاد فی دل خریدن و بر دیگری دست
رد گذاشتن از انصاف بسی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آینہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین
بنقل دو قول اکتفا می رود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنۃ او اجماعا
او اثرا فھو البدعۃ الضلالۃ وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فھو البدعۃ المحمودۃ
انتہی وفی العینی شرح الکبیر وشمس الائمۃ السرخسی اھل مشایخ بلخ اختاروا قول اھل المدینۃ فی جواز
استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز وکذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز
روشن واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت یکی را بدعت ضلالۃ و دیگری را بدعت محمودہ نام
گذاشت و باتباع علماء دیگر و یا بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند با آنکہ جناب باری لاتشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا می فرماید قال المخاطب اولٹی چور کتوالی ڈانٹی اقول وبہ نستعین نزد اہل سنت و جماعت خلافت
جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت ہست با آنکہ جناب معاویہ و اخراب او
معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و بازعند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد
یافتند باز چیرہ تم میر باید کہ قضیہ من انکر خلافۃ الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام قول و زبان یافتند
و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواۃ اللہ علیہ باصول خود چہ تفرقہ قرار دادند بارخدایا مگر
بقول لڑنی بھڑنی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی ڈانٹی قال المخاطب یہ ویسی ہی بات ہے
کہ کوئی شخص اپنے فلان مین انگلے کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے اقول وبہ نستعین

برای تدوین صرف ونحو وتعمیر مدارس ومعرب کردن قرآن شریف وانعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا ورسول وارد یافته ویا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از ایجاد فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صورت
ثانیه یہ ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کرے اور پوچھے کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے
ومن ادعی ورود الحکم فعلیه البیان **قال المخاطب** تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتے ہو اور اوسکی بہتری کا
دعوی کرتے ہو یہ تمکو بتانا چاہیے کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہے قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے **اقول** وبه نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر ونقل مقبرہ جناب امام حسین مباح است
وآن ثابت است بدو وجه اولا جناب رسالت مآب برای نقل قبر اجازت فرموده وسند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفته وهكذا رخص في تصوير ما لا روح له مثل الاشجار ونحوها وصاحب مشکوة
نوشته قال ابن عباس قال كنت لا بد فاعلا فاصنع الشجرة وما لا روح فيه متفق عليه وايضا الا
تصنع فعليك هذا الشجر وكل شيء ليس فيه روح رواه البخاري چون اخراج جمله روایت ها موجب تطویل
بود لهذا برهمین دو سه احادیث اکتفا رفت وفي التعزية من هذا القبيل ثانيا بطریق تنزل میگوییم که قیام وقت ذکر مولد شریف
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم اعلمای حرمین شریفین ودیگر دیار مستحب گفته اند کما في غاية المرام وسند قیام از حدیث ضعیف
هم نتوان آورد فالتعزية اولى بالاستحباب از لطایف مقام اینکه چون بعضی از اهل سنت انعقاد مجلس شریف
وقیام وقت ذکر مولد حضرت رسول الله صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض وخروج اوشان را
از دائره سنت وجماعت خارج کردند چنانچه دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتهی الکلام در رساله غاية المرام بتصحیح ایشان
باین عبارت در حق اوشان موجود است وعظین نجات هابیه بالیقین قدم از دائره سنت وجماعت بیرون نهادند
وداد اعتزال ورفض وخروج دادند ولنعم ما قیل سه واعظ شهر که مردم ملکش میخوانند قول اوبا همین است
که او آدم نیست وبحمد الله که هنوز در مذهب حق چنین علما هستند که باحقاق حق می پردازند انتهی **قال**
المخاطب کہ جیسے ایسی چپائی کوٹی اور پیٹی ہو **اقول** وبه نستعین بچند وجه مدفوع است اول آنکه این فعل عوام
است دوم آنکه مماثل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلاني في المواهب عن سالم بن عبيد الا
قال لما مات رسول الله صلعم كان اجزع الناس كلهم عمر بن الخطاب انتهى فالجواب الجواب سوم اینکه

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه حرام نیست بلکه مکروه است و بر فعل مکروه وی عقوبتی نمی باشد چنانچه امام اجل نووی
در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحه وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیش
والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیریه گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا باس
بالتسوید للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصه کو تهام کر اور ضد کو چهوڑ کر تعزیه کی برائی پوچهو کئی طرح کے
برائی حاصل هے **اقول** وبه نستعین بوجوه سابقه مثل روز روشن جلوه ظهور پذیرفته که بنا ساختن تعزیه امری
است مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و احادیث مرویه طریق اهل سنت و جماعت مستند انهاست اکنون
مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یه که تعزیه بنانا شرع کے
خلاف هی یه کهین نهین آیا هی که غم اور مصیبت کی واسطی کوئی چیز بنانی چاهیی کسیکے نام کی هو پیر هون یا پیغمبر
امام هون یا شهید **اقول** وبه نستعین بنا ساختن تعزیه خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بنوعی
مذکور شد که طالب را در وصول مقامات از خیر بعیان می رسانند **قال المخاطب** بدعت وبت پرستے
شرع مین اسی کا نام هی که جس چیز کی دین مین کچه اصل نهو اوسکو اپنی طرف سی بنا چینا تعظیم کرین اور ثواب
ٹهراوین **اقول** وبه نستعین انچه درین مقام افاده فرموده خبطی است ناشی از جهل چه اهل سنت و جماعت
بسیار چیزها بلا حکم خدا و رسول ایجاد کرده داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار دادند و اکابر ایشان
امور مذکوره را از مفهوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت که هر حادث را بدعت نتوان گفت چنانچه ملا علی
قاری در شرح مشکوٰة بتفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی
الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه وآله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة
فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القرآن وجمعه عثمان قال النووی البدعة کل شیء
عمل علی غیر مثال سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام
مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم
کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما
محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هولاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

ومن هذه البدع فرض کفایة واما مندوبة کاحداث المرابط والمدارس وکل احسان لم یعهد فی العهد الاول
وکالتراویح ای بالجماعة العامة والکلام فی دقائق الصوفیة واما مکروهة کزخرفة المساجد وتزویق المصاحف
یعنی عند الشافعی واما عند الحنفیة فمباح واما مباحة کالمصافحة عقیب الصبح والعصر ای عند الشافعیة
ایضا والا فعند الحنفیة مکروه والتوسع فی لذیذ المآکل والمشارب والمساکن وتوسیع الاکمام وقد اختلف
فی کراهة بعض ذلک کما قدمنا قال الشافعی ما احدث مما یخالف الکتاب والسنة او الاجماع فهو
ضلالة وما احدث من الخیر ولا یخالف شیئا من ذلک فلیس بمذموم وقال عمر رضی الله عنه فی قیام
رمضان نعمت البدعة هذه انتهی ازین عبارت بوضوح پیوست که بدعت بر چند قسم است واجبه ومحرمه و
مندوبه ومکروهه ومباحه وهر امر مستحدث بدعت مذمومه نیست واگر نزد مخاطب هر حادث بدعت محرمه هست
پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح وجمع کردن کلام الله وجناب ثالث
به تجدید جمع ایجاد بدعت مذمومه کردند قال المخاطب دوسری برائی یه که تعزیه بنانا عقل صحیح مین بهی عیب کهتا هے
که ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساته وهی باتین کرنی جو اصل کے ساته چاهیی محض حماقت هی مثلا گهوڑے کی
تصویر بناوی اور اوسکی آگی دانه گهاس ڈالی اور کهریره کری تو لوگ اوسکو سڑی بتلاوینگی اسیطرح وی لوگ بهی
سڑی هین که حضرت امام کی قبر کی نقل بناکر فاتحه اور درود اوسپر پڑهتی هین اقول وبه نستعین مدفوع است بچند
وجه اول آنکه این حکم معارض است بآنکه علماء اهل سنت تقبیل بر نقل قبر والدین تجویز نموده اند چنانچه صاحب فقه
احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشته مسئله ماں باپ کی قدم چومنا مباح هین حدیث مین آیا هی که ایک
شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول الله مینی قسم کهائی تهی که آستانه جنت اور حور العین کے
رخسار وں پر بوسه دونگا آپ نی فرمایا که ماں کی پاوں اور باپ کی پیشانی پر بوسه دی اوسنی پوچها که اگر ماں باپ نهون
حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم اوسنی کہا که اونکی قبر معلوم نهو ارشاد کیا که دو خط کهینچ کر ایک کو باپ کی قبر اور دوسری کو
ماں کی قبر قرار دی کر بوسه دی تاکه حانث نهو کذا فی جامع المتفرقات انتهی وپر ظاهر است که حضرت امام حسین ع
جگرگوشه رسول الثقلین به نسبت پدر ومادر بهزار درجه افضل اند وهرگاه نقل قبر پدر ومادر جائز باشد نقل قبر شهید کربلا
بدرجه اولی جائز وروا گردد فاستمع ولا تکن من الغافلین سوم آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم تو خواه

از سخنم پند گیرد خواہ ملال ❊ دوم آنکہ جناب مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالۂ ازالۃ
الاوہام می نویسد و اینجانب از ثقات شنیدہ کہ حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سرہ و بچشم خود دیدہ کہ حضرت
مولانا عبد العلی محمد قدس سرہ و مولوی مجید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
قدس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکتہ و مدراس وغیرہ از بلاد ہرگاہ تعزیہ شریف امام مظلوم علیہ السلام می دیدند ایستادہ
می شدند و ہر دو دست بطرف تعزیہ شریف دراز کردہ از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحہ میخواندند و عند الاستفسار
میفرمودند کہ تعظیم و فاتحہ امام مظلوم ست زیرا کہ تعزیہ شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم است انتہی چہارم آنکہ در کتب
اہل سنت وارد است کہ پیغمبر خدا صلعم در فتح مکہ تصویر حضرت ابراہیم ع را مدفون ساختہ پس مخاطب عالی فہم صاحب را
ازین فن ساختن تصویر را کہ ساختن و نگاہداشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بر سفاہت و بیخردی خواہد ساخت
و یا حکم جواز مطابقت بعض امور بانقل با اصل خواہد داد **قال المخاطب** تیسری برائی یہ کہ غرض تعزیہ بنانے کی جو کہ شرع
اور عقل کے مخالف ہی کہ اوسکی دیکھنی سے غم والم پیدا ہوا **اقول** وبہ نستعین بنا ساختن تعزیہ مخالف شرع و عقل نیست
بلکہ موافق است و دلایل آن سابقا گذشت **قال المخاطب** سو وہ بھی تو حاصل نہیں **اقول** وبہ نستعین ہر کہ
ادنی بہرہ از شعور دارد مخفی نخواہد بود کہ از دیدن تعزیہ غم والم جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا پیدا می شود و انکار
آن مکابرہ است و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار نشاید **قال المخاطب** ہم تمسے پوچھتے ہین کہ غم اور
الم کن چیزون کے دیکھنے اور ہونے سی آتا ہی آیا فاقہ اور روکھی روٹی اور پرانی پہٹے کپڑی **اقول** وبہ نستعین ازہمین جاست
کہ در مذہب اہلبیت صلواۃ اللہ علیہم برای ترک لذات در عشرہ محرم الحرام ہدایت آمدہ و شعار مومنین بر ہمین قرار
یافتہ کہ درین ایام مصیبت التیام از اطعمہ لذیذہ و البسہ نفیسہ اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم بہ ترک لذات
غم والم جناب امام حسین ع برپا نمایند مگر این حضرات را باین امر چہ سروکار **قال المخاطب** ور تنہائی اور اندھیری اور
معشوق کی جدائی اور شکستہ جھونپڑی مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو کہ فاقہ کی عوض تعزیہ کے
دنوں میں شیر مال اور حلوا ہر جا موجود ہی اور دنوں میں چاہی فاقہ ہو مگر اس دس دن کا ناج پانی ہر کوئی جمع کر رکھتا ہی اور پرانی
پھٹی کپڑون کی جگہہ خاصی خاصی قبائیں اور گوٹی پٹی ان دنوں میں پہنکے نکلتے ہین **اقول** وبہ نستعین بموجب
مذہب اہل سنت و جماعت روز عاشورا محل اعیاد است و بجا آوردن لوازم فرحت و سرور بیوم عاشورا از ہدایت

این حضرات است چنانچه صاحب غنیه وغیره نوشته که روز عاشورا باید که غله جمع کنند و بر اهل وعیال خود
توسیع نماید وسرمه در چشم کشد و لباس نو در برکند و لوازم فرحت وسرور بجا آورد همین مضامین بتفاوت یسیر
در خطبه محرم از خطب جمعه های سال تمام مطبوعه کلکته موجود است و در رساله سبیل النجاح مرقوم است که در مکه وجده
روز عاشورا حنابندی ساخته و پوشاک نو پوشیده و انواع انواع شیرینی و طعام لذیذه پخته عید میکنند
و شیعیان اهلبیت را خود معمول است که خوردن طعام لذیذ و پوشیدن جامه نو و حنابندی و دیگر لوازم خوشی را
در عشره محرم ترک مینمایند پس انصاف باید داد که خاصی خاصی لباس اور گوٹی ٹھی ان دنوں مین پہنکر کون نکلتی ہین
اور اگر با اینهمه در رسید و شک باشی بمقام میرٹھ بیا و بر روز عاشورا هزار هزار مردم مذهب خود را بلباس نفیس
معطر بالیده و چشم سرمه کشیده در فرحت وسرور تماشا کن **قال المخاطب** اور تنہائی کی عوض ہزار ہا آشنا ہمسایے
ہم نوالہ ہم پیالہ اور شکستہ مکان کا تو کیا نشان جہان عمدہ امام باڑی فرش و فروش طلیا اور سیکڑون تعزیے
جھلملاتی بنا اور کرسی کی موجود اور اندھیرے کا کیا ذکر جہان ہزارون فانوس اور چراغ سی آگ لگتی ہی **اقول**
وبہ شتمین این تطویل لاطایل محصلی پیدا نیست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند و می خواهد که هر یک جدا جدا
ماتم جناب خامس آل عبا ع بپا کند و یا گستردن فرش برای نشستن مومنین و روشن کردن فانوس بجهت دفع حرج
حاضرین و خواندن ذکر مصائب حضرت امام را ناجایز میداند و می خواهد که مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
نموده آید مگر چونکه این حضرات نه تنهائی اجازت میدهند و نه با اجتماع و نه در مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
میکنند و نه در مکان فرش گسترده و چراغ افروخته بالکل غزالی که از اعاظم ائمه اهل سنت است روایت ماجرای شهادت
حسنین را حرام دانسته و گفته یحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن والحسین و حکایته و ماجری
بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج علی بغض الصحابة والطعن فیهم و قیامت اینست که آن روز حسین را
عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح وسرور پس این بیهوده سرائی
چه حاصل صاف صاف فقره یحرم علی الواعظ بر زبان آورد و خود را از حامیان یزید وا نماید **قال المخاطب**
اور شوق کے بڑھانے کا کیا ذکر جہان ہزارون بوڑھون بیٹھان ایک سے ایک خوبصورت امیر فقیر سبکی بہو بیٹی سو جہانی کو

اوپھر بین دن تک روتا ہی زیارت کی واسطہ ہوجو اقول وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بجماعت مردان حاضر نمی شوند وپیش نامحرم بلاحجاب نمی آیند وزنان را نمودن
خود ہا بنامحرمان ونظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است وزنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ وبازار
میگردند اختصاص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ ہمین شیوہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
ونیز تحریم نظر کردن مردان اجنبی کہ عورت شان مکشوف نباشد ہنوز ہم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلاف است
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر شہادت اہلبیت جناب ام سلمہ باستقبال تشریف بردہ اند گریہ وغش
نمود کما فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردان را دیدن ایشان
ناروا فاعتبروا یا اولی الابصار قال المخاطب اور علاوہ اسکی نقارون اور تاشون سی اور بھی رونق حاصل ہے
اب خدا کی واسطہ انصاف سی کہو کہ یہ سبب اسباب غم کا ہی یا خوشی کا اقول وبہ نستعین غنا ومزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص از ان اجتناب می نمایند وافعال عوام مناط اعتبار نشاید لیکن شعار حضرات اہل سنت آنست
کہ بادف ونی ندبہ شہدا کنند ودر عوام عادت نواختن نقارہ وتاشہ ازہمان جا رسید چنانچہ صاحب نغمۂ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف یندبن من قتل من آبائی یوم بدر یعنی
دف می زدند وندبہ می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران او روز بدر ونواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن نیز
مباح گفتہ اند کما فی البدایع وظاہر است کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن وہنگام بیان حال شہدای بدر برای
اعلان جایز ومباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت وجماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب چوتھی برائی یہ کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سی کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی آنکھ کھول کر دیکھو
اور سمجھو تو صاف یقین ہوتی ہرگز شبہ نہ رہی اور اگر بالفرض دو چار اولیاء کو اس تکلف سی رونا آیا تو اوسکا اعتبار نہیں ان
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی اقول وبہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ این مجالس عزا را لہو وبازی قرار دادن کار جاہل ومعاند است والا فواید اینہا بر کس ہویداند بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بعضی از ان بعرض بیان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید وثبوت نبوت ومعجزات انبیا
وحال مصایب انبیا واوصیا وجور وظلم کفاران ومنافقان امم بیان می گردد دوم حال مصایب سید الشہدا خصوصا جناب

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم اخیرات و صدقات بسیار ازبسیار عمل مے آرند چہارم اکثر
مردم از ارتکاب فعل بد و منہیات محفوظ و مصون می مانند و فاسقان مطلق نیز از فسق و فجور در عشرہ محرم باز می مانند
و اکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا بحکم ان اللہ یحب التوابین میرسند پنجم عوام الناس باز بیان وحدانیت خدا و رسالت
رسول اللہ و از معجزات و ارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسر حد ایمان کامل مے رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیر المومنین علی ابن ابیطالب و حسنین علیہم السلام مشہور و معروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ائمہ ہدی بیان میشود و از ان
جور و ستم بنی امیہ و بنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ائمہ و دیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
و ثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین و مومنین کہ از ان شوکت و ہیبت اسلام ظاہر و باہرات ہویدا میگردد
و از ان تخویف کفار و ہنود و منافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات و خرق عادات درین ایام بسیری کہ
اکثر از ہنود و نصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد و حصر متجاوز است و صدہا کس در ہر زمان دیدہ
و شنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آرم و آن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مراداباد منقلب برنگی مثل خون تازہ میشود و ہزارہا ہزار مردم بشرف زیارت
آن میرسند و انقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب سے بیماری ہوئی بڑی غرض انکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از ہیچ ماندہ از ان سو راندہ **اقول** وبہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح و مشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد آر و این خرچ جزوی را تا بحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتے ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلط ہے حضرت امام کی ایک قبر ہے کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بھلا یہ ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسے درست ہوتین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتے تھے تب ایک
مکان مین رہتے تھے اب بعد مرنے کی کسطرح سے ہزارون قبرون مین رہنے لگے **اقول** وبہ نستعین معاند متعصب ہرچہ خواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضرایح متعارفہ را نقل قبر و مقبرہ می نامند نہ عین قبر
تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
و شیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریفہ آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

قبر رسول ص

قبر صدیق اکبر

قبر عمر فاروق

نبوی است و سہ عمر محاذی صدر ابوبکر بدین شکل انتہی کلامہ اکنون انصاف باید داد کہ ہزار ہا قبور شیخین در مجلدات
روضة الاحباب و جذب القلوب از کجا بر آمدند و ہزار در ہزار بنا ساختن قبور پیسان جائز گشت بقول بتلاسے
ہزار ہا دن قبرین شیخین کے کیا اسی درست ہوتین اور مجھو کہ جب شیخین جیتے تھی تب ایک مکان مین رہتے تھی اب بعد مرنے کے
کسطرح ہزار ہا دن قبر ونمین رہنے لگی کیا فرشتہ نقالہ ہر جگہہ لیے پھرتی ہین قال المخاطب اس مقام مین سنا ہی
کہ بعضی احمق یون کہتے ہین کہ امام کی ایسی مثال ہی جیسی آفتاب باوجود ہونی ایک مقام کی سب جگہہ اوسکی روشنی ہو جاتی ہے
کیا بات بڑی قابلیت خرچ کی سوال در جواب مین زمین و آسمان رات دن کا فرق ہی اول قیاس غایب کا شاہد پر درست
نہین دوسری حضرت امام کا وجود کہتی تھی جو شمسی نہ تھا قبر ہونی کو جسد لازم ہی ایک جسد لاکھ جگہہ تقسیم نہین ہو سکتا ہے
اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان مین طلوع اور ظاہر تھی تب تو جسم با روح ایک وقت مین ہر جگہہ موجود نہ ہوتا تھا
اب بعد فوت کی کہ حکم غروب آفتاب کا پکڑا خوب رات کو دھوپ نکلنے لگی اقول و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ
اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالفعل قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت
بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالت مآب صلعم ہزار مرتبہ منور از جوہر شمس بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ
در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است اینست کہ از پس پشت ہمچو پیش و در شب تاریک مانند روز روشن
میدید و این تسویہ دلیل است بر اینکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بود کہ کار فرمائی قضا از شیر ارواح
مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بروی آن کشادہ انتہی و آنحضرت بحق حضرت امام حسین فرمودہ حسین منی
وانا منہ پس درین صورت جوہر شمسی با ذات جناب سید الشہدا علیہ التحیة والثنا چہ نسبت سوم آنکہ در فتاوای علمای
مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ غایة المرام صفحہ ۳۴ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء
الاعلام و ولاة الدین والاسلام فذکر و اعند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ الہ وسلم یحضر روحانیة
صلعم فعند ذلک یجب التعظیم والقیام و ہرگاہ در ہزار ہا مجالس میلاد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت
صلعم جایز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین در تعزیہ خانہا چہ بعید است قال المخاطب اور ہم تم سے پوچھتے ہین
کہ امام کی یہ سچی قبرین ہین یا جھوٹی اگر تم سچی ہو تو کہدو کہ جھوٹی پر بدعت کم ہین یا کہین اقول پیشتر ہمین
در مباحث سابقہ بتفصیل ہر چہ تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر ہستند مثل قبور [illegible]

این قدر نمیداند کہ مفہوم نقل قبر از مفہوم قبر اصلی و تبجیل حدا می باشد و الحمد للہ علی ذلک با صحبت و ندارین بیاره
عادت بیش باد گفتن فرا آموختہ اکنون از زبان در بیان فرماید کہ نقول قبر حسنین موجودہ کتاب دلائل الخیرات
چھپی ہیں یا جھوٹی اگر سچا ہی تو کہدی کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیش باد کہیں قال المخاطب اتنی کہی ہی کہ ہی امام
قبرین ہیں ایسا کیا آگیا کہ ابر سلام اور تعظیم او فاتحہ اور درود ہونی لگا اس ہم کو شرع اور عقل میں ہیں اعتبار کہ کیونکہ ہم
کہاین کہ یہ تعزیہ حضرت مرتضیٰ علی کا ہی اور یہ سپر ہی حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول کے
تو اس ہماری کہی سے یہ سب سچ مچ انہیں کے ہو گئی اقول و بہ نستعین مردود ہست بچند وجہ اول آنکہ ہولوے
سلامت علی بنا بر تبصرہ تعظیم امام بارہ و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ و التفضیل لا شہدت بہ
الاعداء دوم آنکہ نزد اہل سنت و جماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب مندوب است و پر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولد نمی باشد پس ہرگاہ از ہر زبان و بردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین علیہ السلام چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکہ در صدق و کذب
فرق آسمان و زمین ہست مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در بنا ساختن نقل قبر مطلق کذب لازم نمی آید زیرا کہ
اگر اصل قبر بنگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت قرار دادہ
احترام و تعظیم بر خود لازم دانند قال المخاطب تو وہ بھی ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیاں گڑیا گڈی بنا کر دولہا
دولہن ٹھہرا کر آپس میں ان کا بیاہ کر دیتی ہیں اور جانتی ہیں کہ حقیقت میں یہ بیاہ ہی اور اسی طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا کوڑا اپنا کر سوار ہوتی ہیں اور دوڑاتی ہیں اور جانتی ہیں کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی اقول و بہ نستعین
تذکرہ بنات یا وا لعب بنات حضرت ام المومنین عایشہ صدیقہ صاحب جامع الاصول از سنن ابو داود نقل
کردہ عن عایشہ قالت قدم رسول اللہ من غزوۃ تبوک او حنین و فی سہوتہا ستر فہبت ریح فکشفت ناحیۃ
الستر عن بنات عایشہ فقال ما ہذا یا عایشہ قالت بناتی و رای بینہن فرسا لہ جناحان من رقاع
فقال ما ہذا الذی اری وسطہن قال فرس قال ما ہذا الذی علیہ قالت جناحان قال فرس لہ جناحان
قالت اما سمعت ان لسلیمان خیلا لہا اجنحۃ قالت فضحک حتی رایت نواجذہ اخرجہ ابو داود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند و در خانہ ام المومنین عایشہ پردہ آویختہ بود و بر بازی

دفاعه ناچه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید
درمیان آنها اسپی که بر آن دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ
گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم سر دو جناح او گفت اسپ با جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت
سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خنده کرد آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی انتهیه
لطیف تر آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در شرح مشکوة میگوید تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس باقتدا آن مجتهدة
اهل سنت جماعت اولیاء مخاطب را مناسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و
محدثین نامدار حضرات اهل سنت جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت
کنت العب بالبنات عند النبی صلعم وکانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه
فیسربهن فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که بصورت دختری سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر
مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها
بحجره پنهان می شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر
مومن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات
نه سال داشت و مکلف نبود خطا ست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و ما قطع نظر ازین میگوییم
که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورسال را
امر و تمرین بعبادات میکنند بجهت مرات قال المخاطب ویسی هی تم بهی هو فرق اتنا هی که وه چهوتی نادان لڑکی
تهین اور تم پیر نابالغ اقول و به نستعین کلام بی نظام مخاطب بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر
والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است
کما مر پس اولیاء مخاطب پیر نابالغ باشند که اجازت دهند و عمل کننده را تشنیع می نمایند ۵ آنچه مقتبس ز قول
نبی است   طعن بروی نمودن از عقل سست   طعن آن طعن بر رسول خدا است   قبح آن قبح آن شفیع وراست
قول او قبح که انکاری   باز دعوی دین او داری   دوم آنکه در کتاب دلائل الخیرات تصویرات اسد
مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شیخین مرتسم ومنقوش وبرسران این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی دفن فیها
رسول الله وصاحباه ودر مزرع الحسنات شرح دلائل الخیرات گفته فایده در ذکر قبر شریف ودر بیان آنست که زیارت
بکند این مثال را کسیکه قدرت نیافته است بزیارت عین روضه مقدسه ومشاهده بکند این شکل را از روی محبت و اشتیاق
بوسه دهد بر آن از غایت محبت وشدت شوق خود واکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص وبرکات بسیار ذکر
کرده اند وتجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلائل الخیرات ومزرع الحسنات واکثر
بزرگان محول الیهم میتوان گفت ویسی ہی تم ہی جو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی ہین اور تم پیر نابالغ
سوم آنکہ تعظیم تعزیہ مثل تکریم خشت وگل مسجد ومانند تعظیم کاغذ وجلد قرآن وکتب صحاح احادیث ساختہ دست
خودہا است ومنکر آن جاہل بلکہ پیر نابالغ قال المخاطب اور پوچھو تو اصل سے ہم کو ہندوؤن سی ہی کہ دیوی
ٹہاکر کی مورتین اپنی ہاتہ سی بناکر خوش ہوتی ہین اور بجای اصل کے پوجتی ہین اقول ایشان این سخن در مقام
افادہ نمودہ غلطی است ناشی از جہل یا تجاہل چہ ہنود تصویر ذی روح ساختہ پرستش آن میکنند ودر تعزیہ نہ تصویر
ذی روح ونہ پرستش آن واگر عیاذا باللہ کسی تصویر ذی روح سازد وعبادت آن بکند از ربقہ اسلام خارج
خواہد شد وپر ظاہر کہ تعظیم امر دیگر است وپرستش امر دیگر چنانچہ قاضی عیاض در شفا گفتہ من رای اولاذی
ولم یقم قیاما فابتلاہ اللہ تعالی ببلاء لا دواء لہ ودر فتاوی عالمگیری نوشتہ ثم یتوجہ الی قبرہ صلعم
فیقف عند راسہ الی قولہ ولا یضع یدہ الی جدار التربۃ فہو اہیب واعظم للحرمۃ ویقف
کما یقف فی الصلاۃ ویمثل صورتہ الکریمۃ البہیۃ کانہ نائم فی لحدہ عالم بہ یسمع کلامہ کذا
فی الاختیار شرح المختار انتہی وشیخ عبد الحق در جذب القلوب آوردہ در وقت سلام آنحضرت صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم وقوف در آنجناب با عظمت دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز الخ ولا اقل
کہ قیام برای اولاد آنحضرت ووقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواہد بود وہو المطلوب اگر
خواہد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دہد وخود را از پرستش غیر خدا بکفار بت پرست ملحق سازد قال المخاطب
سو تعزیہ دار اونسی بہی زیادہ احمق ہین مورتین در کنار یہ قبرونکی صورتین نقل کرتی ہین قبر کا صرف صورت
کہتی غرض ایسی باتین یہ ہندوونکی بڑی بہاتی ہین طرفہ تماشا ہی ہندوونکو ہنستی ہین کہ دیکہو اپنی ہاتہ

صورت بناتی ہین اور تعظیم کرتی ہین اور انکو نہین دیکھتی کہ ہم انسی کیا کام ہین ویسی بات ہوتی کہ آپکو سب سب
اور انکو آخ ہو النصرۃ دی انہی ہین لیکن یہ ہیکی ہوتی اقول و بہ نستعین اہلسنت از ہنود زیادہ احمق
ہستند کیونکہ ہندو تین کنار ی شیخین کے قبر انکی صورتین نقل کرتے ہین قبر کا مرتبہ صورت سی کمتر ہی غرض ایسے
باتونسی یہ ہندو انکی بڑی بہائی ہین اسلیے کہ ہندو دونکی صورتین بناکر زمین پر رکہدین اور یہ حضرات
منقول قبور شیخین اپنے کتابونمین لیے پہرتی ہین حالانکہ تماشا ہی ہندو انکو ہنستی ہین کہ دیکہو اپنی ہاتہ سی صورت
بناتی ہین اور تعظیم کرتے ہین اور انکو نہین دیکہتی ہین کہ ہم انسی کیا کام ہین ویسی بات ہوتی کہ آپکو سب اور انکو
آخ ہو النصرۃ دی انہی ہین لیکن یہ ہیا کے پہوٹی المختصر فالجواب بجواب قال المخاطب اور کہتی ہین کہ ہم
تعزیہ کو حضرت کی محبت سی بناتی ہین اور انکی دوست ہین بڑی جہوٹی احمق ہین کبہی دوست نہین ایسے لوگ
امام کی دشمن ہین اقول و بہ نستعین بناساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکاو اظہار
بکمال الظاہر ان البکاء علی مصائب الحسین من امارۃ المحبۃ وہو المقصود والنص علی ہذا المطلوب
ما روی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بحزننا
فلیس منا قال المخاطب اگر امام کی محبت مین سچی ہوتی تو انکی منع او اطاعت اختیار کرتی اقول و بہ نستعین فی
الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع امر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد رفیع واعظ اعلی اللہ مقامہ
فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب تلامذہ فی از امام جعفر صادق علیہ السلام روایست کہ انا لا نعد الرجل مومنا
حتی یکون لجمیع امرنا متبعا و مریدا الا وان من اتباع امرنا وارادتہ الورع فتزینوا بہ رحمکم اللہ
وکیدوا اعداءنا بہ ینعشکم اللہ یعنی آگہ باشید ما کسی را مومن نمی شماریم تا وقتیکہ جمیع امر ما را تابع باشد و از انجملہ
ورع یعنی اجتناب از حرام است پس خود را بان زینت آراستہ گردید خدا شما را رحمت کناد و بان تزیین و آراستگی جگر
دشمنان ما را خستہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شما را بلند گرداند انتہی مگر مخاطب الاسقام باین تحریر
مغرور نشود و از جا نرود و مثل عمر بن الخطاب در حق مومنان فاسق زبان درازی ننماید چہ اصل محبت با ارتکاب معصیت
فی الجملہ جمع میگردد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ صفحہ ۲۶۸ آوردہ تا حصار کشادہ شد و اقمشہ و متنعم
واطعمہ بسیار از ان قلعہ بدست آمد و خمر بسیار ریختند و عبد اللہ بن حمار مردی از مسلمانان بود ما کاہی شرب خمر

اقدام ننمود و آنرا از شرایط پیغمبران تصریح ننموده آنحضرت او را ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه او را لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن او را که او خدا و رسول خدا را
دوست میدارد و از ینجا معلوم میشود که اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجمله جمع میگردد نعم محبت کامل آنست که بموافقت
و اتباع بود مصرع ان المحب لمن یحب مطیع و هر رتبه محبت خدا و رسول موصوف است چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہاں جو کوئی ایک ماں زادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بیچ
کیا کرسی کے نیچے بڑی جا کر وہ نہیں گھستا کہ بیٹا اپکو بہتر و اپنا تابی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس ماں زادی کو یہ میری وضع بہاتی
بہلا جب چاہا ماں زادی کو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست رکہینگے
امام کی محبت تو سچی جب ہووے کہ جب کوئی حکم شرع کا تابعداری کرے اور بدعت کو چہوڑ دے کی پیر و فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار کرے کہ خدا و رسول کا صاف صاف بیان کردی اقول و به نستعین والحق ما مر آنفا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم سب سے زیادہ بجا لاوے اقول و به نستعین اگر مخالف انصاف از دست ندهد
و بموجب مرویات خود که دال بر اقتدای اهل البیت بود آن را واجب و لازم شمارد و آنحضرت را شفیق کلام باری انگارد
و جابجا سادات عظام و اولاد ائمه اطهار صلوات الله علیهم را واجب التعظیم والتکریم داند و از ارتکاب بد عقیدتی الشان
بزعم خود و تحقیر و توهین آنها انکو شد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله والطالحون لی مد نظر
دارد و لیکن وجه سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت درویشان نگرد چنانچه عبد الرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الهمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اهل بیتی علی و فاطمة وابنیهما و ذریتهما فاحفظوا حقی فیهم واحسنوا الخلافة علیهم باعظامهم
واحترامهم ونصحهم والاحسان الیهم ومودة قربهم والتجاوز عن سیئتهم قال لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی قال عبد الغنی وما اشتهر بین العوام من رمیهم بالابتداع وترک الاتباع
لا یغیر فانه ثبت مثله فی جماعة من غیر آل البیت فالقبیح عمله لا ذاته وقد منع
بعض العلماء عن الصدقات بعض الاشراف لکونه رافضیا فرأت تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
ومنعته فاطمة من الحوض فاشتکا الیها فقالت منع ولدی رزقه فاعتذر بانه

یسب الشیخین فالتفت فاطمۃ الیہما فقالت لو خدعان ولدی قالا لا فابنتہ محمد عروانی حکایتہ
طویلۃ انتہی قال المخاطب یہ عجب محبت ہی ہزاروں روپئی بحکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام بارہ
اور ابرک بانس یعنے تعزیہ مین چوپٹ کرتی ہین اور سیدونکو دیکہتی ہین کہ بہوکی ٹوٹی مکانین پڑی ہوئی فاقے
کہینچتے ہین کیون نہو دوست ایسی ہی چاہیین خاک مین ملادین اور ابرک بانس مین لگادین پر فرزند حسین کو
نہین کہلادین اقول بشنتین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت بصرف
مبلغہا خطیر بنی خانہا از خشت وگل طیار کردہ اند ودر بنی خانہ ودیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند
وصدہا روپیہ بتقسیم شیرینی وانعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند وبحال افلاس سادات ذوی الاحترام
کہ مراعات شان ایشان بغیر مراعات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند وبرای عمل مولد خودہا بیان
نمودہ اند فالجواب الجواب چنانچہ صاحب فتاوی سیف مسلول مندرجہ رسالۃ الغایۃ الرام مجمع ۲۷ و ۲۸ می فرماید
نمودن محفل مولد شریف بتعیین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابو لہب
کافر کہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن بشب مولد نبی صلعم عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد
حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کند بمولد او خرچ کند بمحبت او آنچہ میسر شد قسم بجان من کہ نباشد جزای او
از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد فرمود او را بفضل عمیم خود جنات نعیم واہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در ماہ ولادت وی و ولیمہا
می سازند ودر شبہای او تصدق میکنند بانواع صدقات واظہار سرور میکنند ونیکیہا زیادہ میسازند
وبخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند واز برکات او ہرگونہ فضل عظیم بر ایشان ظاہر میشود وتجربہ کردہ شدہ است
از خواص کہ امان است در آن سال ونوید است بعجلت حصول مطلوب وامید ورحمت کند بر کسیکہ شبہای مولد مبارک را
عید سازد تا کہ صعب تر باشد بر کسیکہ در دل او انکار باشد تا اینجا منو اسے لینہ ترجمہ نمودہ شد ومحمد بن علی شامی
در سبل الہدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ واز آن بعد
اہل اسلام در سایر اطراف وشہرہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس میکنند طعام وصدقات واظہار سرور وزیادت
نیکیہا واہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند واز برکات او بر ایشان فضل عظیم ظاہر میشود واز ابن جزری
نقل نمودہ کہ امان است در آن سال ونوید است بعجلت حصول مراد واز ابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد بجمال تکلف می نمود و ابن دحیہ برای او مولد تصنیف کردہ و امامان بران عمل بسیار
کردہ اند کہ از اوشان حافظ ابو شامہ استاد نووی ہست ابن جوزی گفت نیست دران مگر رغم شیطان
و سیوطی ایمان علامہ ابن ظفر بال گفت محبان نبی صلعم در خوشی مولد ولیمہ ساختہ اند در قاہرہ از اوشانست
ابن فضل استاد ابو عبد اللہ النعمان قبل از جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی منصور بشارہ و ابو موسی الزہری فی
وصاحب سبل الہدی والرشاد و اقعات این کار بخوشی گردیدن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان نمودہ
گفت کہ امام بطاح در فتوی نوشتہ کہ درین شب جمع کردن مردمان و خورانیدن انچہ جائز است خوردن آن
و شنوانیدن انچہ جائز است شنودن آن و دادن بخوانندہ در خوشی مولد نبی کریم صلعم این ہمہ جائز است و یکنندہ
آن ثواب بر قصد نیک و خاص نیست بفقرا مگر در فقرا ثواب زیادہ است انتہی دویم آنکہ خدمت مساکین سادات
عظام انچہ در ماہ محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظہور می آید بغایت
شہرت مستغنی از بیانست و احدی را مجال انکار آن نیست بلکہ فی الاصل انعقاد مجالس مصائب جناب خامس آل عبا
علیہ التحیۃ والثنا منجر بذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیدہ باعث بسی امور خیر میگردد سیوم آنکہ
بنا ساختن امام بارہ و تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و گریہ در مصائب جناب امام حسین ع
سنت پیغمبر خدا است کما مر ارا کثیر او در نور الانوار نوشتہ کہ ما لا یتم الواجب الا بہ فہو واجب پس صرف زر
در تعزیہ داری و تعمیر امام بارہ داخل عبادت است نہ شامل اسراف کما زعم المخاطب قال المخاطب واساتذہ کو
سمجھو اگر دین میں کسے سنت اور مباح کی کرنی سی کچہ قباحت شرعی لازم آوی تو اوس سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہوتا ہی اقول و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ ناشی از تلبیس ابلیس است چگونہ میتواند شد کہ از سنت
پیغمبر خدا صلعم قباحت شرعی لازم آید ہذا بہتان عظیم و ظاہر بکمال الظہور و من لم یجعل اللہ لہ نورا
فما لہ من نور و مباح در حالت قباحت شرعی مباح نمی ماند اگر کوئی کہ مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقہ سلف است کہ گاہی براین ہر دو معنی اطلاق کردہ میشود گوییم اولا معنی متبادر از لفظ سنت درین
مقام سنت پیغمبر خدا است دوم سنت خلفا و طریقہ سلف اہل سنت متضمن بسی مفسدہا است ولن یصلح
العطار ما افسد اللہ ھو در حق آنہا است قال المخاطب چہ جای اوس خبر کی کہ جسکی شرع میں

کچھ اصل نہوا **اقول** وبہ نستعین اصل تعزیہ شرعی ثابت است کا سند کہ **قال المخاطب** بالفرض اگر تعزیہ
بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا اسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونی لگے
اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تخدیعی بیش نیست ورنہ از تعزیہ داری صدہا
امور خیر اجرا یافتہ ونبذی ازان سابقا بمعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین **قال المخاطب** ذرا آنکھ
کھولو ہوش سمہالو کہ بڑا گناہ زنا ہے جس کا یہہ حال ہے کہ جتنی حرام کار سال بہر مین اپنی مرادین باقی مین تعزیہ کی
بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین **اقول** وبہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان معلنان و
شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا
دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المومنین **قال المخاطب**
بیگانی جوان مرد عورت کا ایک جا جمع ہونا کہیں عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سی ہجوم
ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** وبہ نستعین فتن زنان اشراف در محفل مردان راہ
کذب وبہتان است واگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شان را تہدید باید کرد نہ لعنت تعزیہ دارے
قال المخاطب قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب کم بخت تمہین اوچھو ہوڑین **اقول** وبہ نستعین
قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چہوڑین چنانچہ اکثر واردات این قسم بتقریب زیارت
قدم شریف بمقام شاہجہان آباد و چند شاہجہانپور و جلالہ امروہہ جلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا
اولی الابصار **قال المخاطب** اب یہان سوچو کہ اگر تم سے کوئی کہی کہ اپنی عورتونکو جو تمہاری بیبیان ہوں نماز
جماعت مین عشا کی وقت بہیجو اور وہی تنہی مسجد مین نماز جماعت پڑھ کر سلام پہیرتی ہی چلی جاوین کسیکو
معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہو گی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشراف کی بی بیان کہین
مردونمین باہر نہین آتے ہین سو وہی تعزیہ کی دنونمین دس رات بہر ہزارہا دن آدمیونکی بہیڑ ہو جہان چارون
طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچھی بری کافر مسلمان موجود مین تمہاری بیوین بیٹیان ہاتہ سے
ہاتہ ملای کندہی سی کندہا رگڑتی کیلئے خرافاتی زیارت کی ہوائی پڑی ہی پہرتی ہین اور بعضے قدم رسول کی پانی سالہا
بہی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تم سے پوچھتی ہین کہ یہان وہ ناک اور بات کی ہوجاتی ہی کہ کاٹی نہین کٹتی یا وہ سند کر

کہ قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین گرا سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری غیرت نکرے اسکی ایسی ہی
بے عزتی چاہیے جو تیرے در سے آشنا نہوا بمثل سگ اوسکو دربدر دیکھا اقول مستفتین وہ بہن
بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیو نمین کندہی سے کندہا رگڑتی کیلئے ضرانی زیارت کی بہانے قدم ساتھ
ساتھہ لیے پھرتی ہین زیارت کا جسی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دزد وصل ہاتھہ مین لانا ہے
ذرا شرما وصدہا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سے بشرف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے بچے
پایا پر سلسلہ پیری مریدی کا طریقہ بے حجابی ہاتھہ سے ندیا آفرین صد آفرین ور سلسلہ پیر مریدی کا کہ بالبداہتہ بدعت ہے
اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تھا باوصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی بچوڑا
اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر بھی تحریر نکیا فاعتبروا یا اولے الابصار
قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بھی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم
کی بدولت جسقدر قتل شہر لکھنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین برس روز کے قصے قضیے اپنے دل مین
محرم پر اوٹھا رکھتی ہین اقول مستفتین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم
وصححه عن ابن عباس رض قال اوحی الله تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین
الفا وانی قاتل بابن بنتك سبعين الفا وسبعين الفا ازہین جاہست کہ مخالفان اہلبیت
درین ایام زیادہ تر سزای خود ہا میرسند ودر شہر لکھنؤ حرسہ اللہ عن الفتن تمام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم
اعتقاد دارد بلکہ اولیا مخالف بخوف دست درازی وزبان درازی عوام بخانہ ہا متواری میشوند وبعض
ترک سکونت تا دہ روز نمودہ بقصبات وقریات قرب جوار انتقال می نمایند قال المخاطب ور قطع نظر گناہ سے
کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پھرتی ہین اور اوسکی آگی کھڑی ہو کر منت مراد
مانگتی ہین کوئی واہی اسبات پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکھکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف
زبانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرمی نہ سردی تا اوسمین جان ہی ایک
موہر چپل لیئی گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سے مکھیان نکلتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات
کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجیے تو ایک بحر طویل ہی اقول مستفتین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

سجده به چند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگر بعض
عوام احیاناً بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البنی فی مختصر الفتاوی الظهیریه
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا او اوطأ
رأسه لا یکفر لانه یرید به التعظیم و شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید بعضی روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تنزل و تسلیم معارضت آن به معمول بودن بخوبی مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فرید الدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد در فوائد الفواد
که از کتب معتبر مشهوره متداوله است بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از آن که بعضی خلق
می آیند و روی بر زمین می زنند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز شیخ
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضه داشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن را اگر بر جای حاصل
بیشتر و نفس او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی وار خدمت کردن به متعلق نیست بعد از آن
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین روزهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگ زاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان وحید الدین قریشی هم آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرده سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ بر زد که این سجده جائی نیامده است ازین باب عیب کردن گرفت
من نخواستم که با او مجیب شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه مکن هر امریکه فرض بوده باشد
چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب فی باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر پادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت پیغمبر را چون بعهد رسول
شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر سنت نباشد بر مباح نفی و منع آنکه باعده بکی باشد [illegible]

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بماند هیچ نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها با ارادهٔ تعظیم بود
نه با ارادهٔ عبادت پس موافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبرهٔ فقه حنفیه است
گفته ذکر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعضی علما اهل سنت
سجده را برای بادشاه جم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علما اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم نکتبی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
بهرهٔ تمام داشته در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صوری هم حاصل کرده بود بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
عنایت بیشتر از اندازه یافت اورا اول قاضی خان بعد از ان غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق بر شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بسن هفتاد سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست اول کسیکه اختراع سجده پیش بادشاه کرد در فتح پور او بود و ملا عالم
کابلی بحسرت می گفت دریغ که مخترع این امر نشدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه جم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت جهان باقی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید نظم درین خاندان شرف رسم بود ٭ بهنگام تعظیم شاهان سجود ٭ شهنشاه
روشن دل حق پرست ٭ همان دم که بر تخت شاهی نشست ٭ لبش در فشان شد باین حکم باز ٭ که از سجده
مردم کنند احتراز ٭ شهنشاه با حق نجست اشتراک ٭ که سجده بود خاص یزدان پاک ٭ رسانند ارباب
دولت بعرض ٭ که تعظیم این دودمان ست فرض ٭ اگر شاه از سجده دارد ابا ٭ زمین بوس آید بجرم
بجا با زمین بوس سرور حق شناس ٭ پذیرفت آنهم بصد التماس ٭ زمین بوس تا شتبه با سجود ٭

نگرد بدینسان مقرر نبود ٭ کہ لب را رسانند بر پشت دست ٭ نسازد رخ از خاک جائی نشست ٭
زمین بوس نیز از اہل حال ٭ ز سادات و ارباب فضل و کمال ٭ ز گوشہ نشینان آئینہ صاف ٭ ہمچو
از رہ قدر دانی معاف ٭ و از ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابو حنیفہ بود قائل است باینکہ سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفہ
ثم اشتغل بالکلام وجرّد القول بخلق القرآن وحکی عنہ اقوال شنیعہ کقولہ ان السجود
للشمس والقمر لیس بکفر انتہی ششم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا تعزیہ چگونہ ممنوع می توانند شد
بلا اشتباہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہند شد و پیغمبری
آنحضرت صرفی توان گفت و علما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان امتہ بدنمایند نہ اینکہ عبدی یا
ممانعت تعزیہ داری درآیند مگر زبان حضرت مخاطب درین معنے بسی گستاخ است چنانچہ مولوی نجم الدین
قنوجی مولد خانہ و نبی خانہ را از بت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایۃ المرام بجواب آن پیغمبر یا بیان اشعار بہ
تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء متقدمین و متاخرین سنیین کے اور اہانت اور استحقار
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ و نبی خانہ کو
بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا
جو جسکے جی مین آئی کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچھنی والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی متکلم ان ہفوات کا ہوتا دیکھتا
جو دیکھتا عبد الحق ساکن نیوتنی نے تھوڑی سی شوخی مکہ مین کے تھی اور صرف اسقدر کہا تھا کہ حنفیہ شافعیہ
مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعہ نی فتوا اوسکے کفر کا لکھکر سزای واجبی تجویز کی تھی کہ جب تک توبہ نکری مبتلا رہے
چنانچہ فتوا علماء مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امر عظیم بود از بیان این فقرہ مفہوم شد
اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی نگس الی کہ امریست تعظیمی و حاجت طلبی کہ عبارت از استشفاع است

باید شنید اما اولاً پس اگرچه مگس رانی فعل عوام ست مگر اہل سنت را بر آن تشنیع نمیرسد چه در فواید الدرایه
شرح الهدایه گفته یجوز الخدمة لغیر الله تع بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
و در نوادر الفتاوی آورده او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة
یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفحه
نوشته ازینجاست که سائر فضلاء کرام و علماء اعلام دار السلام مکه و مدینه را و بهاء الله شرفا بر استحسان و استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف فتوی داده عمل آن را وجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة ودرایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده
میفرماید القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم
امر لا شك فی استحسانه وندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر و الخیر
الاکبر انتهی چون امور تعظیم از قسم قیام و اخذ یدین و انحناء وغیره برای غیر خدا جائز باشند و برای عامل و
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس مگس رانی نقل قبر شریف جناب
امام حسین ع که دلائل جواز نقل بندی شنیده باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلا ریب جائز و روا خواهد بود
اما ثانیا پس بیانش اینکه اولا مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبی نمی نمایند بلکه از جناب باری عز اسمه بحق محمد و آله الا مجاد سوال
مطالب مقاصد خود ها می نمایند و آن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و این معنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده
که عمر در وقتیکه قحط و کم بارانی می شد به عباس ضرو دعاء استسقا مینمود و میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیك
بنبینا صلعم اذا قحطنا فتسقینا وانا نتوسل الیك بعم نبینا فاسقنا بار حدایا

ما قبل ازین بپیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می‌شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت
باران عطا میفرمودی بالحال بعم پیغمبر خود عباس را وسیله می سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو
داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت فرمود انتهی ثالثاً بطریق تنزل و
تسلیم می گوئیم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً لله را وظیفه مقرر کرده برای آن حصول مآرب
در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند و مولوی فضل رسول بدایونی در رساله خود بجواز این ورد
اصرارها دارد فالجواب الجواب را بگا بر فرض و تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۴۳
نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول صلعم پس فرمود ایشانرا امام مالک
رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین درین مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی و گفته
لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه مدح کرده است قومی دیگر و گفته است ان الذین
یغضون اصواتکم الایه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادونک من وراء
الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت است او در حالت حیات شریف
پس زاری کرد و خاموشی گزید ابو جعفر بعد ازان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله در دعا رو بقبله آرم یا
رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله
پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت و روی از بوی و شفاعت طلب کن ازوی انتهی و استشفاع
بجناب امام حسین بمفاد حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و استقم
خامساً در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد باهل قبور در غیر نبی صلی الله
علیه وسلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن
نفع باموات بدعا و استغفار و قایل گشته اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها آنانکه قایل
بسمع و ادراک میت اند قایل بجواز اند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امریست ثابت و مقرر
نزد مشایخ صوفیه از اهل کشف و کمال یا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی
گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجربست مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را و بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوص پس اگر نفس مزور قوی تر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بعکس بود برعکس شود و در شرح
مقاصد ذکر کرده نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و بتربتی که دفن کرده است و آن پس چون زیارت می کند زنده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و افاضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد حی
قوی تر هست از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آید کارها پس مدد جویید از اصحاب قبور و شیخ اجل در شرح
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این را و بالجمله بعد از آنکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلقی خاص باجزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تغیر کیفیت وی نیز هست که بدان علم و شعور زائران قبر و احوال ایشان میکند ارواح مکمل
که در حین حیات ایشان بسبب قرب مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون همان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند یا بیشتر
ازان انکار استمداد را وجهی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع
وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف نصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و بیمعنی گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الٰهی
بتوسل بروحانیه بنده مقرب مکرم درگاه والا او خداوند ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را برآورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب مکرم را که ای بنده خدا و ولی و
شفاعت کن مرا و بخواه از خدا تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده درمیان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار آنست تعالی شانه و درین هیچ شائبه شرک نیست

چنانکہ منکر ہم کردہ وآن چنان است کہ توسل وطلب دعا از صالحان و دوستان خدا در حالت حیات
کنند وآن جائز است باتفاق پس این چرا جائز نباشد و فرقی نیست در ارواح کاملان در حین حیات
و بعد از ممات مگر بترقی کمال و شرح و بسط این بحث چنید در شرح مشکوۃ است خصوص باب
حکم اسرای انجا داد تحقیق داده سیوطی در شرح صدور نیز مفصل ذکر کرده و سره احادیث با تعدد طرق
نموده انتہی ساد سگا در کتاب مظہر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصر ہوا آب آتش خاک یا دیو یا ارواح خبیثہ ہوائی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین شریک و دخیل نہ سمجھے صرف اوسکو واسطۃ العرض جانے
کہ یہ خاصان خدا مین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا اوستاد پیری مدد چاہنی ان دونون استعانتونکی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی کہ استعانت بغیر خدا اس طور پر کہ اوس غیر پر اعتماد کلی ہوی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی واگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا ہی اس قسم کی استعانت غیر سی کرتی آئی لیکن حقیقت مین یہ استعانت
بخدا ہی پھر اوسی تفسیر مین حوالہ تحریر ہی کہ ایک استعانت اس قسم کی ہی کہ اوسمین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بھوک جانیکو کھانا کھانا پیاس بجھانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹھنا مرض کو علاج کرنا معاش کے تلاش کو امرا سلاطین پاس
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی کہ حقیقت مین یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات کہ انبیا اولیا وغیرہ کی موت کی بعد بھی استعانت جائز ہی یا نہین اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین کہ انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین درست ہے

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی مشکوٰۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل
القبور فی غیر الانبیاء علیہم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقہاء واثبتہ المشائخ الصوفیۃ
وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ
اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی لیے حیات
ابدی ثابت ہی توجیہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے
احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوٰۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین
کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این انیز
انکار کنند اقول اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور
حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سنا
اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر
دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا باین عبارت کہ مردکی روح سنتی ہے
اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی
سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیًا ومیتًا درست ٹھہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلا کراہت
درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال
اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ
فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است بر اینکہ استمداد
بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز ودرست است وہو المقصود
قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت
حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا اور رسول راضی ہونگی یا ناراض اقول دربہ تعین
تعزیہ سبب گناہ وشرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار دہاد در آنجا رفع ضرورت بول
وبراز کند آنشخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بہ بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر و ضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا
یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب
جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس در تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا
ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام است قال المخاطب فرا بہاں خدا سی ڈر کر منہ سی تو
بولو قبول کرو بڑی جاہل نہو جاؤ اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور تمہوا ہاتھ
امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاؤ کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسینؑ کے کسی امام نی بہی تعزیہ
بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجلس و مجلس وے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے
کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نتہا اور وہی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی **اقول**
و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسینؑ
نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم است ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ و روی فی ثواب
الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہؑ قال قال لی یا ابا عمارہ انشدنی
العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ ما زلت انشدہ و یبکی
حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین ابن علی علیہما السلام شعرًا
فابکی خمسین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرًا فابکی ثلثین فلہ الجنۃ و من انشد
فی الحسین شعرًا فابکی عشرۃً فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین فابکی واحدًا فلہ الجنۃ
و من انشد فی الحسین شعرًا فتباکی فلہ الجنۃ ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت
کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ
کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسینؑ ابن علیؑ گفت ابا عمارہ پس خواندم
پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست
آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسے کہ
بخواند در مرثیہ حسینؑ ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را پس برا اسے

اوست بهشت و کسی که بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے و بگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعرے در مرثیه آنحضرت بخواند و بگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت و کسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند و بگریاند یک کس را بهشت برائے اوست و کسیکه بخواند در مرثیه حسینؑ شعرے
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برائے اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرده آنرا از احمد همدانی و او از علی بن حسن بن فضل که گفت
علی بن حسینؑ که فرمود امام رضاؑ هر کس که یاد کند مصیبت ما و بگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در درجه ما در روز قیامت و هر کس که یاد داده شد مصیبت ما را پس بگرید و بگریاند نخواهد گریست
چشم او در روزے که خواهند گریست چشمها و هر کس که نشیند در مجلسی که زنده کرده می شود در آن امر ما نخواهد
مرد دل او در روزے که خواهند مرد در آن روز دلها فی البحار فی بعض مؤلفات المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی ومولای فی مثل هذه الایام فرایته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رأنی مقبلا قال لی مرحبا بك مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع لی
فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان ینشدنی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین ع ثم التفت الی وقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فما شعرت ساعة وسالت عبرتی وانشأت اقول الی آخر سنت در کتاب بحار الانوار است

که در بعض تالیفات متاخرین چنین است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید و مولای خود حاضر شدم

در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولائی خود امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و

اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد بگرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا ترا ای مرحبا

یاری دهنده ما بدست و زبان خود بعد از ان جا را برای من کشاد و بپهلوی خود نشانید بعد از ان

فرمود ای دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعری پس بتحقیق که این ایام اندوه بوده است

بر ما اهل‌بیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان من خصوصاً بنی امیه ای دعبل کسیکه بگرید و گریاند

بر مصیبت ما[۱] بیرون یا بگریاند بسبب این پس بپای ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالی با ما

در زمره ما ای دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسین علیه السلام خواهد بخشید خدا تعالی گناهان او را البته بعد

از ان برخاست آنحضرت پس زد پرده درمیان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند

بر مصیبت جد خود حسین علیه السلام پس متوجه شد بطرف من و گفت که ای دعبل مرثیه حسین علیه السلام بخوان پس تو مددگار

ما و مداح ما هستی ما دامیکه زنده پس تقصیر مکن از مددگاری ما تا استطاعت داشته باشی گفت دعبل

پس پیدا شد اشک چشم من و جاری شد سرشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بناساختن

تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است

چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب

والمندوب والمباح وغیر ذلک کتدوین العلوم الشرعیة وبناء المدارس والمرابط کما فی حاشیة شرح المواقف

و پر ظاهر که تعزیه داری کدامی امر شرعی مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع

فهی مردودة ومن ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و دهول که از جمله مزامیر است در مذهب

امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسی از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه

شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتناع در آلات و مزامیر

سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

[۱] کسی را اگرچه اندکی باشد بگرید یا بگریاند اگرچه باشد خواهد بود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی ای دعبل کسیکه اشک از چشم او بر مصیبت ما

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و امثال وی خلاف آنها نقل کرده و انواع آلات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در جلاجل دار و غیر آن و صواب اباحت اوست
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در سماع به که بعضی نی است نیز اختلاف ذکر کرده و دیگر از مزامیر عود است که آنرا
مربط نیز گویند و تار ها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست
که زدن آن و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز آن و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبدالله بن جعفر
و عبدالله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبدالله بن عمر و نزد عبدالله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه که بکنیز(?)
عود پس گفت عبدالله بن جعفر مر عبدالله بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
آنرا از عبدالله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبدالرحمن و
خارجه بن زید که از فقهای سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبدالله بن ابی عتیق و اکثر فقهای مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبدالعزیز بن باحتون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ارید العود پس گفت رشید عود المجمر(?) ام عود المزمر قال لا عود المزامیر
پس طلبید رشید عود را و بنواخت آنرا ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس در آمد و بود در بنا(?)
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند ازان پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بانچه میکردند پس نشست و تغذی کرد و صاحب امتاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و اجتماع آلات و مزامیر نیز نقل کرده و گفته اختلاف
است درمیان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه برانند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
ازان نقل کرده سو و مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل ننمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہ ہا گفتہ اند و ہتف الہواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہدا اظہر من الشمس و ابین من الامس
ہست بالجملہ مراثی مذکورہ در وفات یا وجود مرور عرصہ کثیر موجود و بر السنہ اصاغر و اکابر مشہور و معروف پس بحکم
بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی ہست بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در
مدارج النبوۃ می فرماید و ہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین می نویسد و ہتف الہواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم ہست یا جدید بانی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایمان دار ہیجم
آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصائب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موضوع
و مفتری ہست چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح بر آوردہ شدہ و در موضوعیت آن اسنچہ پیش یا ہست ناگفتہ
بہ المختصر انچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین بہ تحریر یافتہ مخاطب را دران مجال تشکیک نیست
و آنہمہ قدیم ہست و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین ع
تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہد
بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم ہست ان من دمعت عیناہ دمعۃ علی الحسین و قطرت
بواہ اللہ تعالی فی الجنۃ یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالے
در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تہیج بعض
صحابہ بتذکرہ مصائب آنحضرت توجہ نے آرند قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہو گئے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمیں کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسے امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام میں کوئی تعزیہ کے نام کو بھی
نہیں جانتا مکہ میں نہ مدینہ میں نہ روم میں نہ شام میں نہ توران میں نہ ایران میں
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسے ملک میں امام کی دوست نہیں اقول
و بہ نسبت تعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنا گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہدا

از سرور کائنات صلعم و دیگر ائمہ ہدیٰ است و تعزیہ و ذریعہ انہا کا مرا رالیس در سچا آوری انہا پیروی پیغمبر خدا
است و ائمہ ہدیٰ نہ مخالفت ائمہ اطہار فتتصر لا نتغفل و غم جناب سید الشہداء در حاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حور آنچنان اثر نکرده کہ تا قیام قیامت فراموش توان ساخت و کفی بذالک شہادۃ
ما قال الفاضل الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بسر الشہادتین لیطلع الحاضرون والغائبون
علی وقوعہا بل بابقاء البکاء والحزن المستمر تذکر تلک الوقائع الہائلۃ فی امتہ الی یوم القیمۃ فقد
بلغت نہایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل و الغیب والشہادۃ والجن والانس و
الناطق و الصامت انتہی و جناب عمدۃ الناظرین قدوۃ المتکلمین معدن اسرار دینیہ منبع انوار الٰہیہ
محرز قصبات شرف خفی و جلی مولانا و استادنا السید محمد قلیخان بہادر مد ظلہ العالی در فتوحات حیدریہ
میفرماید و مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در کتاب تحفۃ الزائر روایت کردہ کہ حضرت صادق علیہ السلام
بیکے از اصحاب خود گفت کہ شنیدہ ام کہ قومی از نواحی کوفہ و غیر ایشان می روند نزد قبر جدم امام حسین فی شب
و زیارت می کنند در نیمہ ماہ شعبان بعضے قصہ ہای جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیہ میخوانند گفتم
بلی فدایت شوم دیدہ ام بعضے از آنہا را کہ می فرمایند فرمود حمد و سپاس خداوندی را کہ در میان مردم جمعی
را مقرر کردہ است کہ می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیہ را برای مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی ہستند کہ طعن کنند بر آنہا از خویشان و غیر ایشان و استہزا کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
را و علمای امامیہ در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیہ السلام روایت کردہ اند کہ آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود کہ اگر خواہی کہ در درجات عالیہ بہشت با ما باشے محزون باش برای حزن ما و شاد باش از
برای شادی ما انتہی و واقدے در تاریخ خود ذکر کردہ کہ ہرگاہ کہ سر مبارک حضرت امام حسین و اہلبیت
مانند سبایا در مدینہ آوردند باقی نماند کسی در مدینہ مگر اینکہ بیرون شہر رفتند در حالیکہ آواز بلند می کردند گریہ و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابیطالب کہ در مدینہ بود نقاب از روی افگندہ و موہا پراگندہ ساختہ بیرون
آمد و بآواز بلند می گفت واحسیناہ واخویاہ واویلاہ وا محمداہ بعد ازان گفت

ماذا تقولون ان قال النبی لکم ٭ ماذا فعلتم وانتم آخر الامم ٭ باہلبیتی و اولادی اما لکم ٭

عهد اما انتم توفون بالامم + ذریتی وبنی عمی مضیعه × منهم اساری
وقتلی مرجوا بدم + ماکان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحم +
وترجمه ابیات اینست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا م شمارا حال آنکه شما آخر امتها بوده اید با
اهلبیت من واولاد من آیا نبود شمارا عهد نبستید شما که وفا کنید بعهد تا ذریت مرا وپسران عم مراکه ضایع کرده
شده اند بعضی از ایشان اسیران وبعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه
نصیحت کردم شمارا آنکه پس من بدی کنید در خویشان من وسر افراز باهلی گفته عین ابکی بعبرة
وعویل واندبی ان ندبت آل الرسول م یعنی ای چشم من گریه کن با اشک
وآواز بلند وندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را وابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن حبیب
تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته واین ابیات از آنجمله است الم تران الارض اضحت مریضة ×
لفقد الحسین والبلاد اقشعرت × وقد اعولت تبکی السماء لفقده × والانجم ناحت علیه
وصلت × وکانوا الناغیثا وعادوا رزیة × لقد عظمت تلک الرزایا وجلت × وترجمه این
ابیات اینست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود کردن امام حسین علیه السلام وشهرها موی
از تن برخاستند وتحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت وستارهای آسمان
بر آنحضرت نوحه کردند وما بود شدند وبودند برای ما باران پس مصیبت شدند تحقیق که بزرگ شد این
مصیبتها ودر صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند
خانه وقبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از آن گریست چنانکه غشی برا و طاری شد ونیز
روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو رخساره او ورم
کردند بعد از آن گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را ونیز زهری روایت کرده
که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیمه رسید وگریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه
آنحضرت گفته تأوب همی والفؤاد کئیب × وارق عینی والرقاد عجیب ومما نفی النوم
وشیب لی تصاریف ایام لهن خطوب تزلزلت الدنیا لآل محمد وکادت لهم

صم الجبال تذوب   فمن مبلغ عنی الحسین رسالة   وان کرهتها النفس
وقلوب   قتیل بلا جرم کان قمیصه   صبیغ بماء الارجوان خضیب   یصلی
علی المختار من آل هاشم   وتعزی بنوه ان ذا لعجیب   لان کان ذنبی حب آل
محمد   فذلک ذنب لست منه اتوب   هم شفعائی یوم حشری وموقفی   وحبهم للشافعی نصیب و ترجمه این ابیات
اینست باز آمدیم من و دل من غمناک است و بخواب چشم من و خوابیدن غریب است و از آنچه دور کرد خواب
من و پراگنده کرد جمعیت من باز گشتی هاے روزها ست که آنها را دشواری است متزلزل گردید دنیا
براے آل محمد و قریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها و دلهاے خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم و عزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من از ان توبه نمی کنم آنها شفیعان من در روز حشر و ایستادن من
دوستی ایشان شافعی را نصیب است و سبط ابن جوزی نقل کرده که ابن الهباریه شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین و این ابیات گفت ؎ احسین المبعوث جدک بالهدی   قسما یکون الحق عنه مسائلی
لو کنت شاهد کربلا لبذلت فی   تنفیس کربک جهد بذل الباذل   وسقیت حد السیف
من اعدائکم   عللا و حد السمهری الذابل   لکننی اخرت عنک لشقوتی   فبلابلی بین الغری وبابل
هبنی حرمت النصر عن اعدائکم   فاقل من حزن و دمع سائل یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی و نوشانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما و بار
و تیزی نیزه دراز لکن من باز داشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه هاے من در میان
نجف و بیری و بابل است فرض بکن مرا من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم میشم
از حزن و اشک ریختن انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن و مرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم قدیم است و بجا آید هر دیار در هر زبان معروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در انصحو

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت وسلطنت از شیعیان مخلصین اهلبیت باین سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقایع سنه سه صد وپنجاه ودو از هجرت گفته فیها
یوم عاشوراء الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین وامر بغلق الابواب وغلقت فیها
السوق ومنع الطباخین من عمل الاطعمة وخرجت نساء الرافضة ناشرات الشعور الخ ونیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم ودقت الکوسات وصلوا بالصحراء صلوة العید
یعنی درین سال در روز عاشوراء معز الدوله که شاهنشاه زمان واز شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه وماتم بر حضرت امام حسین بر خود لازم گیرند ودروازه ها را بند کنند وبازارها بند شدند ونان
بزان را از پختن طعامها منع فرمودند وزنان رافضه پراگنده وکشاده مو وازخانها بیرون شدند ودر روز
هیجدهم ذی الحجه عید غدیر خم ساختند ونقاره ها نواختند ودر صحرا رفته نماز عید گذاردند ودر وقایع سنه سه صد وپنجاه
وپنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة السائرة فی هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضیه ماتم بر امام حسین علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
ودر وقایع سنه سیصد وشصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشوراء باللطم والعویل والانواح
وعید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح واین متابعت چیزے است که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه وعلیهم منقول شده که یکے از ایشان فرمود که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد ودر اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی وغم محبوب دلیل کمال محبت است
واز اینجا است که بعضی از اهلسنت وجماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند درین امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته عبارتی در تفصیل ودیگر مواضع بطریق
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع وفزع کنند ورسم تعزیه را اقامت کنند
ومصیبت شهداء کربلا تازه کنند وبر منبر با قصه شهادت خوانند وعلما سر برهنه نمایند وعوام جامها چاک
زنند وزبان روی خراشند وموکنند وانمعنی را تهمت وبدعت منسوب کرده ونامرضی دانسته از غایت
بغض آل رسول واز فرط عداوت اولاد بتول جوابش آنکه اولاً معلوم جهانیان است که بزرگان ومعتبران اصحا

ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاه داشته اند
اولا خود شافعی که اصل مذهب بدوست در مصیبت امام حسینؑ و شهدای کربلا مرثیه بسیار گفته و از اصحاب
ابوحنیفه و شافعی مراثی شهدای کربلا بلانهایت و بی شمار است پس اگر مراو تشنیع از جهة مرثیه گفتن است
بر ابوحنیفه و اصحاب ایشان نیز هست انکه چون فروتر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت در عهد خود مقتدا بوده است هر سال در روز عاشورا با آشوب و نوحه و غریو تعزیت سید الشهدا را
داشته و هر که در انجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای قرار خلفاء عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدیکه روز عاشورا در لعنت سفیانیان مبالغه می کرد سائلی
برخاست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دانی
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه سنی و سلطان سخن بود و او را در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال مکرر
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی ندانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفےؐ را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بست و چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسینؑ ببرید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسینؑ با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما همدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصنفی دارد که قیمیانرا
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود این تعزیه
بغایت کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و برافگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و شهری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصر آبادی و خواجه محمود حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروانسرای کوشک و مساجد نیز روز عاشورا چه کرده اند از ذکر کربت و محنت
اهلبیت و لعنت بر ظالمان و درین روزگار آنچه هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر السنجانی در هر عاشورا

بحضور امرا و ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه بود
بوجهی گوید که دیگران نداشتند و نیارند گفتن و خواجه ابو منصور که در اصحاب معتبر و مقدم است بر وقت حضور
وی بسر می دیدند که بروز عاشورا این قصه بر چه طریق گفت و معاویه را لعنت می خواند و خواجه و قاضی عمده سنائے حنفی که
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور بیست هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه
بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشاپوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد و در سنه خمس و خمسین و خمسمائه با جازهٔ قاضی
با حضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجالس شهاب مشاطه رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا
کند بقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسین ع ابن علی آورد تا سال هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصه بوجهی گفت که بیشتر مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاریها کردند حاضران بیگفتند
زیادت از آن بود که بزعفران جامه رنگ کنند اگر این علما و فضلا نعوذ بالله تقیه از شیعه و بتقیه میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر باعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه
حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه از هر سه مذهب بیزار است
نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بجورستان و لرستان رود که در آنجا غلبه خارجیان است
و تعزیت حسین ع ابن علی ع داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة
تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکرش نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی
و دشمن آل رسول ص انتهی ما اردنا نقله بتغییر یسیر و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن میکنند
خلاف مرضی علماء کرام و صلحاء انام است چنانچه قاضی نور الله شوشتری نور الله مرقده در مصائب النواصب
گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشرة محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام
و لا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام الدهر حتی اهل الروم
و ما وراء النهر یعنی نیست آنچه بجا می آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علمائے کرام و صلحائے انام و نہ از ان جنس است کہ مختص بہ بلاد شیعہ باشد بلکہ از ان جنس است کہ جاری شدہ

بآن عادت سائر عوام الدہر حتی اہل روم و ما ورا النہر و مولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشتہ ع روز عاشورا

ہمہ اہل حلب ٭ باب انطاکیہ اندر تا بہ شب ٭ گرد آید مرد و زن جمعی عظیم ٭ ماتم آن خاندان دارد مقیم ٭ نالہ و نوحہ کنند

اندر بکا ٭ شیعہ عاشورا برائے کربلا ٭ بشمرند آن ظلمہا و امتحان ٭ کز یزید و شمر دید آن خاندان ٭ از غریو و نالہ ہا

در سر گذشت ٭ پر ہمین کردند در صحرا و دشت ٭ یک غریبی شاعرے از رہ رسید ٭ روز عاشورا و آن افغان شنید ٭

پس پرسان می شد اندر افتقاد ٭ چیست این غم بر کہ این ماتم فتاد ٭ ان یکی گفتہ کہ ہے دیوانہ ٭ تو نہ شیعہ

عدو خانہ ٭ روز عاشورا نمیدانی کہ ہست ٭ ماتم جانی کہ از قرنی بہست ٭ پیش مومن کی بود این

غصہ خوار ٭ قدر عشق گوش عشق گوشوار ٭ پیش مومن ماتم آن پاک روح ٭ مشتہر باشد ز صد طوفان نوح ٭

انتہی بکلماتہ الطیبۃ **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کے دوست

نہین **اقول** و ہمچنین از وجوہ مذکورہ کالشمس فی کبد السما روشن و منجلی گردیدہ کہ بنائے تعزیہ

جناب شہید مظلوم مختص بہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشارہ ہاتف غیب بظہور آمدہ

چنانچہ در نسخہ کیفیت شاہان ہند مرقوم است کہ امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود کہ از درویشی بکوکب

بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنہ ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجری بعد فوت امیر حسین خان کہ خسر خودش

نام و والی ولایت توران بود در خطہ دلکشائے بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرمودہ و سکہ و خطبہ بنام خود کردہ

و سمرقند را دار السلطنت قرار دادہ و در اثنائے آن بکوفہ رسید کوفہ را قتل نمودہ و در کربلائے معلی بروضہ حضرت

امام حسین علیہ السلام باریاب گردید ارشاد شد و از ہاتف غیب ندا بر آمد کہ بر تربت حضرت حر علیہ الرحمہ

رفتہ تبرک بگیر و انچہ ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیدہ و نشان و یک رومال

عنایت شد و حکم فرمودند کہ در ہندوستان برو و از غرہ محرم این ہر دو نشان را ایستادہ کردہ تا تاریخ دہم محرم

سال بسال فاتحہ کردہ باشی فتح ہند نصیب شد از آنجا رخصت گردیدہ در ہندوستان آمدہ و سکہ و خطبہ

بنام خود جاری کردہ و بر تخت دہلی نشست از ان روز رواج تعزیہ مشہور است انتہی ازین عبارت گمان

نشود کہ ابتدائے رواج مذہب امامیہ اثنا عشریہ در ہندوستان از بادشاہ مذکور است چنانچہ جناب علامہ

دہلوی علیہ الرحمۃ مذہب اثنا عشریہ می فرماید بلکہ پیش از تسلط پادشاہ جمجاہ تیمور و بابر پادشاہ بر ممالکت ہندوستان
مذہب امامیہ در بلاد ہند خصوصاً در دکن شیوع تمام یافتہ یوسف عادل شاہ کہ نخستین عادل شاہیہ و فرمان فرمای ممالک
بیجاپور شدہ بود در سنہ ثمان و تسعمائۃ مجلس عظیم ترتیب دادہ مرزا جہانگیر و حیدر بیگ وغیرہ را کہ از امرای
شیعہ مذہب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را کہ آن مذہب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکہ در ساوہ بودم
روزی بعزم سیر و تفریح متنزہات از شہر بیرون شدم و بہر سو می شتافتم ناگاہ با خضر علیہ السلام ملاقی شدم جام
آب زلال بدستم داد و فرمود ہرگاہ سلطنت ممالکی نصیب تو گردد باید کہ پیوستہ سادات و محبان اہل بیت
رسول آخر الزمان صلوات اللہ علیہ و آلہ را معزز و مکرم داری و ہموارہ در تقویت مذہب اثنا عشریہ ہمت
خود گماری با خود عہد کردم کہ اگر پاک ملک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذہب شیعہ را رواج
دادہ رؤس منابر بالقاب ہمایون ائمہ اثنا عشر مزین گردانم بتحسین وقتیکہ سراج بہادر گیلانی از دو طرف
آشوب و غوغا در مملکت انداختہ بودند نزدیک بود کہ ممالک از دست برود اثرا اثر وفا نکردن بعہد دانستہ بجہد وابا
واقف الضمایر عہد بستم کہ بعد فراغ ازان مہم در ترویج مذہب شیعہ اثنا عشری بکوشم اکنون درین باب چہ میگویید
بعضی گفتند مبارک است بسم اللہ و برخی شرایط حزم و احتیاط مرعی داشتہ معروض داشتند کہ بنا سلطنت
تازگی وقوع یافتہ و سلطان محمود وارث ملک ہنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر
برید نیز سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاہ سرکار نیز حنفی مذہب اند مبادا فتنہ حادث گردد کہ دست تدارک
از دامن آن کوتاہ گردد عادل شاہ سر بجیب تامل و تفکر فرو بردہ گفت ہرگاہ من بعہد وفا کنم خداتعالی حافظ
و حامی خواہد بود قضا را در ہمان اوان از ایران خبر رسید کہ شاہ اسمعیل صفوی خطبہ ائمہ اثنا عشر خواندہ
آن مذہب را رواج دادہ یوسف عادل شاہ از استماع خبر بہجت اثر بشیر ساعی گشتہ روز جمعہ ماہ ذی حجہ
سال مذکور در مسجد جامع در قلعہ ارک بیجاپور خود حاضر شدہ و نقیب خان کہ از سادات عظیم الشان
مدینہ رسول اللہ بود بر منبر شدہ نخست در اذان کلمہ اشہد ان علیا ولی اللہ افزود و بعد ازان خطبہ بنام نامی
ائمہ اثنا عشر سلام اللہ علیہم الی یوم القیمہ خواندہ نام باقی صحابہ از خطبہ بیفگند و او نخستین کسی است کہ در
ہندوستان خطبہ ائمہ اثنا عشر خواندہ گویند چون یوسف عادل شاہ خطبہ ائمہ معصومین خواندہ مذہب شیعہ

را رواج داد بسیاری از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند بگذاف تاریخ
فرشته بعد از وقوع این سانحه بچند سال بنابر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر بنابر ارشاد
شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثنا عشریه درآمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنهٔ آن حدود بمذهب
مذهب امامیه درآمدند تفصیل این اجمال بنابر آنچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی کرده میگوید
شاه طاهر که از سادات خواندیه است و نسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی
مومن شاه بن شاه مومن بن احمد خورشاه زر وزر الملقب بشمس تبریز بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد
بن مولی جلال الدین بن کیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی
مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبد الله المهدی
و نسب عبد الله المهدی بامام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبد الله بن
الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خواندیه
همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید
و رتبه او در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال
یوسفی از آبا و اجداد درگذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین وغیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساختند
باعث شهرت عظیم شد نکته گیران و ساعیان خاطر بادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت
فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنابر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده
بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلوٰة والسلام
وارد قلعه پریده شده مخدوم خواجه جهان دکهنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او
خبر یافته بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود و بمبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرأت کتب
علمی مشغول گشتند قضا را دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت استاد خود مولانا پیر محمد شروانی
را که سرآمد فضلای دکهن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاده و در آنجا بخدمت فیض بخش
شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت تشکر و نعمت غیر مترقبه دانسته

قریب بیکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب بیکسال تقریبات انگیخته در انجا ماند چون باحمدنگر
مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین
سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان
فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود باصغای فضائل و کمالات
شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زبان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته مصحوب ملا
پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه ع چو باد صبح گذر کن سوی حدیقهٔ انس * چو سرو ناز قدم رنجه
کن بدین گلزار * خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و
تسعمایه روانه احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند
برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایات خسروانه ساخته از جملهٔ مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایهٔ قدر و منزلتش
رفیع تر گشته روز بروز ارتقا گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی با سلطان بهادر گجراتی باستدعای برهان شاه
درون قلعه احمدنگر هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات
در انجا حاضر شده بدو زانوی ادب می نشست بعد از ان که مدتی برین نهج گذشت طایفه مهدویه جونپوری را که
از ایشان قریب بغوره حضرت مهدیی از انها داده بود از بلده احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر
که برادر اعیانی شهزاده حسین بود بمرض قرانی بهم رسانیده تپ محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت داشت
مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکمای مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجه این فرزند دلبند
مساعی جمیله مبذول دارند و اگر دانند که قدری از جگر جهت مداوی در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته
جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضا را هر چند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نمیشد روز بروز
مرض زیاده گردید کار بجایی رسید که برهان شاه بگفته برهمنان و مجاوران نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد
و از کافر و مسلمان کسی نماند که از و دریوزه دعائی خیر نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثنا عشری
بود درینوقت فرصت یافته سر در خدا داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن
صد هزار خطر می بینم برهان شاه که در حصول شفای فرزند باقصی الغایت می کوشید از شنیدن این سخن دست

به این شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از سپاه اندیشه ندارم از آن میترسم
که موافق طبع مقدس شهریار نباید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از بیش مشتاق شنیدن طریق شفای
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرات نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر کنید که اگر پادشاهزاده
عبدالقادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در وجه حضرات ائمه اثنا عشر با اولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفی و شوهر بی بی فاطمه زهرا ع دوم امام حسن و سیوم امام حسین فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام وصفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد ازان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به تنخانه زرها فرستاده باشم و نذرها کرده چه شود
که بنام فرزندان علی ع و فاطمه زهرا ع لوازم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزار جانی
نرسانیده همراه فرزندان رخصت مکه کند هر آینه یکنون خاطر بر طبق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغه والله بالله و بمصحف اقدس قسم یاد کرد که ترا آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
بتو مضرت رساند ؎ برآرنده آسمان و زمین * کز و پایه دار دجهان و همین * خدائی کز و هر که آگاه نیست *
خرد را بدان نیز ره نیست * که از ما نبینی بجز لطف و مهر * دگر از روش باز ماند سپهر * چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا کشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و
منزلت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبدالقادر را شفا بخشد
خطبه ائمه اثنا عشر خوانده و در ترجیح مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که اصلا گمان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد و شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک بستر خود عبدالقادر نشسته هر چند سعی می نمود که لحاف بر رو

پوشاند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زده دوری کرد برهان شاه آنچه شاید آن
حالت پس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آزارش مکنید و لحاف از بالای
او بر اندازید تا نسیم دنیا برو وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر بجان محزون و ملول سر بر بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در هر دو طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که یمین و یسار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر دکنی تخلف ننمایی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه پرسید که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانیدید
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر او پوشیده شد از مشاهده چنین حال خوف
و دهشت بر ما نوعی غالب گشت که مجال به تکلم نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید بهمان وقت یکی از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد و شاه طاهر که دستار از سر برداشته جبین عجز و شکستگی بدرگاه
سلطان بی نیاز گذاشته شفاء عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور در وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا بادشاه از گفته او آزرده شده باشد و قاصد قتل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن نذر را مبارک ندیده مقارن آن حال یکی دیگر آمده خوف و هراس بیشتر گشت و بعد ازان هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهل بیت را وداع کرده بخدمت
بادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد برخلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش
گرفته به بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثنا عشری است تلقین کن تا بدان قیام نمایم شاه طاهر
مضایقه کرده گفت اول بادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت القصه
صبر ندارم نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد ازان آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدایی که
جان من بقبضه اوست بگویم تا بر حقیقت حال اطلاع یابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باو

گفت شاه طاهر باطمینان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکیک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدای ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت ؎ چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی * آن شب قدر که این تازه براتم دادند *
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمده و دیگر فرزندان از ذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشته
لوای محبت اهلبیت علیهم السلام افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر بر آورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از تعجیل و شتاب مانع آمده گفت صلاح در آنست
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده بگوئید که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داود و افضل نائب و دیگر علما چهار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد حقیقت مذهب خود براهین
اثبات کرده دلائل دیگران را قدح می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته ازانکه با کثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد ازانکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صعوبتی مشاهده می شود هرگاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگری مشخص نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نمایند یکی ازینها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشری گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشانرا حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علماء آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تحسین بسیار پیدا کردند و با علماء چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علماء از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف تفصیل باز گفت پس اکثر علماء مجلس و مقربان
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلحداران و شاگرد پیشه و جلوداران و فیلبانان

قریب سه هزار کس مذهب شیعه و ران اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سامی حضرات ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه
در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمدنگر بگچ و سنگ مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام
علیهم السلام نام نهاد و قصبه چیپور و سنور را اسناد و چندین قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش
پخته بمومنان میداد و شاه طاهر یکی همت بر فقه خانه نظام شاهیه گماشته در صدد آن شد که محبان خاندان
رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات
وغیره فرستاده و طالب قدوم مردم صاحب علم شده در اندک مدت خلاصه اقالیم سبعه جمع گشته احمدنگر رشک
گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین صاعدی بگجرات
آمده مدتها در آن حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته بهینه خرج راه او فرستاده
باحمدنگر آمده از مجلسیان حضور پادشاهی شده همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر
صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی گل نقشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و
ایوب و ابوالبرکه و ملا عزیزالله گیلانی و ملا احمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند
فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در انتهای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید
که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان پادشاه
ایران و شیعه شدن او چه که اتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد از آنکه مسلمان شد
دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه
نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف حضرت کرده گفت که می باید نسبت باهلبیت من طریق اخلاص سلوک
نمائی و محبوبی ایشان کرده سادات را گرامی داری از این سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان
در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه
ساخته هر یک بمناصب مناسب رجوع فرموده و در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر
زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در خواب

قواعد محبت واخلاص بنسبت بجناب ولایت انتساب ویازده فرزندان او سفارش کردن اینچه لوازم
اخلاص وخدمتگاری است بنسبت بابیتان بجامی آرم وغازان خان از کمال محبت که با اہلبیت داشت
در عین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان را که بسلطان محمد خدابنده شہرت دارد بمحبت اہلبیت وصیت
فرمود آن بادشاہ کار از برادر گذرانیده مذہب شیعہ اختیار کرد ونام دوازده امام را در خطبہ وسکہ ثبت
نمودہ نام باقی صحابہ عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید کہ اگر مذہب امامیہ حق است احوال دیگر
مذاہب چون خواہد بود واگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذہب چہ معنے
وارد اللهم افتح بیننا وبین قومنا بالحق وانت خیر الفاتحین امید کہ چون عزیزان معاملہ فہم
کار آگاہ بدین چار سند سرسری نگذرند واممان نظر فرمودہ زمام التفات از دست ندہند کہ محل تامل و
مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول اللہ کو اپنی زندگی مین حضرت امام حسینؑ کے شہید
ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تھی لیکن پہر بہی رسول خدا نے
کہین نہین فرمایا کہ ہر سال اسطح کی ترتبین گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے باندی اور علم ہر شہر مین حضرت
امام حسینؑ کے نام کی بنا یا کیجیو کوئی ضعیف حدیث بہی اسمین روایت ہوئی **اقول** پس نستعین در حدیث
صحیح وارد شدہ کہ بوقت خبر دادن جبرئیلؑ شہادت امام جلیلؑ آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک
اشکہای حسرت ریختند چنانچہ شاہ عبد العزیز در رسالہ سر الشہادتین نوشتہ واخرج الحاکم و
البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوما
بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی التفاتۃ فاذا عینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ہذا واتانی بتربتہ من تربۃ حمراء الخ
وبعد ملاحظہ حدیث مذکور از نظر انصاف افادہ فرمایند کہ در مصائب جناب امام مظلوم گریہ کردن سنت
پیغمبر خدا است ویا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست وبحالت ثانیہ گریہ پیغمبر را جواب
چیست وملا حسین واعظ در روضۃ الشہدا گفتہ گریہ درین ماتم موجب حصول رضای ربانی وسبب
وصول ریاض جاودانی ست چنانچہ در حدیث آمدہ من بکی علی الحسین او ابکی وجبت لہ الجنۃ

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگر یرا بگریاند سزاوار باشند کہ اورا در بہشت برند و جار اللہ زمخشری می فرماید
کہ ہر کہ بگرید بہشت مر اورا واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فہو منہم در وعدہ
وجبت لہ الجنہ داخل است انتہی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ وجوب بہشت
برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی بعینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان
کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل وچون این نقش تازہ بر صفحہ خاطر
حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در یا سبق بہ تشریح تمام و توضیح تام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است
از نقل روضہ انور و تربت کہ اشارت است بنقل قبر مطہر اعانت بر بکا سید ہدا و امریکہ بر بکای کذائی کہ طریقہ
انیقہ جناب رسول زمان علیہ وآلہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین
بود ظاہر است کہ صورت استحقاق ثواب فراوان و استخلاص از عقاب بی پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ
بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از آن قبیل است دلالت وارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق
تنزل میگوییم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و
جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب والسنۃ برای مجلس کنندہ ثواب با مقرر کردہ اند
کما قال الشیخ الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب

قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر خدا ذرا سی باتین کھانے پینے جاضرور پیشیاب اور مستحب اور آداب
کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بھی ایکبار نلیا اور مصیبت مین کہین مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور
تبیون کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ٥٧٥ گفتہ آنحضرت صلعم وید حمزہ را کشتہ شدہ و
مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جائی ایستادنے
غصہ ناک سازندہ تر مرا از ینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر
ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازہ وی و گریہ کرد و برداشت آواز تا بیہوش
شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ و اسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزة یا ذاب عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که ندبه
و یطافتی فریاد و آه و ناله نیز بوجه آمده است والله اعلم انتهی و بصفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته وحشی میگوید
اتفاقا در جنگ گاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را در هم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارز می طلبید حمزه برآمده
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه بنیکو می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من روی بفرار آوردم پس دو سه پا رفته بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند پیش رفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگرش را برآوردم و نزد هند بردم و گفت اینک جگر حمزه قاتل پدرت از من بستد
او آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا بوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیار با
این سیاه قاسی القلب این را پیش خود کرده و هند جامه و حلی خود را تمام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمائی که مصرع وی کجا است او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت شنیع جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خوانند و همین سبب است از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی ما فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد و گریه شد و مراجعت نمود و آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به و لئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند آنچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن اندیشه برگشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرد و در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشر کردی او را ضد اشتعالی از درون ایشان و آورده اند که چون صفیه عمه رسول الله صلعم همشیره حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم به پسر وی زبیر بن العوام فرمود والده خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمد و وی و فاطمه می گریستند و بگریه ایشان آنحضرت
نیز بگریه در آمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشته اند و بعد فاصله قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول را صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید و دید در انحالت
نظر کرد علی بن ابیطالب را که بپهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که ببرادران خود ملحق نه
کشتی علی گفت لا اکفر بعد الایمان ان لی بک اسوة آیا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا به تنها کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم درین حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آن قوم شد و دمار از روزگار ایشان بر آورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که در آن زمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد جامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفته اند و الله اعلم تواند که نزول ملائکه بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند درینجا باشند و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر این قصه

ببسط هر قوم است و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان
است در آسمان می گوید لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث
را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند و لیکن ذهبی که محک رجال است در
میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است والله اعلم گفت بنده مسکین خصه الله بمزید الیقین که
ظاهر قصه نادعلیا مظهر العجائب همدرین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن
نکرده اند والله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلادت و شجاعت بجای آورده که
فوق آن تصور نتوان کرد و روایتیست از قیس که وی از پدرش سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم
الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از آن بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم
مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا برپا می کرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت
خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ این واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم
آن سرور فرمود صلی الله علیه وسلم که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی
خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود تنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن
ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت
صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج
البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء
وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا
مدینة العلم وعلی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر
عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مومن آل یسین الذی قال
یا قوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول
ربی الله وعلی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس
ان النبی صلعم قال عنوان صحیفه المومن حب علی ابن ابیطالب والحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدار قطني في الافراد عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم
قال علي باب حطة من دخل منه كان مومنا ومن خرج منه كان كافرا الحديث الخامس والثلثون
و در ترجمه صواعق محرقه نوشته و دیگر روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را و اهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علي مع القران والقران مع علي لا يفترقان حتى يردا علي الحوض
فاسألهما ما خلفتم این علی با قرانست و قران با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من در حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من و امام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات يحبك بعد موتك ختم الله له بالامن والايمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو به محبت و دوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن و ایمان خواهد کرد تا روز قیامت و بروایت
دارقطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شورا بودند حدیثی طویل گفت و از انجمله بود آنکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسيم النار يوم
القيمة و در معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسيم الجنة والنار يوم القيمة تقول للنار هذا لي وهذا لك یعنی تو قسمت کننده
بهشت و دوزخی و دوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند و آن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو و مرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا يجوز احد الصراط الا من كتب له علي الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را نوشته باشد و روایت کرد طبرانی و ابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه یا ایها الذین آمنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی رض امیر و شریف آن بود که خدا تعالی در چند مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت و ذکر علی نکرد مگر بخیر و خوبی
و ابن عساکر از ابن عباس رض ایضا روایت کرده که گفت قران نازل نشد در شان احدی آنمقدار که در
شان علی رض نازل شد و ایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی رض نازل شد و ایضا

۱۳ م

اخرج الخطیب عن البراء والدیلمی عن ابن عباس ان النبی قال علی منی بمنزلة راسی من بدنی م

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نگفتند که از من سوال
کنید آنچه خواهید مگر علی که سلونی میگفت واز جمله کرامات ظاهره علی آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت
رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علی نماز عصر نگذارده بود و پیغمبر صلعم فارغ نشد
تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتک وطاعة رسولک فاردد علیه
الشمس فطلعت بعد ما غربت یا خدایا علی در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را
برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله
بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی و معاویه از پدر خود سوال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء
ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله فاطروه کیادا منهم له یدانکه علی کثیر الاعدا
بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا نقصی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه
و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آنمرد کردند بجهت مکیدت و دروغ بود و از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده
که آیه تطهیر در شان پنج کس نازل شده پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعا
باین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا
فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام و فی علی و حسن و حسین و فاطمه و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم باین طریق
روایت کرده که رسول الله صلعم ایشانرا در زیر کسای یعنی عبائی که بر وی بود در آورد و این آیه برخواند و بصحت
رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی و خاصتی اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند پس از ایشان گناه را دور کن و پاک
گردان ایشانرا پاک کردنی آنگاه ام سلمه گفت من نیز از ایشانم ای رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انک علی
خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که
واجب است بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی
عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی روایت کرده اند

گرفرمود در شان اهلبیت آیتی نازل شده و حفظ مودت ایشان نکنند یا بر مومنی بعد ازان این آیه برخواند قل
لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و نیز طبرانی از حسن رض روایت کرده اند بچند طریق اسنادکه
بعضی ازان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این بود که گفت من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هرکس مرا می شناسد شناسد و هرکس که مرا نمی شناسد پس
من حسن بن محمدم صلی الله علیه وسلم بعد ازان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم گفت انا ابن البشیر
وانا ابن النذیر من پسر آنکسم که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیتم که خدا تعالے
وتبارک فرض ساخته است دوستی و موالات ایشان را در آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا
اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا واقتراف
حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهلبیت است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت
کرده که چون از واقعه پدر خود حسین رض ویرا اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شهر باوی ملاقات
کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شما را مقتول و مستاصل گردانید و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی
الله عنه مر آنشخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی آنشخص گفت
قربی درین آیه شمائید گفت بلی مراد ازین قربی مائیم انتهی ملخصا و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳
می فرماید القصه محاربه و مقاتله بسیار در لشکر واقع شد خصوصا از علی مرتضی درین غزوه خندق مبارزه
و مقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب
یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب
و آنحضرت دعا کرد در حق مرتضی و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتهی چون سید
از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مساعی جمیله علامه باید شنید که اکابر ایشان حدیث قدسی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و ناد علیا را انکار نمایند کما مر فی مدارج النبوة و حدیث انا
مدینة العلم و علی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهل بیت و نزول
آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقا گذشته موضوع میدانند کما فی الصواعق المحرقة والتحفة العزیزیه

جناب افضل المحققین علامه دہلوی طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می نویسد اما جانفشانی و امداد و اعانت
علمای اہل سنت در بارهٔ اہل بیت رسالت نیز ظاہر و باہر محتاج به بیان نیست جمہور ایشان برای ادنی
شیخ مجهولی که متحلی از فضائل و فواضل نفسانی و متحلی به زاہد و صالح باشند ہزاران مناقب روایت می
کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت
امیر المومنین علیه السلام می رسد احادیث صحیحه را تزییف و تضعیف می نمایند و ہرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلات
بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح و لائح است و ذکر آن درین مقام موجب
اطالت کلام است بمفاد ما لا یدرک کله لا یترک کله بر یک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو حاتم
و طبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذی
چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین فرمود
اہلسنت بنا بر عادت مستمره خود اولاً بدفع صدور حکم بوضع نموده بعضی علمای آنها بلحاظ تصحیح حاکم و تحسین بعضی
متاخرین بشید و بگیر دل نهاده کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی آنست یعنی
من شهر علم و بلند است دروازه آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و تمسک بعضهم فاجاب بان معنی
و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرا به یعقوب انتهی و بر فطن
خبیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متعنتین بر ضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در مقابل آن
حدیث دیگر وضع نموده اند و آن اینست انا مدینة العلم و ابوبکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان
سقفها و علی بابها و آثار وضع و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف خانه
را معمول است و سقف شهر در نهایت غرابت است مگر اینکه مراد از سقف شهر سقیفه بنی ساعده بوده
باشد که اساس آنچنان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی بلفظه این ذکر طول است میخواهد و مقام از بیان آن
ابی ست لهذا ذکر حدیث ردّ شمس اختتام این مقولات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی
عیاض گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما
ثنا بیست او نموده و رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

جلد دوم صفحه ۱۳۲ نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است و در مرتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بیشک در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فایده آنرا و ندانسته که صلوة عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس اداشی کرده آنرا و تحقیق افراد کرده است ابن تیمیه تصنیفی علیحده در
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطریق وی و رجال وی و گفته که موضوع است و گفته که عجب است از
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قایل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس اداشی گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بر غیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عائد گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف و
تردد است نه جزم به بطلان و انکار با وجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن وثوق نیست بقول وی درین باب انتهی و درین باب
حکایتی است عجیب که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده که ابو منصور مظفر عبادی واعظ را تا حییه
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزئین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود و درین اثنا قطعه ابر ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرد لا تغربی

گفت که وی ۲

یاشمس حتی ینتہی * مدحی لآل المصطفیٰ ولنجله * واثنی عنانک اذا اردت ثناءھم * انسیت
اذ کان الوقوف لاجله * ان کان للمولی وقوفک فلیکن * ھذا الوقوف لخیله ولرجله *
فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتہاء الابیات فلا یدری ما جری علیه من الاموال
والثیاب یومئذ انتہی وھکذا فی ترجمة الصواعق و جناب علامہ حلی علیه الرحمة در کشف الیقین
آورده که بعض زہاد در وعظ ذکر فضائل جناب امیر می کرد پس آفتاب قریب بغروب رسیده و افق تیرگی
بہم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب و گفت شعر لا تغربی یاشمس حتی ینقضی * مدحی
لصنو المصطفیٰ ولنجله * واثنی عنانک ان عزمت ثناءه * انسیت ان کان اذ مردت لاجله
ان کان للمولی وقوفک فلیکن * ھذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب برافق روشن گردید تا آنکه سجع آنجناب باتمام
رسید چونکہ سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص و عوام نقل کردند و نقلش متواتر رسید انتہی *
کجا بودم اکنون کجا آمدم * ز جا رفتم اما بجا آمدم * الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة
صفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه
دختر حمزه بر سر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند ہر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید
صدیق را پرسید پدر من کجا است که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق بسوخت و آب در دیده گردانید فرمود
اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد و عنان مرکب خواجه را بگرفت و گفت یا
رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید و اشک
از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز بموافقت او در گریه در آمدند بعد ازان گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت
شہادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالۂ آن ضعیفه
زیاده گشت و درینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر
خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند
ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند انگاه بخانه
خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروے

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که این چه
آواز است گفتند زنان انصار بر حمزه نوحه می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن وعن
اولادکن واولاد اولادکن انتهی او آن ارشاد آنحضرت لا ابواکی فتابنیا دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن وعن اولادکن واولاد اولادکن وانجه کردن وصیحه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه
وگریه کردن یاران همراه آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نص
جلی است برینکه آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز بشارت رضامندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده وهو المقصود هنا دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهدا علیه التحیه والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در بهین ماتم محزون وگریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۹۵
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی امرأة انصار گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورده ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است او
می گریه گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس است
آنحضرت احق باتباع آنجناب است وهو المطلوب والمقصود سیوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رساله غایة المرام در صفحه ۲۶ نوشته وقال القاضی ابو الفضل
العیاض وفی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع وخاضع می بودند وپوست بر تن ایشان
می برخاست وگریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این شنید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که حاملان عرش بر بکای تو گریه می کنند دست مبارک اشک از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دلداری داد و بشارت داد و در بعضی روایات آمده بشنیدن خبر رحلت آنحضرت گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو نخستین لاحق بشوی بمن و تو سیدة نساء جنت خواهی بود در خبر آمده که گفت یا حبیبا
و سیادت بر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب و اندوه بر
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب و اندوه بسبب شدت الم و صعوبت جان کندن بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بینی که لازمهٔ بشریت است می باشد آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را
علیهم التحیه والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری
کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را بوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت
ایشان صحابه و تمامه امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز گریستند چون آواز
گریه ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله گناهان گذشته
و آینده تو مغفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریه من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از
من حال ایشان به کجا خواهد رسید بعد ازان عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بگشای و در
من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد و فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که در بیرون
کرد وصیت کرد همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و با وی نیز که با عائشه مکالمه
فرموده با حفصه نیز گفت و تمامهٔ ازواج مطهره را وصیت کرد بعد ازان فرمود برادر من علی را بیارید علی
بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بر زانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان
یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زنهار که حق او را
از ذمه من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من
مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت
را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام بر سند ارشاد آنحضرت صلعم که بعد از من مکروهات بتو
خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک
تامل نمایند که مصداق ابن حجر خلافت خلفا ثلثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین
و سید المدققین سحبان زمان حضرت سبحانعلی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید
و از آیات ظاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفه برحق دارد و اگر بحار سیر علما جمع شوند و
در تحقیق شعر باشند و بعید فشانی خود را غریق لجه خوض و غور سازند سر مو دفع این اشکال متعذر التقضی
نتوانند کرد همینی است که صاحب کتاب ریاض النضره با اینهمه تعصب که از تالیفش پیداست بکتاب مذکور نقل

علیه السلام بجاست بهر که معاویه با معاویه موصوف خواهند بود و لطف آنکه این حدیث را از زبان خود امیر المؤمنین بر
ساخته اند و هر چند مصنفین این حدیث را صحیح گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدون جرح
آورده اند و جمله طغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است و لهکذا
واحد منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از سفیده صبح روشن تر است انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفه برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا در مقتول شدن قریب مأة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود و فابن خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین مقر اصلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم اصل مذهبهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند فنعم الوفاق چه مشار الیه
هم موصوف باین صفات بود مگر باقتضای اثر الفضل لمن غیر لکن بما اتیتم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المؤمنین بسید المرسلین وعده فرموده بودند که اترکهم وما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرموده بودند که همچنین واقع شود نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و جنده و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
نمی سپر ساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد فوج بر سرش برد و قتالی واقع شد که بهرام
چون شام لنگوی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد که بیش مأة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت عرضه تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنه تحکیم معاودت بکوفه فرموده بودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیه سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه هائله شهادت
شاه ولایت واقع شد و البته این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا بس ظاهر شد که هر چند
معاویه متصف بصفات اکمل ترات و غیره ذمایم مصرحه حدیث مرقوم است تا خرابا شد بلکه متروک نبوده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولاد حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انهارا حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلا عن ام المؤمنین حضرت
عائشه و هر چند بعضی از این حضرات هم باین امور متعلق باشند مگر بغارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با سهل

این حیثیت فرصت از ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همعسکر امیر خیبرگیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و بجد است نسوان که حکایتی است لطیف علم شفقت بسوی
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره را کسی حسبان شرک نتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند و خیال انحراف از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن روسیاهان بحدی زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم بواد بدایت در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه معاویه و احزاب او را در ارتقای مدارج غوایت و ضلالت بر اینها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که باجمعهم مقتول شدند نه متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق توامان حضرت ختمی مرتبت
چند کس بقیة السیف باقی ماندند که بقایای آن شجره ملعونه از اینها تا امروز است و هرگاه این هرسه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متقدمهم
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیر المؤمنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد متصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعه کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
کیا حاصل عالک بود و سنت بدست گرفتند و جناب امیر المؤمنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال باغی
وجه کان برنخاستند و بالاخره مماشاة معهم پرداختند و اقاد تقیه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم بی مسمی نور الدین حسین قرار داده و او را شاید نبیره
شهید سعید علامه بی نظیر سید نور الله شوشتری وا نموده خودش از نام مفروض مراسلات بمن فرستاد
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب هفواتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات بمشار الیه
اثنای تحریر انتقام اشعاری از تحذیر تقصی ازین استدلال نیز کرده بودم در جوابش از زبان نورالدین حسین
منسوب بمخاطب مزبور این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بجمیع تعلق دارد یا فقط بصبر در شق اول تمام تقریر منقلب می شود که از حضرت امیر المؤمنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین بکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و اینقدر بهم بخوبی نمیرود که جناب
ولایت مآب ترکهم و ما اختاروا فرمودند مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

منصب

ثانی دلیلش می باید واین کجا وچون حدیث ماول موجه است ازاخلاق احتمالی کافی بخلاف قائل که
استدلال وارد وعلاوه خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه دراحادیث
فریقین این از خصائص نقص امیه است بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا زنهار رغبت نداشتند ودر کمال زهد
وورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی
خواهد آورد که اگر فقط بصبر متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر اوصاف سابقه خود باقی نباشد وهو
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت سید
المرسلین داوند که درینوقت با آنها کاری نخواهم داشت واجتناب از طریق شان خواهم نمود وخدا ورسول
ودار آخرت را اختیار خواهم نمود وصبر بر مصائب دنیا وبلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو یعنی حضرت
مصطفی صلعم ملحق شوم انتهی هر چند اهمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و روز نهار حاجت بشرح وبیان
ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی که
دوکان خودفروشی چیده بحق وسق زبان می آلاید متاع کاسدش را بنقد جان بخرند پس اگر از
تعرض جواب اهمال رو در طرف مقابل را متهم بعجز میکنند وبزعم خود طعنی میزنند ولهذا ناچار کار
بتحصیل حاصل کرده می آید وبتقاضای اتصال سلسله کلام تقدیم وتاخیری در ذکر بعضی مقولات
بکار رفته وها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل
پرسد الی قوله مگر ترک همین است که در معرکه جمل وصفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطریق سنیه است وبیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست وانی
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلاثة کما
سیظهر واما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هرچند تعلق غایت بمجموع خواه فقط بصبر رضا داشته
وبرای خود مفید انکار واختیار سازد فان مقصودنا فی کلیهما حاصل وانچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باعثش عمی ست یا تعامی والغالب هو
الاول چه در متروکین وماخوذین تفرقه نکرده متروکین حضرت خلفای ثلثه وماخوذین فرق

تلثه اعنی قاسطین و ناکثین و مارقین و چون تمرد کیت بر این فرق تلثه زنهار اطلاق نتوان کرد و هذا
من اجلی البدیهیات مرجع ضمیر مفعول فی اتذکم عمر آنها خواهد بود پس تقریر بحر تنجابه که انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشد منقلب نمی گردد و تنزل بموقع خود و اختیار بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال وارد اقول باز ما را حاجت استدلال بر تعلق غایات
بصبر نیست که مدعای ما از تعلق غایات بجمیع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذا للذهن میگوییم که اتصال غایات
بجمله اخیره و شمول معنی جمله اعنی علی مصیبات الدنیا بجمیع احوال الثلثه مرجح تعلق غایت بصبر است و در نفی
ما اول را طلق احتمالی کافی بگردد بصورتیکه خلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام نا ممکن کما سیذکر
قوله بلکه برای تعلق بجمیع دلیلی خواهد آورد الی آخر هذا المرام اقول این استدلال اگر ناشی از صحت مبدا نشئت
موجب امتنان ما می بود که اثبات مقصود ما میکرد ولکن از تعلیق امری بامری انتفا از ماعداش
بدون قرینه مخصصه مرقبیت پس تشکر فاین دعوی خصم که از تعلق غایت بصبر انتفای ترک و اختیار لازم
می آید از اعجب مقالات است و مفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر خرد مای قومن مدعی ظرف وجود
ندارد قوله پس مفاد حدیث تقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق ایشان خواهم نمود الی آخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت مخفی نخورد را از تعصب هم مذهب خود بر کنار داشته بقر یاد هم برسند که آنچه کلام بمعنی
مهمل است که با آن کاری نخواهم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض بآنها نخواهم کرد پس العیاذ بالله که قول
و عمل آنجناب متناقض باشد یعنی با ایشان چنین و عمل آنچنان که بمجرد ساده ارائی خلافت منصوصه بلا اهمال
معاویه را معزول و از آنکه او پی سپر وادی پر خار عصیان و بدوان گرد و بیدرنگ اماده جنگ بر سر فز
رفتن و مدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم دادند که چنین ملحمه در سابق زمان هم کمتر بپایه کسی است هزارها را
از اعراب این صاحب الاحزاب بکشتند و از دست آنها اصحاب اهتدا کشته شوند و خودش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد و اول خودید و رد
گرفت و بامر مستهجن تحکیم تجبر و قسم ناقضین و رحیل ما انتهی و انکسار فیما لیتبین که جنگ موقوف گردد و انه

فضائح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد آنچه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیه شهادت
واقع شد و مع ذلک کلا قول قائل صحیح باشد که با نهاکاری نخواهیم داشت استعیذ بالله من الغباوة الغوایة
و تحیرهم که جمله اجتناب از طریق شان خواهیم کرد معنی کدام فقره ارشاد مرتضویست و لو اغضینا النظر عن هذا اللبس
العیاذ بالله بعد تصحیح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع آن فئه ضاله از حضرت
امیر المومنین علیه السلام محتمل بود که منع و نهی فرموده اند که از طریقه شان اجتناب خواهیم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهیم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی با نهاکاری نخواهیم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهیم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر وجوب دارد پس جناب امیر المومنین علیه السلام چسان و عاده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین
صلی الله علیه و آله تحسین بر آن میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المومنین علیه السلام غیر مرعی مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است آیا نمی بینی که شطر عمده از کتاب نهج البلاغه صرف با معاویه است و هذا
بمعزل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد بجز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی با آنجناب
که عروس دنیا را طلاق بائن داده و بکره اخری تکبیر فرموده باشد نسبت می تواند کرد که بسبب جاه و طمع مال و منال
و حرص مملکت مرتکب این همه تحمل صعوبت مقاتله و محاربه شده باشد حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
که انک لحریص علی الامارة با آنجناب گفته و جناب خلیفه ثانی هم بهمین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما با حریص ترید که حق
غیر میگیرید منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل ناشی از حمل مضمون حدیث بر معاویه و تخویش بطلان گشت
و مشار الیه که بتفسیق عناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را متصف باوصاف کفر گرفته نفی مجالش
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا آنکه فاضل مزبور با وجود اعتیاد تعسف
نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لا محاله زمان خلافت راشده بزعمهم مصداق فحوای
حدیث است مگر آنکه مشار الیه فرقه دیگر جز این پیدا کند لیکن کجا ممکن باقی ماند اینکه معرض شود که مصداق

کثیر العهد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فلما ترک امیر المؤمنین الخلفاء و ما اختاروا
کذلک ترکتهم کما هم و ما اختاروا و هرچند متعه نسبت بآنچه متنوع منسوب باشد شایع و ذائع و از با انصاف کلام آنست
مگر اینجا نسبت حقیقة متحقق که پیروان و معتقدان خلفای معاصرین را کلفت ترک عقیده با طالة العهد خلافت
خود هم نشدند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش نفس تفرقه مدارج در افراد مسلمانان قرار
دادند و بهر کس هرچه خواستند بخشیدند و آن زر بهای زائد قابل شمار بود و بکار بان کاسد نشدند و جناب
ثالث که لسان سحاب بدرار در باره بنی امیه کما هو مستفیض کار بفیاضی بلکه بسیار نوالها فرمودند حتی که
فدک را یعنی در جهاز دختر به مروان بخشیدند و بعطا هر که عطای این عطایا بغیر مستحق و اتلاف مال بود یا کرده
امیر المؤمنین حسب وعده اترکهم و ما اختاروا بحکم نبوی عمل فرمودند و کلمه لیس الا تنجز الوعد بتحلیل سبیل
مستتر مباد که اگر ما دعوی کنیم که حضرت امیر المؤمنین از ابتدا تا اخر حتی آوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند بیان نفس الامر باشد چه آنجناب صبر علی الاطلاق فرموده اند تا کسی بنای اعتراض بران نهد که
صبر از عجز کی فرمودند بلکه صبر بتقیید بمصیبات الدنیا و بلاها فرموده اند و ظاهر است که انهیم طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بجزار جنات فردوس چه مصیبتها که با صبر کرائد و چهار نه شده
چه در عهد خلفای ثلثه از هجوم مردم برای احراق بیت آنجناب و برگفتن مردم بجناب که در خانه حسین
و فلان هستند و جواب دادن شان بلفظ و آن و چه از تالم حضرت سیدة نساء العالمین از جور تکسد
هم از غصب فدک و چه قبل اطاعت من یجب طاعته علیه السلام و ما اقدح علیه کما هو مشروح فی کتب السیر لا سیما
و اخراج جیبی بقتل ابی ذر رضی الله عنه بان ایذاء رسول الله و بشکست حرمت بقتل عمار یاسر و عدم قدرت بر
حفظ ابی ذر غفاری و تعدی بنی امیه و جور بر مسلمانان و بر رو آوردن شاح مروان و انکار از نسب و غارت
بیت المال و نقض بر اتدارک و چه در عهد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص بشکست حرمت طهر تجیبت خود
جناب عائشه و چه از بغاوت و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت منصوره و بالاخره معرکه
صفین که ابتدا از تفرق اصحاب و جهت بافتراق احزاب اینجا صاحب الاحزاب باشارت

عمار ابن یاسر رضی الله عنه وذکر اصحاب بیعت رضوان وقتل ابی جلیل القدر عاشق رسول مدنی اعنی
اویس قرنی وملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم وحصر حکمیت در رای ابو موسی اشعری که آنچه
از دست او شنیدن اهل ایمان بعد زیاده از آن ظهور گرفت وچه شنیدن غارت بسر بن ارطات بر دیار اسلام
وقتل وسلب مسلمانان وذبح اطفال صغار عبید الله بن عباس الی غیر ذلک وچه آشکارا از بدعت خوارج
نزاع فنای انها فاسد بر موت انها نه بر کفر وسند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر آمده که
حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه وآله روزی این همه را دیده گریستند وبعرض آنجناب که ما ابکاک
یا رسول الله ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد پس اصابت مصیبات بآنجناب
نبوی شدید بود که قبل از وقوع صرف بتصور آن سید انبیا را گریه در گرفت وبجناب مصاحب امام المشارق والمغارب
صبر فرمودند یعنی اصلا هیچ بر امری انقدر بودند وحرف شکایت محظور فی الشرع هرگز بر زبان مبارک نگذشت
بلکه قلبا بالی سبیل طریق رضا وتسلیم وجاده شکر مستقیم ماندند وهمین است معنی صبر علی المصیبات البیافه
ودفع توهم ما است که شاید بعض الناس را اشتباه افتد که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که اختیار الله ورسوله
فرموده اند یعنی موقت با موقت بوده است چنانچه از جمله موقت با نهاکاری نخواهم دانست آنچه کتاب
صاحب گفته توهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله آن کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار
خدا ورسول ودار آخرت نداشته اند والعیاذ هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المؤمنین
علیه السلام کذا وکذا اصلح ابتدا ونهایت وارد پس لامحاله بلا ریب بعینه همین است که در اشغال آنها
را بحال خودشان گذاشته تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری نه نموده صرف شغل عبادت الهی
واتباع سنن نبوی وسرانجام زاد آخرت خواهم بود وپس در عهد خلافت خلفای ثلثه همچنین اتفاق شده
وذلک بتبرکیه الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه برحق وهنگام مقاتله ومحاربه با فرق
ثلثه مذکوره غیر مرة که چون خلافت ظاهری هم متعلق بآنجناب بود اهتمام در حفظ لوازم آن وجوب داشت
وان در حقیقت از ثمرات اختیار خدا ورسول ودار آخرت بود وقول علامه ونعم خواهد گفت که

بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس محمل مضمون این حدیث
بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس مضمون احسان فاضل جاهر
شدیم که تضعیف بر انصاف معاویه بایں صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله دغلا فرمودند باید که این محمل
نخود را یاد داشته آنچه با حق معاویه میگوییم تحقیق بگویید وان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه العلامة
العلامة فی جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء آنچه جمهور سنیه باقتضای شان شاه ولی الله صاحب
ازالة الخفاء در باره اش گفته اند باطل مفتری انگارند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم دارند
آنچه گفته اند که در احادیث فریقین امور مذکوره از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را بما نشان دهند
که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقیماند احادیث سنیه علمای
سنیه بسیار مطلق بنی امیه را متصف بایں اوصاف میگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقاء بیان
نمی که هر چند مفسرین بتفسیر آیه وما جعلنا الرؤیا التی اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة
بنی امیه را مراد میگیرند علمای اهل سنت اثرا تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که
در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشدند ازین مقصود داست سبحان سنت
گفته قبول نمیسازیم علاوه چنانکه در مفتتح امر شرح داده شد نسبتا هیچ سنی معاویه را موصوف بایں
صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله
خلافت معاویه را نیز اهل سنه موصوف بایں اوصاف میدانیم مگر مجوزیم در اطلاق مضمون
حدیث بروی که اتدرکهم و ما اختاروا ... بر وی صادق نمی آید وآنچه شار الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت
خلفا سوی دنیا نموده با تحریر اعصال تفصیل میسازیم یعنی کون الخلفاء الراشدین منزهین و
ضنک من العیش و راثة لاسرة الخلافة فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا
المال حبا جما   پس جواب شق باید شنید و بدیل انصاف باید
گردید اما ثانیا فعلی سبیل المطایبه عرض میسازیم که چون با ستقرار تصحیح فرق محمل الصدق مضمون حدیث
بر ابطال صلوح شان با ثبات رسانیدیم که مؤدای حدیث منحصر در ذوات بابرکات خلفای عالی درجات

است پس اینقدر توجه بنده دل دارند که اکل تراث و حب مال را خود بیاد نیست شد و نه چگونه تنقیح آنها
را بهشت نمیدهد و اگر اعیان نظر بکار رود و بعض مطاعن نیست چه حدیثی مروی بطریق ثقات و تفسیر نادلیل
بر و سه شان نماذکر و الا آنانیایس در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه ریبی نیست
و هیچ یکی فی هذه العجالة فی محله و هرگاه اسرعاج اکثر آورین مثلث متساوی الاضلاع ثابت باشد مقتضی بعیدهم
استقامت مثلث میگردد و برین قدر اقتصار نمیرود بلکه قوله فیما الصفا فرا ثبید که کل تراث اعنی مال نه
شی عبارت از نیست که شخص در اکل و ملابس خود ترفه بکار برد و نه حب مال برای تحصین امری باشد که
انها و لیعرا اشخاص قاصر الفهم است نه وجه بهمت عالی و ساکنان علاقه و مصارف ذات خاصه نیابست کسی
اسراف می تواند کرد و نه قصه و نه سبب داخل ماکول است و نه از زلال و موافقت شیخ حریری عنوان گفته ثم
قوم عرب و خاصه در آن زمان که با اوان اطعمه و لین ملابس اصلا عادت نداشتند و از تجارات تلاه بجی که
کسی انگور هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با حباب و اصدقا خصوصا و افراط خلق عموما
انعام و عطا بکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان شان علیهم تشکر و سپاس و مدح و ثنا فرمود
بهترین خطوط نفسانی حاصل سازند و ایضا حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین فضلا عن ذی
النورین حاصل بود و جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مرانات بمردم فرمودند و در عهد فاروقی
که وسعت ملکت بسیط و اموال غنائم لاتعد و لاتحصی از رجا و اصقاع ممالک می آمد باج بذل و عطا انبا
قصوی رسیده بود چنانچه که صرف دختر او بزرگ خود یعنی حضرت عایشه بدون انکه ضرورتی داشته باشد
بلکه سبحان واحد بودند دوازده هزار درهم مشاهره مقرر فرموده بودند حال انکه از خود جناب محمد صحه روایت ثابتست
است که دو سه شب متوالی کمتر افتاده بود که بعهد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات مگر نه بمقدار مشاهره جناب عایشه بل انه معتد به معین نموده بودند غیر از جناب زینب بنت جحش که
متوفی الیه بود مستمر فرموده بودند و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار شد
مقرر بود و هکذا اللفظ فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریه فغزاها بطارقة الروم فحاصرهم ایاما و کان بها معاویة اخوه

فخافه علیها وسار یزید الی دمشق فاقام معویة علی قیساریة حتی فتحها فی شوال سنة تسع عشرة و توفی
یزید فی ذی الحجة من ذلک العام فی دمشق و استخلف اخاه معویة علی عمله فکتب الیه عمر بعهده علی ما کان
یزید یلی من اعمال الشام و رزقه الف دینار فی کل شهر انتهی ما اردنا ایراده و حال آنکه برای ذات خاص
خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف و یکی برای شتا و آنچه برای ماکول ضروری باشد جائز می گویند
و بس و بعض حکام متورع که بدیار ماموری شدند مطیه بوریای فرش خواب و دوش شان می بود و نقد
بانکه معاویه در مقابله قیصر روم و برای تجمل ظاهری ضرور بود مخفی نیست که اگر به نیچه ضرورت داشت
برای خود خلیفه که سرگروه چنین حکام مثل معاویه و رئیس کل بودند و آخر عظمای هر دیار و سفرای ممالک
باریاب آستان خلافت بشند ضرورتر بود و معهذا درین مقام بحث از جواز و عدم جواز نیست مقصود
همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بود و ما قیل قبیل ان اسن تفرقه سهام الفیء و الغنائم
بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بالاتفاق و قبیل چه تبع ابتیحی ذات جناب ابن خطاب انکه و چنین اکابر
و عطا زیاده از حد رسید و از عمده اسباب بندگی دنیا طلبان انام بود و عثمان تابع التسویه سهام بین
الانام بود و پیدا است که نزد یکی این قسم تقسیم جائز نباشد البته از قبیل تصرف مال بغیر حق خواهد
بود و سند این معنی از ارشاد امیر المؤمنین تا چه زیاده خواهد بود فی نهج البلاغة من کلام له علیه السلام
لما عوتب علی تصییره الناس اسوة فی العطاء من غیر تفضیل اولی السابقات و الشرف اتامرونی ان اطلب النصر
بالجور فیمن ولیت علیه والله لا اطور به ما سمر سمیر و ما ام نجم فی السماء نجما و لو کان المال لی لسویت بینهم فکیف و
انما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر و اسراف و هو یرفع صاحبه فی الدنیا و یضعه فی الاخرة
و یکرمه فی الناس و یهینه عند الله و ابن ابی الحدید بعد تفسیر لغات گفته و اعلم ان هذه مسئلة فقهیة و رأی علی و ابی
بکر فیها واحد و هو التسویة بین المسلمین فی قسمة الفیء و الصدقات و الی هذا ذهب الشافعی و اما عمر فانه لما ولی
الخلافة فضل بعض الناس علی بعض ففضل السابقین علی غیرهم و فضل المهاجرین من قریش علی غیرهم من المهاجرین
و فضل المهاجرین علی الانصار کافة و فضل العرب علی العجم و فضل الصریح علی المولی و قد کان اشار علی ابی بکر ایام خلافته
بذلک فلم یقبل و قال ان الله لم یفضل احدا علی احد و لکنه قال انما الصدقات للفقراء و المساکین و العاملین

علیها والموافقة ولم یخص قوما دون قوم فلما افضت الیه الخلافة عمل بما کان اشار اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء
المسلمین الی قوله والمسئلة محل اجتهاد وللامام ان یعمل بما ادی به اجتهاده وان کان اتباع علی عندنا اولی لا سیما اذا
عضده موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبر ان رسول الله علیه وسلم سوی فقد صارت المسئلة منصوصا
علیها لان فعله کقوله انتهی ولیکن متذکرا لهذا فانه ینفع فی مواضع عدیدة این همه برای مالی حوصلگان وکسانیکه
طبع ریاست دارند والا از اعلی مراتب حفظ از مال و منال است که گفته اند کار و زر فریب شود از نای و نوش آدمی
فریب شود از راه کو بیش ورنه خلفا که نزد حضرات شیعه اشبع و اعلی است از جناب شان چه مستبعد که بذات خود
زهد ورزند و حظ نفسانی و تمتع از مال خلق حاصل کنند بعض سلاطین باآنکه خیلی منهمک بدنیا بودند بذات خود
منتهای صبر و خشونت زیاده از حد در ماکل و ملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مصرح که ناصر الدین
بادشاه دهلی قوت و لباس از کد یمین بهم میرسانید و بر همان اقتصار داشت از جای در زمانه بتاخر عالم
اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بوده حالانکه در جاه طلبی و طمع مال و حرص توسیع مملکت
از اقران ممتاز و در بن وادی از سلاطین متقدمین پیشتر حتی که در قتل اخوان هم باکی نداشت لکن الا علی
وجه التشریع تقصیری نکرده لیس مجرد این شد که زهد در ماکل و ملابس دلیل انقطاع از دنیا و عدم حب
مال نیست و بنده بکتابی در اقوال امیر المومنین علیه السلام دیده ام مگر عبارت بعینها از فکر افتاده حاصلش اینکه
اعظم امور مفضی بهلاک اخروی تحقق فعال بقضای انسانست انتهی و پیدا است که حب مال از
لوازم عدیم الانفکاک حب جاه و ریاست است کو برای صرف خاص ذات نباشد و سر اینکه آنچه
گفته شد بر سبیل تنزل والا هرگاه تراث تراث مرتضوی و مراد از ان خلافت باشد کما سبق آنچه جناب
عتیق برای ماکل و ملابس خود از بیت المال بسبب خلافت گرفتند داخل اکل تراث خواهد بود و امثال آن
قلیل و جناب ابن خطاب که هشتاد هزار درهم از بیت المال بصرف ذات خاص آورده بودند اینست که
اکل التراث صادق گو برای ادای ان وصیت فرموده باشند معلوم نیست که متروکات جناب عمر
بادای این دین متعهد بکفاف رسید یا نه گرده برای دریوزه از قبیله جمع کرد انشا کرده بودند اما وفا
یا تلافی شد و ذلک فی کتب الصحیح و تبیان بعون الله این همه بیان [illegible]

الا ان یعتبروا ان مورد الحدیث لیس الا الخلفاء و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست اکل تراث مرتضوی بالطریق اولی
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفا را آکلین تراث ابتداءً بودند و معاویه بمقتضی امر انحضرت والفضل
للمتقدم فان من سن سنة سیئة فعلیه وزرها و وزر من عمل بها علیه چه آن تراث مرتضوی ماکول معاویه همان تراث
بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود والا هو وان کان شیئاً آخر فعلی الخصم البیان و انّی ذلک والنبه کسی
از خلفا نخواهند گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه غیر مباح پس نخواهی بر یوام من المطر
و قاموا تحت المیزاب صادق و چون قلیلاً بیانی سید فقیر به تقصیر اقتصار بر تنقید اولی دیده بخوش گفت
آنکه گفت من لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر و الآن نعم اقول التحلیة که البته مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر پایین افگندن ندارد و لو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله للمؤمنین ولیاً و نصیراً فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبدالحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم بجا احکام دین
تعلیم فرمودند و این ارشاد نفرمودند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام بوقت ذکر ولادت
آنحضرت چنان کنید خیر و برکت و ثواب دارد با آنکه علما و عامه چه قدر درین امر مبالغه میکنند فالجواب
الجواب هفتم آنکه قول و عمل امور هدایت و تعلیم است تفصیل بیان فرمودند معارض است بقول شاه
عبدالعزیز حیث قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه درین باب آنست که اهل
سنت گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب
قال المخاطب اور حضرت مرتضی علی علیہ السلام کو بھی اس واقعہ کی خبر دی تھی کہ تمہیں قصہ پیش آ

سخن خود را گوید اقول پس این در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل با آنحضرت
صلعم گفت خاک مقتل حسین را بنمایم پس بنمود مشتی از آن خاک که سنگ ریزه چند آورد و ام سلمه گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین در رسید شنیدیم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلا حسینا
ابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی و حامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از روی
جهل و عناد حسین را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام آنگاه من گریه کردم و آن قاروره را گشادم و دیدم که آن
سنگ ریزه با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی رض وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی که دهی است بر آب فرات رسید ایستاد و نام آن زمین پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاه گریست بگریستنی که زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد ازان گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکرد پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل الان پیش من بود خبر داد مرا که ولد من حسین بر حوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل قبضه خاک ازان زمین گرفت بمن داد که بوییدم بعد ازان که آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد مختصرا از علی رض همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی رض بموضع قبر حسین گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین عرصه کشته خواهند شد که آسمان و
زمین بر ایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی نص است بر آنکه جناب امیر المومنان در مصائب جناب امام مظلوم با آنکه استحباب آن
از معیات صبر بود چندان گریه فرمودند که سنگریزه ها تر شدند ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم اشارت کرده که قوما من آل محمد بهذه العرصة تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه خواهند کرد و حضرت ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده و قاروره
را با خون دیده و در روایات واقع شده که جناب ام سلمه آنحضرت صلعم را در خواب دیدند

بروز شہادت گریبان وغبار آلودہ دیدند پس چگونہ توان گفت کہ اہم سوہان بدایت حزن وگریہ
در ماتم جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا فرمودہ و سابق دانستی کہ عمل فرا ئح متعارفہ اہلبیت ہاج
واز شعائر اسلام است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالۃ الازالۃ الاوہام
نیز تعزیہ شریف را از جملہ شعائر اسلام گفتہ قال اللہ تعالیٰ ومن یعظم شعائر اللہ فانہا من تقوی القلوب
الآیہ و پردہ عصبیت دیدہ حق بین مخاطب را کہ نتواختہ در پردہ پوشش است کہ ہرگاہ محض شنیدن خبر شہادت امام
مظلوم جناب رسالت مآب صلعم و حضرت امیر المومنین را گریبان ساخت پس بعد وقوع شہادت ماتم کردن
از گریہ بالغ وعائق است و سبب این ہمہ مخالفت شدید عصبیت الحق ہمانست کہ بعضی گفتہ اند فانہ
یہیج بغض الصحابۃ و بطریق تنزل میگویم کہ تعزیہ داری مجرد اکابر انبیا چنانچہ جناب علامہ مولانا السید ...
بمقام ہبر بہ بدون موجود بودن تعزیہ وغیرہ مجلس قرکرسامانت جناب ... بیان ما انعقد می نمودہ بودند
مجلس شریف روایت صحیح بمعرض بیان می آید و مومنین باصدق و صفا حاضر گردیدہ اشک حسرت از دیدہ
از دیدہ می بارند باید کہ اولیاء مخاطب باتباع جناب مغفرت مآب ہر سال در عشرۂ محرم بانعقاد مجالس ماتم
اشتغال کردہ روایات موجودہ مسند احمد حنبل وصواعق محرقہ و تحریر الشہادتین ... وغیرہ فتوا
وفتوا بجواز این چنین مجالس وادہ ترغیب و تحریص مسلمانان بانعقاد مجالس ... نقل عبد اللہ ...
مولوی اسمعیل مخالفت انعقاد مجلس عزا نمایند واللہ الموفق الصادق ... الصراط قال
نعوذ باللہ جو آج کل کے زمانہ کے دوستوں کو ثواب کے کام سوجھے ہوئے ہیں ... معلوم نہ تھے
اقول پس تعیین موالیان اہلبیت طاہرین صلوات اللہ علیہم اجمعین برا ... ماتم می نمایند بعینہ اتباع
جناب محمد مصطفی و اقتدای علی مرتضی علیہ الاف التحیۃ والثنا ہست چنانچہ انقا ... تاہم من ترقیم یافتہ
بطریق تنزل میگویم اکثر اہل سنت و جماعت امور ثواب ایجاد کردند و ... علما اعلام قرار دادند
صحابہ عظام و اہلبیت کرام را نیز معلوم نبود کما قال الامام الحافظ ابو الخیر ابن الجزری ... القراءۃ کما
عرف التعریف بالمولد الشریف من خواصہ انہ امان فی ذلک العام و بشری عاجل ... المرام
ابو لہب ... فی النوم فقیل ما حالک فقال فی النار الا انہ یخفف عنی کل لیلۃ اثنین ... بناصبعہ

فتوجہ عندیا تنبیر تنفی بولادۃ محمد صلعم و باوجاعہما فاذا کان ابو لہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ یجوز فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم بہ فما حال المسلم الموحد من امتہ علیہ السلام کیسر بمولدہ ویبذل ما تصل الیہ قدرتہ فی محبتہ لعمری انما یکون جزاؤہ من اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم انتہی فالجواب الجواب **قال المخاطب** اور اسکو یقین کر لیا ہوکہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب یہی تہا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تھا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے امور رد ہونے کے لیئے اکو کہر بار جان مال سے فدا کیا **اقول** یہ تعین مردود است بچند وجہ اول انکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بود نہ محض فسق و بدعت چنانچہ شارح مقاصد در شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ لعنۃ اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ دوم انکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر و غیرہ بلکہ جمیع مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوا حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودی چند بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بمذاق مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی باشند واگرچہ با این راضی ہستم مگر اولیا مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد و جہد ثابت می کنند درینجا ضال و مضل و فی النار بودن اہل بدعت لازم می آید فانظروا ایہا المنصفون سیوم انکہ مقابلہ حضرت امام حسین علیہ السلام با یزید بحرص و طمع خلافت بعض علماء اہل سنت نوشتہ اند منہم ابن القیم چنانچہ ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما تخرج فی آخر الزمان قال و قد امتلأت الارض جوراً و ظلماً فیملاہا قسطاً و عدلاً واکثر الاحادیث علی ہذا یدل وفی کونہ من ولد الحسن سر لطیف وہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم الخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی یملأ الارض وہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئاً لاجلہ اعطاہ اللہ او اعطی ذریتہ افضل مما ترکہ وہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا وقاتل علیہا فلم یظفر بہا انتہی لفظ ابن القیم وہو لیس بقیم فان الحسین ما ترکہ ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارفا الی المقاتلۃ بل التزم مطالبۃ جماعۃ من الامۃ ان یاتی الکوفۃ یخلص المومنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما اشرف علیہم خالفوا الخ چہارم

اعطاء السلطان الموحد من التقیۃ ظاہر ۱۲

اتفاق گویی سلطنت بوده احدی از صحابیان و تابعان و مجتهدان هم تهمت او نمی تواند شد و اگر
مخالف شیعه را مسلمان دانسته نظر اسلام دوست آن مردود باشد تا هم در فسق مسلمانان این زمان و
در فسق شیعه و یزید بیان فرق است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیه الاشارة والمشاغب لا یجدیه الف
عبارة سوم آنکه فی جامع الاصول وفی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویة واجمعوا علی ابن
مطیع اتاه ابن عمر فقال عبد الله ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادة فقال انی لم اتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعته من رسول الله یقول من خلع یدا من طاعة لقی الله یوم القیمة ولا حجة له ومن مات ولیس
فی عنقه بیعة مات میتة جاهلیة قال ابن ابی الحدید ان عبد الله بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلة بلا امام لانه روی عن النبی انه قال من مات ولا امام له مات میتة جاهلیة وجناب علامه دهلوی
طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می فرماید عبد الله بن عمر که از بیعت حضرت امیر المومنین علیه السلام ابا و استنکاف
نموده قاعد بود در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده گفت دست بیار تا با تو بیعت خلافت
و امامت عبد الملک بن مروان کنم حجاج با آن تعصب و عناد که با اهلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی قاعد بودی امروز آمده که بیعت با عبد الملک بن مروان کنی دست من از بیعت تو باز داشته شد
اینک پای من حاضر است انتهی حقیر می گویم که روایت قعود عبد الله بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شهرت محتاج استشهاد نیست حتی که شاه ولی الله در ازالة الخفا اقرار آن کرده و از
بیعت کردن حضرت عبد الله بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و احتیاط رتبه یزید و یزیدیان
در اظهار شرح بیعت یزید فی درجات شدید امام مظلوم با چنین بیان ملاحظه کردنی است بقول
چه تیری بدری ناشتنا نه اپنا سک اسکو رد بدرد کیا یعنی در پے یزید کے پایا ابن یوسف کے ہاتھ
پیر کیا قال المخاطب ادیبا اپنی عقل سے پوچھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور یہی نکلتا ہے اقول تعجب
استجابا نموده مردود دست بچند وجه اول آنکه در بنا ساختن تعزیه و خواندن مراثی اظهار صبر و محبت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن بنوع من الانواع موجب ذلت نیست دوم

آنکہ غنا اگرچہ در مذہب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از ارتکاب آن مبرا است
لیکن اگر احیاناً از عوام کسی مرتکب خواندن مراثی بہ غنا شود اہل سنت و جماعت را تشنیع بآن نمی رسد
چہ غنی القرآن نیز در مذہب شان جائز است کما فی مدارج النبوة سیوم آنکہ ساختن نوحہ و خواندن
مضامین واقعیہ و گریہ نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ہا است کہ زبان قلم
از بیان آن معترف بہ عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضی علیہما
الصلوٰة والسلام من الملک المتعال کما مر انفا فتذکر **قال** المخاطب کوئی جاہلین اپنے عزیز اور
دوست کی فتح اور بہتری دھوم دھام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے
سر بازار بیچ بیچ کے نام لے لے ہندو اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اسطرح ایکبار کہنے میں
شرماتے ہیں پھر برسوں گذرے تمہیں شرم نہیں آتی بڑے بیشرم ہو لعنت ایسی بیحیائی پر سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے بہاٹ ہیں **اقول** بہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ تذکار مصائب
انبیا علیہم السلام دیگر گذشتگان در کلام اللہ و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیہم السلام را موجب قدح شان جناب شان
نگفتہ و پیدا ظاہر کہ اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیا می بود ہرگز خداوند کریم در قرآن مجید ذکر
آن نمی فرمود دوم آنکہ در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیا علیہم الصلوٰة و جناب مریم مادر
عیسی علیہ السلام مرقوم است حتی کہ ذکر تہمت زنا بجناب مقدسہ مریم و واعظان بالای منبرہا پیش
ہزارہا مردم بیان می کنند و ہزارہا در ہزار نسخہ ہای تفاسیر طبع گردیدہ مطالعہ دوست و دشمن میرسد
و کسی آنرا موجب شرم و بیحیائی نمی داند سیوم آنکہ در کلام باری عز اسمہ ذکر خواستگاری زلیخا برای
زنا از حضرت یوسف علیہ السلام مندرج با آنکہ زلیخا زان بعد بتشرف ازدواج آنحضرت رسید اگر
کسی از اہل زمانہ ذکر بد اطواری سابقہ زوجہ کسی درج کتاب نماید آنکس بالبداہہ بد رفاہیت نامید
ساختہ و حضرت باری عز اسمہ و مفسرین نسبت حضرت یوسف بیان امر مذکور را جائز داشتند پس قیاس
اہل زمانہ نسبت بخاصان خدا قیاس مع الفارق است چہ در حق خاصان خدا حال واقعی درآمد

تعرض باهل بیت نبوت روا کند که امام مظلوم نعرهٔ ویحکم یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما
می جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می تازید بمجرد اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض خیمه
سراپردهٔ عصمت وطهارت دست کشیده با همراهیان خودش متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعهٔ
شمر واز طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سید الشهدآء را پس وپیش در میان گرفته آنقدر باران تیر ونیزه
از هر چهار سو بسر وقت امام مظلوم باریدند که آن یکه تاز میدان وغا لجام تسلیم ورضا بدست گرفته از پشت
اسپ بزمین شهادت افتاد وعنان عزیمت از حیات اینجهان بی ثبات بیکسو کشیده رخت اقامت
بفردوس اعلی کشاد وگویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطهٔ دائرهٔ نصف النهار رسیده که حین اوّل ابتدای
وقت نماز پیشین است وگویا اینحال ور آنست که تکبیر افتتاح بر پشت اسپ بیش ورکوع بعد از افتادن از اسپ
وسجده هنگام وصول بزمین دست داده وباین صورت وهیئت مجموعی نماز ظهر رخت ظهور بعدم واینچنین
کشاده واختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رسالهٔ روایت واضح همین است که این شقاوت
را در ازل بناصیهٔ حال خولی بن یزید قال نوشته اند اگرچه بادی این شناعت نصر بن خرشنه گفته
اند ودر روایتیست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام ورماح غربال شد شمر ملعون بتخصیص باصحاب
خود گفت که باوصف مشتبک شدن بدن نیز جهای تیر ونیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری از دست
بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام حسین رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بزمین افتاده
درهمین حال شمر نامرد شمشیری بروی مبارک حواله کرد وسنان بن انس نخعی از پی رسیده [illegible]
نیزه مجروح ساخت وخولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع سر بپردازد که دستش لرزید وشبل
بن یزید یک زده برادرش حال از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت
وبعد ازان آنچه از دست بیداد لشکریان شمر وابن سعد بر بقیهٔ آل طه ویسین رفت بیان نمی رود بالجمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند شجرهٔ رسالت ودوحهٔ نبوت ونبالت را تیشهٔ ظلم بریدند
گویند قیس بن اشعث پیرهنش از تن بی سر کشید وجندب بن بدیل شمشیر او بگرفت شمر با همراهیان خود
قصد خیمهٔ اهل بیت عفت وطهارت نموده تاراج پرداخت علی بن حسین که بستر بیماری افتاده بود

که از آنها شمر به بالینش افتاد و خواست که او را بکشد که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کشتن را
نگذارند و تو این بیمار مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر عبیدالله ابن زیاد فرموده است که هیچ یک از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این همه را پیش امیر باید فرستاد تا هرچه خواست او باشد بعد از آن روز شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان را بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران حسب حکم شریر و عمر لعین
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده بشکستند و سر مبارک
را بر نیزه کرده با بشر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداختند روانه بکوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده
ماند و کسی دفن نمیکرد تا آنکه مردم غاضریه که قریه ایست بر کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگر بنی هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند مالا تفصیل اسامی شهدای آل بیت
که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده چشم در ماتم ابرار اخیار اهل عالم
باید بارید بعید فاصله نقلا از بعض مکاتیب مصنف رساله سر الشهادتین آورده و از فرزندان عبدالله
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیرالمومنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبدالله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین   و عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزادها بعضی الحسن
رستگاری یافتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند بسلامت شام رفتند انتهی کلامه الشریف اینست حال
همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند پوشیده نماند که شهادت جناب سید الشهدا در دشت کربلا روز (عاشورا)
جمعه دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و سن شریف در آن روز
پنجاه و شش سال و پنج ماه و پنج روز رسیده بود چه ولادت با سعادت پنجم شعبان سال چهارم از هجرت

را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور پیش آوردند چنانچه سر یکیک را از شهیدان دیدن و حال جناب
آن سرها پرسیدن آغاز کرد چندانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت به اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صفای واقعهٔ کربلا و مشاهدهٔ صور
حال سرهای شهداء المعان استبشار و فرح و انبساط از ناصیهٔ حال آن خسران مآل هویدا بود چنانچه
ابیات ابن الزبعری یعنی مصرع لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می‌خواند و از کمال شعر و نشاط بر خود
می‌بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله القدم الحمان بود که
سنین عمرت تا اینوقت رسیده سر و ریش تو از خضاب محفوظ باشد و در مناقب السادات منقول است که
در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بردند لعین و شادی می‌شد و خمر می‌خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد و حضرت بعضی صحابهٔ رسول الله صلعم بر غفلت گریان آمده گفتند ای ملعون چه میکنی اینتا را
علم قتل کرده و هفت صحابه را آزرده گردن بزد گویند که سمرة بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد و از دست خود بر آمده با یزید پلید مخاطب شده
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندانی میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوٰة و الثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی‌شد اینوقت
گردنت می‌زدم سمره گفت سبحان الله که در حق من ملاحظهٔ صحبت رسول میکنی و با جگر گوشگان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس بر خواست
بعد از آن بفاصلهٔ قلیل می‌نویسد یزید جواب رسول قیصر بحکومت ندیده متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید چشم حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت وا جداه وا محمداه بعد از آن خطاب به یزید کرده گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپردهٔ عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پردگیها به شتران سوار
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهدهٔ خود چه جواب توانی داد و یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین علی و دختر فاطمه زهرا است پس از آن کلثوم بر خاست

و بر سر حسین افتاد و لب و دندان خود را بر آن لب و دهان چندان مالید که بیهوش شد زینب علیها
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرد و گفت ای یزید متمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پس توجه بسوی امام زین العابدین کرد و پرسید که این پسر کیست گفتند که این علی بن حسین
پسر حسین بن علی است گفت که شنیدم که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شدند و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده‌ایم یزید گفت ای
کودک بیماری که پدرت میخواست که بر مسند خلافت نشیند و بر سر منبر با خطبه بنام او خوانده شود دیدی
که همراه خود تو رسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبر را پدران ما نهاده اند یا پدران تو و بابا
و امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کردند یا از پدران تو که شرک با خدا آوردند و بر دین
جزا معامله ما و شما فیصل شدنی است و کریمه وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام
فرمود پس یزید حکم داد که سرهای اهل بیت را از دروازه ها و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن ذریت حسین را با سر
مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید پلید خواست اهل بیت رسول و ذریت بتول را بجانب
مدینه منوره نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را بمدینه رسانند چنانچه امام علی بن حسین سر
سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا را گرفته همراه زنان و یتیمان اهل بیت روانه مدینه منوره
شد و این روانگی هم عاری از حلیه ذلت و خواری نبوده چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست چنانکه
گفته که از جور عبید الله ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبوی عمل آورد عجب نیست که او بحکم و منشاء یزید پلید بود
لیکن از گمراهی یزید خبیث عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی پرده
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد پس گفته که هیچ مقصود از این بجز فضیحت
کردن اگر در دل او کینه جاهلیت و عداوت کشته شدن اقربای او که در جنگ بدر از کفار کشته شده بودند
هر آئینه تعظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن مینمود و نیکوئی با آل رسول و ذریت بتول

ثناخوان یزید فرقہ ایست کہ اورا خلیفۃ الرسول دمع وجود خلفا راثنا عشری می سازد کما قال
القاضی عیاض و ابن الجوزیہ انکہ اورا کافر می دانند **قال المخاطب** خدا جانتا ہے سب نے کہو
سنا ہوکہ کہتے ہین کیا اہل اسلام ہونگی یہی ہین جنکی یہہ گت ہوئی **اقول** وہ لشکریں ازینجا بنہ
نصب و خروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے جزا ران دہاد سمی بینہ کہ بجدیث خدام
جناب امام مظلوم علیہ السلام چہابی ادبی می کند بلکہ حضرات وہابیہ اہانت و استحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین قنوجی
بہ صفحہ ۹ می فرماید علم قندیں راد کاان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہہ اشعار ہین لائق
دلیل و سند پکڑنی کی نہین ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق مین حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعہم الغاوٗن ان اشعار مین تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء کرام متقدمین و متاخرین
مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا
نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے مولد خانہ و بتی خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوا اہل ضلالت
عبدالوہاب نجدی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکہا انتہی مخاطب چاہیے خدا کو برا کہے
چاہیے جناب پیغمبر صاحب بے ادبی و گستاخی کرے کوئی پوچہنے والا نہین ہے و بخدا سے کہ
اکثر معہود لعید سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا رو برو ی فقیر بکمال
تصدیق و خضوع و خشوع بیان کردند کہ از اوتاران ما چنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگے و تشنگے سہ روز
بکمال شجاعت داد مردانگے دادہ و مرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر و استقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال المخاطب** اگر تمہارے باپ بہائی کا کوئی ایک
تابوت بنا کر تمام شہر مین نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کہانے کو بیان کرے اور تمہارے
عورتونکے نام لی تو تم پیٹ بارنے کو موجود ہو اور شرم مین ڈوب مرو اور حضرت امام کا
اپنے ہاتہہ سے یہہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے جیسا ہی ذلت ہوا ہمین امام کی

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر میں کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو
یہہ کام یزید کا ہے یا امام کا **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ تحقیقی پیش نیست چہ بقولی کار پاکان را
قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آن شخص بسیار از بسیار تنگ دل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسینؑ در صدہا کتاب درج نمودن و بار بار آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزید بے ایمان فلا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ہم تمسے پوچھتے ہیں کہ یہ تم بیٹہیں اور نعش بنا کر
اور کوچہ بازار میں لیجا کر کسکو دکھاتی اور سناتی ہو **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برای
گریہ در مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد قال المخاطب
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید بھی نہیں ہے کہ ہم اسوقت اوس سے جا کر لڑیں اور اگر ناواقفوں کو
سناتی ہو سیکڑوں برس سے فضیحت کرتی ہو کوئی ایسا نہ ہوگا اور مسلمان اب باقی نہیں رہا کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر میں بھی سب تفتیش محرم کی بھول جاتے ہیں **اقول** و بہ نستعین آنچہ مخاطب افادہ نمودہ
معارض است باینکہ احوال مصائب جناب امام حسینؑ در کتب سابقہ درج بود الحال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و غمکدہ و شہادت نامہ وغیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے
فریاد می کنید حالا یزید کجاست و اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم ہیچ چہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب و اگر تکرار تذکار مصائب آنحضرت موجب ثواب اخروی است فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کے واسطے ہے **اقول** و بہ نستعین نعم ہکذا ولا قباحۃ فیہ کما ستفہم لک قال
المخاطب تو اسکے دو صورتیں ہیں ایک تو یہہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہیں **اقول** و بہ نستعین این ادعا محض است بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست قال
المخاطب دوسری یہہ کہ اکیلے کیا خیال کرکے رویا نہیں جاتا **اقول** و بہ نستعین در تنہائی نیز بعد تصور
معرکہ کربلا مومنین در یاد دیا گریہ می سازند لیکن چون تصور کامل بوقت سماعت روایات مقتل جناب
امام حسینؑ دست می دہد و خواندن و شنیدن روایات مذکورہ ہر یک را دشوار لہذا در یکجا جمع کردہ

می شوند و گریه می سازند که ای امر باعث ہجران گردیده که گریه نمودن در تنہائی جایز باشد و در مجمع
ناروا من ادعی فعلیه البیان قال المخاطب اگر یون کہو کہ ہمارے دل سخت ہین ہمکو اسطرح رونا نہین
آتا تو پھر رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل بات ہوئی اقول و به نستعین مومنین ہم در مجمع و ہم در تنہائی
گریه بر مصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر کمال الظہور و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور
قال المخاطب کہ جب ایک امام باڑہ بنی اور مرثیہ اور کتابین اور تاشی اور ڈھول بہت سی روشنی اور آئینہ
ایک ڈھانچا بھی ہو تب کہین تمہین رونا آوے گا اور جو یہ ٹھاٹھ تمکو نملے تو تم رو چکے اقول و به نستعین
دریندولا به شہر لکھنو قریب ہفتاد مجلس بعشر محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند که دران سوای روایات
صحیحه دیگر نظم و نثر خوانده نمی شود و چیزی از لوازم تعزیه داری در آنجا نمی باشد و الوف الوف مومنین
جمع میشوند و گریه می نمایند اگر بصدق دل اراده بینی مجالس شریک شو و گریه نما و یک رساله در باب
استحسان انعقاد مجلس عزا تحریر کرده برای خواندن روایت صحیحه و احق محرقه مقتل فاضل دہلوی مولوی
سلامت الله صاحب اجازت فرمودند مقصود ازو که مجانست حزن و مصائب خامس آل عبا است صاف
صاف تحریر نموده بلکه باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشوره را بمنزله اعیاد تجویز فرموده جواب تفصیلی تعریض
این مقوله سابق گذشته فتذکر قال المخاطب افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اور
تم سنگدلون چہوٹون صرف اپنے دلکی چاہ وانکا لینے والونکو حضرت امام علیہ السلام کا خیال کرنے سے
رونا نہین آتا اقول و به نستعین مخاطب الاستقامه خدا را حاضر ناظر دانسته راست راست بگوید که گاہی
خیال مصائب حضرت امام حسین علیه السلام نموده گریه کرده است یا نه در صورت اولی کدام کدام علما اوشان اینچنین
خیال بندی را اجازت داده اند وان واجب است یا سنت و مباح است یا مستحب و دلائل آن چیست
و بافاده مخاطب که در فصل ثالث گفته اند جب سے امام شہید ہوگئے کیا اور مقصد برعکس ہوا کہ دشمن کی خوشی گئی
اور دوست سرفراز ہوئے پھر ماتم اور مرثیہ دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکہے مخاطب را
بتصور حال جناب امام مظلوم خوشی و نشاط کردن باید نه حزن و بکا شاید در صورت ثانیه افسوس
ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب قال المخاطب او تعجب ہے کہ سنیون

روتی ہو اب تک اس قدر شوق نہیں ہوئی کہ اکیلے بے تہاشہ جب چاہو تب رو لو اقول و بہ نستعین
بملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظہ اخبار مجض تصور مصائب آنحضرت گریہ می
توانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم وارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لا یدرک کلہ
لا یترک کلہ بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور ہست صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابی عبد اللہ علیہ السلام قال قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبھا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینیہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ ولو کانت اکثر من البحر یعنی صاحب قرب الاسناد
روایت کردہ ہست از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ فضیل آیا شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنیم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ تحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر مارا
ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسے را کہ زندہ دارد امر مارا ای فضیل ہر کس کہ ذکر کرد مارا یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس ہر آینہ بخشید خدا تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان او
در کثرت مثل کف دریا و الشیخ الثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابی عبد اللہؑ و نحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابی عبد اللہؑ فقربہ و ادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسینؑ و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشدتہ
فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر واللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ھہنا
یسمعون قولک فی الحسین ولقد بکوا کما بکینا واکثر ولقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باثرھا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازید قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی و ابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ ہست کہ گفت زید کہ بودیم ما نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت اباعبداللہ علیہ السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود کہ ای جعفر جعفر گفت فدایت شوم حاضرم گفت آنحضرت علیہ السلام کہ شنیدہ ام
کہ تو شعر میگوئی در حسینؑ یعنی مرثیہ می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حق تعالی مرا فدایت گرداند
گفت آنحضرت کہ بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و ہر کسیکہ دور آنحضرت نشستہ
بودند تا آنکہ رسید اشکہا بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس از ان گفت کہ ای جعفر قسم بخدا است
کہ ہر آئینہ حاضر شدند ملائکہ مقرب در اینجا کہ میشنوند گفتار ترا در حسین بتحقیق کہ گریہ کردند آن ملائکہ چنانکہ
ما گریہ کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو کہ در مرثیہ حسین گفتی و بتحقیق کہ واجب کرد خدای تعالی
درین ساعت برای تو بہشت السبب تاثیر آن و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت کہ ای جعفر آیا زیادہ
بیان بکنم گفت جعفر کہ آری زیادہ تر بیان فرما گفت آنحضرت کہ نیست کسی کہ گفت در حسینؑ شعری پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکہ واجب کردانید خدای تعالی برای او بہشت را و آمرزید او را انتہی
ثانیا بطریق اہل سنت و جماعت اگرچہ دلائل آن ہم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام ہر چند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰۲ نوشتہ اور یہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہی کہ حق تعالی
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین ہوں اس شخص کا جو مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ
لمولانا المحدث الدہلوی علیہ الرحمہ اور تنبیہ الغافلین ابو اللیث محدث و فقیہ سمرقندی میں یہ
حدیث مروی ہے دیکھو عن ابی ہریرۃ او عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہما ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم قال ان للہ
ملائکۃ سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون اللہ تع ینادون فیقولون ہلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بہم فاذا صعدوا الی السماء یقول اللہ تع علی ای شئ ترکتم عبادی ماذا یصنعون وھو اعلم بہم فیقولون
ترکناہم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شئ یطلبون وھو اعلم بہم فیقولون الجنۃ فیقول
اللہ ھل راوھا فیقولون لا فیقول کیف لو راوھا فیقولون لو راوھا لکانوا اشد لہا طلبا واشد لہا حرصا فیقول من
ای شئ یتعوذون وھو اعلم بہم فیقولون انہم یتعوذون من النار فیقول لہم ہل راوھا فیقولون لا فیقول کیف لو راوھا
یقولون لو راوھا لکانوا اشد منہا خوفا فیقول فانی اشہدکم انی قد غفرت لہم فیقولون ان فیہم فلانا الخطاء لم یردہم

جائتم لحاجتہ فیقول ہم قوم لا یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضہ سی روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نی فرمایا
کہ اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جسوقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو
بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو کہ چلد لو مقصود و مطلب اپنا
پس وہ فرشتی آتے ہین محفل مین اور صحبت کرتے ہین ساتھہ اونکے پس جسوقت وہ فرشتی آسمان پر
جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے کہ کس حالتمین تم ہماری بندونکو چھوڑ آتی ہو اور وہ کیا کرتی ہین
پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تکبیر و تحمید و ذکر تیرا کرتی ہین پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتوں سے
وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین کہ بہشت مانگتی پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت کو دیکھا ہے
فرشتی جواب دیتی ہین کہ نہین دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے
اگر دیکھتی بہشت کو پھر البتہ ہوتی وہ لوگ طالب تر واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی
کہ پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتے ہین دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے
کہتے ہین کہ نہین دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کہ کیونکر دیکھین گے فرشتی کہتی کہ اگر دیکھتی ہوتے وہ
لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر کہ مین نے مغفرت
اونکی کی پس فرشتے عرض کرنے لگے کہ فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین
نہین ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہین کہ نا امید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری
یہہ ہی روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم
حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدۃ من اہل الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معہم عدۃ من الملئکۃ
یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم نی نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر منادی
ندا کرتا ہی آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہوگئین بدیان تمہاری ساتھہ نیکی کے اور تم سب کے
مغفرت ہوتی اور نہین بیٹھتے ہین جسقدر آدمی زمین مین کہ ذکر کرتے ہین اللہ تعالی کا مگر بیٹھتے ہین
اونکی ساتھہ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان
و صحبت نمودن با ایشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

غرض ہمہ ایشان را اگرچہ گنہگاری در آن مجلس بآن کار دیگر نیز آمدہ شریک ذاکرین شدہ باشد
وہم نا امید نمی ماند ومغفور می شود وبیاقی اکنون برآن کہ ذکر جناب سرور کائنات صلعم نیز
ذکر خدا است بمعنی بوجہ کمال ظہور محتاج استدلال نیست اما بنا بر اطمینان قلب ناظرین
نقل یک فتوی اکتفا می رود ومولوی سید رؤف احمد در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰۱ او ۱۰۲ تحریر
می فرماید او حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی
اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر میں متواتر آیا ہے
کہ جس مجلس میں مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہیں فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر ان پر سایہ
کرتے ہیں اور تا اتمام حاضر رہتے ہیں اور اونکے حق میں دعا کرتے ہیں اور سفارش اونکے
جناب حق تعالے کرتے ہیں اور اون مسلمانوں کو رحمت الٰہی احاطہ کر لیتی ہے اور گناہ
اونکے مرتفع ہوتے ہیں اور جس مقام میں درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین جناب آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم حاضر ہو کر عرض کرتے ہیں کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے
کہ ذکر اللہ تعالے اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل میں ہو وہاں خود اللہ ہمنشین ہوتا ہے
اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے
کما فی فتوی علما مکۃ المنقولۃ انفا وفی ہدی الانام نے مسئلۃ القیام وہان سب مغفور ہوتے ہیں
اور حاجات اونکی بباعث برکت بر آتی ہیں اور محل استجابت دعا ہو انتہی ما اردنا نقلہ منتخبا
چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ ابن سعد روایت کرد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
انا واہلبیتی شجرۃ فی الجنۃ واغصانہا فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا من واہل بیت من درخت یک شجرایم در جنت وشاخہای
آن شجر در دنیاست پس ہرکس کہ خواہد کہ فرا گیرد بتقرب آفریدگار خود راہے بشجر طاعت گو فرا گیرد
بجائے دیگر نوشتہ چون حق سبحانہ وتعالے دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم
آفریدہ دوام دنیا را بدوام آنحضرت واہل بیت وے چنانچہ کہ امام رازی بعضے از ان روایت
آوردہ ہم مساوی آنحضرت اند ودلیلے دیگر آنکہ حق ایشان فرمودہ اللّٰہم انہم منی وانا منہم

بار خدایا اہل بیت از منند و من از ایشانم و دیگر آنکہ چون فاطمہ رض کہ مادر ایشانست بصیغۂ یعنی جزوی از رسول صلعم ست ایشان نیز جزوے از رسول اللہ اند بنا برین اہلبیت قائمقام آنحضرت اند در امان انتہی و بفاصلہ چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقہ وجوب محبت اہل بیت و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیہقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اہل بیت چنانچہ قبل ازین مذکور شد کہ محبت ایشان از فرائض دین ست کردہ اند و شافعی رض نص برین معنی کردہ است در شعرے از وی منقولست شعر یا اہل بیت رسول اللہ حبکم * فرض من اللہ فی القرآن انزلہ * و در توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامے نقل کردہ کہ حاصل آن کلام آنست کہ خواص علما در دل خود مرتبتی نامہ از جہت پیغمبر صلعم می یابند باز از جہت محبت ذریت آنحضرت بواسطہ علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی کہ بہ آنحضرت انتہی بعد ازان بفاصلہ یسیر نوشتہ و این شعر نیز از شافعی است در مدح اہل بیت رض آل النبی ذریعتی * ہم الیہ وسیلتی * ارجو بہم اعطی غدا * بید الیمین صحیفتی * یعنی اہلبیت پیغمبر صلواۃ اللہ و سلامہ علیہ باعث وسیلہ من خواہند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم کہ بسبب ایشان در روز قیامت نامہ اعمال مرا بدست راست می دہند و حساب من باسانی بگذرد انتہی بملاحظہ روایات مذکورہ کسے از اہل ایمان تواند گفت کہ برائے ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن و سنت و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا کہ در جناب شان حضرت پیغمبر خدا فرمودہ حسین منی و انا منہ گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحہ باشد و بر ضمیر مہر منیر روشن و ہویدا است کہ چنانچہ ذکر رسول کریم عین ذکر خدا است ہمچنان ذکر اہلبیت آنحضرت بعینہ ذکر رسول مقبول است چنانچہ در صحوا قع خواجہ نصیر اللہ کابلی مسطور ست قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپورے من آمن بمحمد و لم یؤمن باہلبیتہ فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اہل بیت نبوت را باکثر اوقات مساوی ذات بابرکات خود فرمودہ کما فی الکتب المعتبرۃ فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المخاطب بہر رونا کیا ڈفالیونکا گانا ہوا کہ بے زبانی گا ہی نہیں سکتے مگر پھر بھی ہتے کا ناڈ فالیونکا گوانا اہل سے کرانا کس فقط بانا و رکار ہے اور تمکو عجب بڑے ڈہول اور تاشے اور مرثیہ اور کتاب اور تعزیے ملے

لطیفہ

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین بھی شبہہ ہو کہ بہر مرثیہ پڑھنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین
ہوتی جب کوئی بند سوز او رنئے مضمون کا مرثیہ اور میر علی سا پڑھنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو
نکلین تو نکلین پناہ رب کی رونین تو کہہ اسباب کا ہے ہے تو کیا جانے کیا کرو اقول و
بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ سابقا بمعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق
غنا و مزامیر حرام ست و ہیچ سامان بجز تصور جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت
براے گریہ در کار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک براے مومنین متمعین از قبیل
معینہ گریہ بودہ است و نظم نمودن روایات صحیحہ خواندن آن بحسن صورت محذوری ندارد و حکایات مصنوعہ
روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و براے مقتل حسین باشد و یا غیر
صحابہ لیکن امام غزالی بحر علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین مطلقا حرام فرماید جناب سلطان العلما
تاج الفقہا مجتہد العصر والزمان حضرت سید محمد صاحب دام ظلہ در رسالہ الثمرۃ الخلافۃ متعلق بجلد
پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی بحر علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل
الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح ست بلکہ تحریم روایت
مقتل از موئدات نفی شہادت ست زیرا کہ اگر شہادت امرے مطابق واقع و حق و صدق
می بود پس در بیان حق و صدق منعی و تحریمی از طرف شارع نمی تواند شد و اینجا ست کہ غزالی
و امثال اینہا تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین
فتوے خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت موید نفی شہادت خواہد بود اگر این منع و تحریم
از حیثیت تہیج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معدات این واقعہ
ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفاے راشدین ہم میشود پس ضرورت ابقاے عدالت صحابہ
داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و موید این معنی ست تعبیر غزالی بہ نظرای او بطریق کنایہ
و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتول و القاتل تکفیر الاثنان اما انچہ مدعا ست سوا نحو شاید
از ین تحریم ست تنہا می شود کہ مراد از ان اینست کہ اکثر جہلا و ... اخبار کاذبہ موضوعہ و امثال آن

نقل میسازند و محامل و تاویلات آن را بیان نمی کنند و اینهمی باعث میشود بر بغض و عناد
صحابه پس تاویل علیل ست زیرا که غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده است مطلقاً
روایات کاذبه فقط کیف و کذب فی الروایة مطلقاً ممنوع و حرام است اختصاص بروایت
مقتل حسین ندارد و علاوه آنکه درینصورت تعلیل بتهییج بغض صحابه لغو می افتد زیرا که حکایات
روایات کاذبه موضوعه مطلقاً حرام است خواه تهییج عناد با صحابه باشد و خواه مورث محبت
با ایشان معهذا جواز روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل و تاویلات نمی باشد مگر اینکه مراد
از یاشند آن روایات ما دلیل غیر موضوعه باشد درینصورت هم بار تخصیص بمقتل حسین لغو
می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت و جماعت اولاسیت ارادت را اختراع نموده ثانیاً
اذکار خفی و جلی و غیره ایجاد کردند و باز برین قدر هم اکتفا نکرده مطالب قوالان خوش آواز و قوالان
علم موسیقی و ماهران غنا با ساز و مزامیر گردیده طریقه وجد و تواجد احداث نمودند آیا نمی بینی که برای
وجد طنبوره کلان کلان و ستار خوش نوا و مغنی خوبصورت و خوش آواز و غزل های مضامین
تواجدات مثل شعر خود کوزه و خود کوزه گر شود گل کوزه شود و بسر بازار خریدار برآمد بشکست و
روان شد باید تا هم سواری از وجد نصیبی حاصل حضرات نمی شود و با این امام غزالی در احیاء العلوم
می نویسد ومنها موافقة القوم في القيام اذا قام واحد في وجد صادق من غير رياء وتكلف وقام
باختيار من غير اظهار وجد فقامت له الجماعة فلابد من الموافقة و باوصف اینهمه ساز و برگ در چله از محلات امروهه
یک قبر ولایتیست و در شاهجهان پور یک جهنڈا و همیان و در دیگر شهرها از ان غوث الاعظم صاحب
پیش کش باید تا هم وجد آید یا نیاید العیاذ بالله برای رقص اینقدر اسباب درکار است فاعتبروا
یا اولی الابصار **قال** المخاطب لوگ تو بہت روتے ہیں لیکن اس ہنگامہ سے کوئی
مستفیض نہیں ہوا **اقول** الحمد لله که مخاطب والا مقام گریه اکثر اشخاص قبول نمود و قرینه مقام دال است
بر اینکه مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیاء و صلحاء و اولیاء و علماء و مانند ایشانند پس مخاطب را
باید که باقتداء اکثر اشخاص موصوفین گریه را شعار خود سازد حضرت یعقوب سالها سال چندان

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جملهٔ عبادات مشروعه
خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش
کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جملهٔ محرمات
الهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان باراده گریستن گوش کنند پس شک
نیست که از جملهٔ بدعات محرمه خواهد بود و چه ظاهر است که آنچه موجب دوری از حقتعالی باشد
موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین
صلوات الله علیه و آله بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال
مسلمین مسجدی بنا کرده پس مثل تو از نیست فاحشه زنی که از فجور حاصل کرده و بر یتیمان
نماید وای بر تو ای معاویه نمیدانی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنی فرموده نه زنا کنی و نه اینچنین
مال بکسی دهی و از جملهٔ ضمیمه خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است
که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیلهٔ تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب
قرب الهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است
قال المخاطب اور مخفی نہ رہے کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے
یا مرثیہ گانا **اقول** و بتعیین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن
هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین خواه بنظم باشد و یا بنثر نیز موجب
اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبهٔ جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر شده
درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولی
ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند حک ساخته بجای
آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت
و جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبدالحق محدث

در مدارج النبوت نوشته واختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند یعنے
اگرچہ لازم آید افراط در مد واشباع حرکات ومانند آن واگرچہ بقوانین موسیقی باشد وبعضی مطلق
منع کنند الخ وہرگاہ کہ بتصریح سابق تغنے بقرآن امر ضروری ویا جائز باشد یعنی بملحوظ مد روایات
مصائب اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا بسمت جواز نداشته باشند **قال المخاطب** اگر کہوگے
کہ مرثیہ گانا تو ایسا نہیں خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑھا کرو کہ تمکو
اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** در نشنیدن ہمین مذاق بتوان گفت مخاطب والا مقام
افادہ نماید کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہا مولد خواندن انسب وافضل است
یا قرآن در صورت اولے بے ایمان گشتید ودر صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما ہو جوابکم فہو جوابنا
قال المخاطب اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہیں آتا ہے تو ابو جہل ہو قرآن میں تو ایسی مصیبتیں بیان
کی ہیں کہ جس سے پہاڑ رو دیں تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑھ پڑھ کر روتے آئے ہیں
اقول در نشنیدن مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی
در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب حق تعالے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطے ذبح کرنے
حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتوں نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم
فخر موجودات خلاصہ عالمیان وصفوت آدمیان تتمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ
علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل علیہ السلام میں ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور نشوونما
حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل کے
قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے پاؤں جرات کا میدان شجاعت کے
میں نہ رکھا مگر روح پر فتوح امام حسین نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسمعیل کے
دشت کربلا میں بھوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناہ
بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوۃ کے اشارت شہادت حسین
علیہ السلام ہی سے ہے شعر شاہ است حسین پادشاہ است حسین دین است حسین دین پناہ است حسین

سر او و نا او دست به دست یزید و الله که بناے لا اله است حسین انتهی الغرض بتصریح
مذکوره ثابت گشت که مراد از آیه وفدیناه بذبح عظیم مراد شهادت جناب امام حسین
علیه السلام است و در بیضه ورست اگر کسے قرآن را با معنی و تفسیر خواند و باین آیه رسد مضمون روایت خواند
روایت شهادت جناب امام مظلوم بر وجه صادق خواهد آمد و مخاطب را تا سے را همین مقصود
که ذکر شهادت آنحضرت نباید یا آنکه حق جل و علے در قرآن مجید ذکر شهادت آنحضرت بیفرماید
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر کوئی که خواندن قرآن جائز است مگر دانستن و خواندن تفسیر قرآن
غیر جائز گوییم علم تفسیر از علوم دین است وجه ناجائز آن چیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین میفرماید و در تفسیر سوره انا انزلناه
فی لیلة القدر بذیل لیلة القدر خیر من الف شهر از حضرت امام حسین علیه السلام مرویست
که مراد از هزار ماه مدت سلطنت بنی امیه است بنظر آمد حالانکه بطریق عامه و خاصه مرویست
که مراد از شجره ملعونه بنی امیه اند چنانچه نیشاپوری و بخاری تفسیر آیه کریمه وما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة فی القرآن بنی امیه را مراد گرفته و در ترجمه عبدالحق محدث نوشته قال رسول الله صلعم
ان اهل بیتی سیلقون بعدی من امتی قتلا و تشریدا وان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیة و بنو المغیرة و بنو
مخزوم پیغمبر صلوات الله علیه فرمود بدرستی که اهل بیت من خواهند رسید از امت من
قتل و نافرمان برداری و تحقیق که دشمن ترین قوم ما نسبت با اهل بیت ما بنو امیه و بنی مغیره
و بنی مخزوم اند انتهی الحاصل نشوابد مذکوره ثابت که اگر کسے قرآن را با تفسیر و معنی خواند همان
آتش در کاسه سینها شد یعنی از تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید تذکار مصائب آنحضرت
لازم می آید و چگونه نباشد که جدائی از احد الثقلین ناممکن است سوم آنکه با اعتراف مخاطب گریه
از سعادت پیغمبر جلیل و امام همام و اولیاء کرام بوده است وهو المطلق چهارم آنکه اولیاء مخاطب
بجاے ذکر فضائل و مصائب رسول مقبول بمحافل میلاد چرا قران نخوانند فما هو جوابکم
فهو جوابنا قال المخاطب تعزیه بنانا اور رکھنا کہ کوئی بین رویا آدم سے ہمارے پیغمبر تک

میہا بجا ہو رونی بین کسی کی نہین کہتے ہو رونی کی تدبیرین خوب سوجہتی ہین اقول قبیہ تشنیع ہی ما سبق
بتکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہا بدعت مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام
کا ہو مراد آنکہ بیس و تشنیع برین راجع باقوال و تقاریر این حضرات ست و ہوکانوی و غنا در
مذہب ما امیہ حرام ست مگر اہل سنت را آن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول
صفحہ ۵۵۳ نوشتہ کہ در حدیث صحیح آمدہ ست کہ آنحضرت فرمود لیس منا من لم یتغن بالقرآن
و بعد فاصلہ یسیر آورده و اختلاف کرده اند علما در مسئلہ تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ
لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضے مطلق منع کرده اند
و ہر کہ ادنی بصیرت دارد میداند کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت ست مگر اولیاء خاطب بقوانین
موسیقی خواندن قرآن شریف جائز دارند و مقصود از ورود حدیث لیس منا الخ درین مقام ہمین ست
کہ آنحضرات لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کرده اند و با اینہمہ بر خواندن مرثیہ تشنیع می نمایند اقول الیہم
دست خیے فاصنع ما شئت از نجاست کہ حفاظ این فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند
گر ترا ذوق خداداد نبود نشہ راست سبہ راح ریحانے نبود ورد تلاوت ترا سازی نیکے
ہندی یا انوریا نے بیکے با ادب خواندن ترا نیست ہمین محفل چنگ چغانہ نیست ترا
در پی ترجیع و دو زیر و ایلے فکر ہم تو فارسی و یا عربی سورہ قرآن با عجائب نیست
یا کلام حافظ شیراز ہست کی قرآن در خواندنش تحریر کرد مینش باید بدل تحریر کرد
میروی دور از رہ شرع قدیم در صراط اہدنا الصراط المستقیم خواند رب العالمین روح الامین
یا کہ رب العالمین آمین ہست اینہم یا خود ہوس نیست ایذائی بری ایہم
گر تو چون داؤد بی خوانی زبور چون سلیمان حکم رانی بی طیور قال المخاطب اور جو کہو معنی نہیں
نہین جانتی تو ترجمہ قرآن شریف کا تہوڑی دونون مرثیہ اور تعزیہ کی عوض کیون نہین پڑہتی کہ جس
دین اور دنیا کا کام بنجاوی اور رونا ہنسا سب کچہہ آدمی اور اوسکو حضرت امام علیہ السلام کی
پڑہتی رہتے ہین اقول قبیہ تشنیع است اینجا افاده نموده مردود ست چہ وجہ اول آنکہ قرآن کی خوبی

ظاهر از شدتِ عجب و ریا؛ عارضش گردید مالیخولیا + بسکه وهمش هر دمی پیش نظر +
صورتی ساخت از حق جلوه‌گر؛ نفس از سوءِ مزاج آن شقی؛ کرد تلقینش که تو عین الحقی +
سر برد عوای جیلانی غلط؛ از سگ ناپاک سبحانی غلط؛ گفت عاشورا بود روز طرب +
هیچ بود آه و افغان را سبب؛ گریه گر بر بادشاهِ کربلاست؛ فعل نازیبا و کار ناروا است +
چون از و صدیق اکبر بهتر است؛ روز مرگش لائقِ شور و شر است؛ کینهٔ این صوفی ناری ببین +
میکند منع از عزاداری ببین؛ کیف لا نبکی علی ذاک الامام + وهو مقتولٌ علی حرّ الاوام +
کیف لا نبکی جفوناً باکیه + کم علیها من عیون باکیه + کیف لا نبکی عطاشاً حی عشا +
لم یزالوا سجّداً او رکّعا + لهف نفسی من شفاه ذابلات + اه من صرعیٰ علی شطّ الفرات +
قد دهاهم قادحٌ لا یوصف + قاتل الله العدیٰ ما انصفوا + کیف لا نرثی
لسبط المصطفیٰ + وهو مذبوح ومجزوز القفا +
جزّه سیف الشقی الارذل + وهو منهلٌّ دماً کالجدول +
احمدش ریحان جنت گفته است؛ سیّد شبّان جنت گفته است؛ ماتمش نور عینان احمد است +
بر عزاداریش جنت واجب است؛ آسمان بر حال او گریان شده؛ سینهٔ جن و ملک بریان شده +
این روایت را ز من گر نشنوی؛ بشنو از عبد العزیز دهلوی؛ ریخت گردون خون بجای قطره‌ها +
تازه همچو شیر خونی از زمین؛ کرده نقلش مسلم شان در صحیح؛ کی بود دعوای این کافر صحیح +
اسمعوا من سعد تفتازانکم + انه قد عدّ من اعیانکم + گفت رنج و محنت آل کرام
منتشر گشته است در عالم تمام؛ گر دهد حیوان گواهی دور نیست؛ وانکه انکارش کند معذور نیست
بود زیبا سرزنش افلاک را؛ منع می بایست کرد افلاک را؛ استحلوا قتل نجل المرتضیٰ +
لم یراعوا فیه حق المصطفیٰ + ثم هم غاروا علی الآل الکرام + منهم احرقوا تلک الخیام +
اخرجوا عنها النساء الطاهرات + باکیات نائحات حاسرات + راسه یهدیٰ الی الشام المشوم +
عترتش چون بندیان ترک روم؛ عترت پاک نبی آواره بود؛ خلق عالم محو در نظاره بود

اوهمعجم وهذا ايضا احمد يبكي وهذا شامت آه از ان وقتيكه در پيش يزيد گشت حاضر عترت شاه شهيد
آن لعين مصروف عيش باده بود راس اطهر زير تخت افتاده بود ناكتا بالعود في اسنانه
ناظرا طوارا الى لسنوانه صوفيان هم بطريق آن لعين شادمي باشند در روز چنين
يوم عاشورا من اعيادهم اه منهم اه من الحادهم انه يوم الاسى والمحنة
فيه اقطار السماء اغبرت كم اراقت فيه اسياف اللئام من دماء الفاطميين الكرام
قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ مین شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بیبی
فاطمہ نی اپنی باپ کی غم مین کئی بیتین کہین تہین اور حضرت امام کی غم مین بھی جن وغیرہ سی روایت ہی
اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسباتین اتنا فرق ہی جسقدر رونے اور ہنسنی مین
اسکی اتنی حقیقت ہی اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بے اختیار سے
بلا قید کبھی منہ سی نکل گئی کچھ اونکی گھر مرثیہ کی بیاضین نہ تہین اور نہ اسکی واسطے تال اور سر اور گٹکری اور
سارنگی و رتاریخ اور دن جوالی اور سوالی مقرر تہی نہ اسمین حلقہ باندہ کر بازار اور مکانون مین پڑہتا تہا
نہ اسمین خلعت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسی کے نعش اور تخت بنا کر اوسکی آگی پڑہتی تہے
اور نہ اوپر سی پھول اور تاشی بجتی تہے علی ہذا القیاس مرثیہ اسکو کہتی ہین جسمین میت کی اوصاف
ہون اور تم جو گاتی ہو اسمین میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض جو تمہاری
جو مرثیہ مین اسکا نام ہجو ملیح ہی لعنت کی موافق اسکو مرثیہ نہین کہتی جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح
تمہارا نام بہی غلط **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی
اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بے اختیار سے
بلا قید کبھی منہ سی نکل گئے در حیز منع ست چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہستند شیخ
عبد الحق دہلوی در مدارج النبوہ جلد دوم صفحہ ٥٢٥ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت
و صحابہ عظام مرتبہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ
عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا بر داشت و بدیدہ عمدیدہ

دگریہ گردد این شعر انشا نمود ع ماذا علی من شم تربۃ احمد ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انہا صبت علی الایام صرن لیالیا بعضی گفتہ اند کہ این مقولہ علی مرتضی
ست کرم اللہ وجہہ کہ فاطمہ زہرا انشا نمود ونیز در وقت زیارت او گریہ کنان گفتہ است اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا + انوح واشکو لا اراک مجاوبی + فیا ساکن الغبرا علمت البکا + وذکرک انسانی جمیع المصائب
فانکنت من عینی فی التراب غائبا + فما کنت من قلبی الحزین بغائب + واز جملہ مراثی کہ منسوب بحضرت
زہرا ست این دو بیت ست نفسے علی زفراتہا محبوسۃ + یا لیتہا خرجت مع الزفرات
لا خیر بعدک فی الحیاۃ وانما + ابکی مخافۃ ان تطول حیاتی انتہی وپرتا مل خبیر مخفی نیست کہ قول
صاحب مدارج النبوۃ واز جملہ مراثی کہ منسوب بحضرت زہرا ست این دو بیت ست الخ ادل
دلیل ست برآنکہ مراثی جناب فاطمۃ الزہرا صلوات اللہ علیہا بکثرت اند فضلا عن سائر اهل البیت
والصحابۃ العظام دوم آنکہ مجلد نمودن مراثی در آن زمان قباحتی ندارد چہ در آن اوقات احادیث
ہم مجلد نبودند سوم آنکہ غنا و مزامیر بمذہب امامیہ حرام ست از ہمین جاست کہ خواص آن اجتناب
دارند واگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اہل سنت وجماعت را تشنیع آن نرسد
چہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۵۴ نوشتہ واختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد واشباع حرکات ومانند آن واگرچہ بقانون
موسیقی باشد وبعضے مطلق منع کنند الخ ودر صفحہ ۹۴ می فرمایند بدانکہ صاحب متاع ذکر کردہ ست
در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کرد دلائل ہر مذہب را وترجیح کرد مذہب اباحت را
چنانکہ مدعاے اوست وجواب داد از استدلالات وتمسکات حرمت وکراہت واطناب کرد
در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آنرا بکتاب وسنت واجماع وقیاس ووجہ قیاس آنکہ چون
ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد وبصفحہ ۹۶ نوشتہ ونقل کردہ ست
فاکہی در تاریخ مکہ معظمہ بسندی کہ دارد از موسی بن المغیرۃ الجمحی کہ خوند وعطا بن ابی رباح را پیش در آمد
وبودند در آنجا قومی کہ میزدند عود را وتغنی میکردند چون دیدند عطا را کہ در آمد باز آمدند از آن پس گفت

نمی نشینم تا عود بکنند یا بچه میکردند پس نشست و تغنّی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل
ساخته و هزار میر دیگر را بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط السما
روشن و منجلی گشت که تغنّی بتجرید و ترجیع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بمذهب اهل سنت و جماعت مباح ست و هو کاتری و لنعم ماقیل نظم

رفت مردی در حضور شاه دین ۞ جعفر صادق امام المتقین ۞ گفت چون من میروم بیت الخلا
میرسد در گوش من بانگ غنا ۞ مردم همسایه ام بر صوت عود ۞ می کشند از سینه آواز سرود
می نشینم خوش چو می آید هوا ۞ می دهم گوشی صدائے نغز را ۞ منع فرمودش امام راستین
گفت سائل چیست و جه منع این ۞ من نه آخر پیش ایشان میروم ۞ چیست عیبش خود بخود گر بشنوم
شاه دین فرمود قرآن خواندهٔ ۞ امر و نهی حق سبحان خواندهٔ ۞ در قیامت گفت حق لایزال
میشود از چشم و گوش و دل سؤال ۞ چون امام این آیه را تذکار کرد ۞ سائل از کار خود استغفار کرد
گفت سر ور گر تو میماندی برین ۞ حال تو بد بود در روز پسین ۞ سنّیان این فعل اکثر می کنند
افترا بر پیغمبر میکنند ۞ هیچ دم بعد از نماز این همه ۞ جائے مستحبات باشد زمزمه
امردان غلغل کنان با ساز و دف ۞ صوفیان در پهلو شان بسته صف ۞ در هوای شاهدان شوخ و شنگ
نغمه پرداز ند با طنبور و چنگ ۞ بزم شیطانی و نفسانیست این ۞ یا مقام ذکر ربانیست این
حال کی در هیچ جا حاصل شود ۞ کی حضور دل درین محفل شود ۞ با غنا قرب الهی را مجو
کی روا باشد نماز بے وضو ۞ ور می سازند زیارت قول رو ۞ می کنند منع از زیارت قول رو
سینه را باید که باشد درد و جوش ۞ و هکه باشد حلق مجروح از خروش ۞ کن نمازی با بکاء و تلبیه
کے روا باشد مکاء و تصدیه ۞ یاد خالق در دل شبها بکن ۞ اوست تنها ذکر او تنها بکن

چهارم آنکه تعیین تاریخ و روز در شریعت ثابت نیست پس بان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای انصاف
زدن ست مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بر صفحه ۳۶ نقلا عن بعض الفتاوی می فرماید
الحاصل حضرت ما را از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان را از آنحضرت صلعم

اثر فی ست قال الشیخ احمد بن الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیہ واذا کان یوم الجمعۃ الذی خلق
فیہ آدم مخصص بساعۃ لا یصادفہا عبد مسلم یسأل اللہ فیہا خیرا الا اعطاہ ایاہ فما بالک بالساعۃ التی ولد فیہا
سید المرسلین ولم یجعل اللہ فی یوم الاثنین یوم مولدہ من التکلیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعۃ المخلوق فیہ
آدم من الجمعۃ والخطبۃ وغیر ذلک اکراما للنبی صلعم بالتخفیف عن امتہ بسبب عنایۃ وجودہ قال اللہ تعالی وما
ارسلناک الا رحمۃ للعالمین ومن جملۃ ذلک عدم التکلیف عن زیادۃ الانصار انہ صلعم سئل عن صیام یوم الاثنین
قال ذلک یوم ولدت فیہ وانزلت علی فیہ النبوۃ رواہ مسلم وفی المسند عن ابن عباس قال ولد یوم الاثنین واستنبئ
یوم الاثنین وخرج مہاجرا عن مکۃ الی المدینۃ ودخل المدینۃ یوم الاثنین ورفع الحجر یوم الاثنین انتہی وکذا
فتح مکۃ ونزول سورۃ المائدۃ یوم الاثنین حالا آن روایات کہ در استحسان این عمل محمود در کتب معتمد قوم نوشتہ
می شود قال القسطلانی فی المواهب اللدنیہ ناقلا عن ابن الجزری والشیخ عبد الحق المحدث
الدہلوی فیما ثبت بالسنۃ فی ذکر رضاعہ صلعم ولا زال اہل الاسلام یحتفلون
بشہر مولدہ ویعملون الولائم ویتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون
السرور ویزیدون فی المبرات ویعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ
فضل عظیم انتہی وقال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجوزی ومن خواصہ انہ امان فی ذلک
العام وبشری عاجلۃ لنیل البغیۃ والمرام فرحم اللہ امرءا اتخذ لیالی شہر مولدہ المبارک
اعیادا لیکون اشد علۃ علی من فی قلبہ مرض وعناد انتہی
پنجم آنکہ حال واقعی جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء در نثر خواہ نظم بیان نمودن مستلزم ذلت
آنجناب نیست ایانمی بینی کہ شاہ عبد العزیز دہلوی در رسالہ سر الشہادتین می فرمایند ثم دخلوا
علی الحرم واسروا اثنی عشر غلاما من بنی ہاشم ومن کان من النساء وامر ابن سعد وشمر نفرا
فرکبوا الخیول واوطئوا جسد الحسین وارسلوا الراس المکرم فدیر بہ فی سکک الکوفۃ ثم ارسلہ مع رؤس
سائر الشہداء وسبایا اہل البیت الی یزید بن معاویہ مع شمر بن ذی الجوشن وکان ذلک فی شہر
الخ وبیاد نمی آید کہ مخاطب چنان بیان فرماید کہ شاہ صاحب برای ذلت ورسوائی جناب

مظلوم کربلا انہمہ خامہ فرسائی نمودہ فافہم ولا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ایک
غلط در غلط ہمکو یہہ ہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت مین مصیبت زدی کو صبر
اور دلاساوینی کے تئین کہتی ہین اور عزا کی معنی صبر کی ہین بہلا سمجہہ کہ اس تعزیہ مین صبر اور
دلاسا دینی کا کہین نام اور نشان بہی ہی اور کوئی کسی سید کے گہر آکر کبہی صبر اور دلاسا دیتا ہی
بلکہ کمبخت ہر سال بیچاری سیدونکو نئی نئے مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی پٹاتی ہین اور ایسی جگہہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ رہو اور صبر کرو تو پہر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑ کر اوسکی چہاتی پر کوٹنے
لگا ہین اب سچ کہو یہہ اولٹا نام کن الٹی نے رکہا ہی اور ماتم کرنیکو تعزیہ کس لغت مین لکہا ہے
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی اور کام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی نثر خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلا اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت مین مرگیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوست سے
یہہ کہی کہ بیٹہی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہین ہوا او
مرتی تمہاری بہن کو ننگے پاؤن ننگی سر گلی مین طوق ڈال کر پیادی گہسیٹتے پہری ہین لیگئی اور تمہاری
ماکی چادر سری اتار لی تمکو لازم ہی کہ ہمسے یہہ حال باربار سنو اور خوب پیٹو غرض سمجہو تو کہ کون
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی دنے کا حال اسکے قریب کے سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا مانے بلکہ منہہ پر
ماری چچا ہی بڑے آدمی کا حال سر بازار ڈہول اور تاشی سے نقل اللہ اکبر یہہ ہمارا جگرا در صبر ہے
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو پردہ فضیحت کرتے ہین
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتے ہین حضرت حسن حسین ع کی وقت مین
ایک یزید تہا اب اولاد حسن حسین ع کے وقت سیکڑون یزید ہوئی خیر ہر حال صبر اور برداشت ہے
کیا جانی ان اللہ مع الصابرین اقول وبہ نستعین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تعزیہ
بر نقل قبر و مقبرہ باصطلاح خاص ست ولا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف ست کہ
مؤمنین وسادات در عشرہ محرم الحرام ہمدیگر را صبر و دلاسا تبلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ وانا الیہ
راجعون وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن دیگری را

گریه کنانیدن منافی صبر نیست اما نه بینی که حضرت یعقوب علیه السلام بفراق حضرت یوسف
آنقدر اندوه نمود که هر دو چشمهای آنحضرت سفید شد چنانچه او سبحانه تعالی و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب پیغمبر میفرماید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم
و فخر المتکلمین مدظله العالی در رساله فتوحات حیدریه میفرماید در تفسیر حسینی از کشاف نقل نموده
که او روایت کرده که حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید که اندوه و حزن یعقوب در مفارقت پسر
بچه مرتبه بود جبرئیل گفت برابر هفتاد داد حضرت فرمود که او را چه مقدار اجر دادند گفت قدر صد شهید
و بعد از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفته آرے هیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نسوخته
یعقوب چهل سال و بقولی هشتاد سال از وقت فراق یوسف علیه السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریه خشک نشد و از بار فراق جگر گوشه پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسرانش
مشاهده اینحال از آنحضرت گفتند تالله تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الهالکین
یعنی بخدا که همیشه باشی که بنالد و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکه بیمار شوی به بیماری مشرف بر موت
تا باشی از جمله هلاک شوندگان یعقوب علیه السلام در جواب گفت انما اشکوا بثی و حزنی الی الله
یعنی جز این نیست که شکایت کنم غم و اندوه خود را بخدای نه شما و نه بغیر شما انتهی سوم آنکه شاه عبد العزیز
دهلوی در جواب سوالات مولوی شیخ الدین خان مرادآبادی نوشته اگر در مرثیه و کتاب
احوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیه و کتاب فی نفسه مضائقه ندارد انتهی پس تشنیع
بر مرثیه و کتاب احوال واقعی ناشی از جهل یا تجاهل مخاطب لاثانی است و کذب در روایات
بالاتفاق حرام فافهم و استقم چهارم آنکه یا پوشش کار سیاه در ماتم کنندگان تعزیه داری نهایت
بجا و مستحسن است و حال ماتم سابق گذشت فقد کظرفه آنکه ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمه حفصه دختر عمر گفته عن عقبة بن عامر قال طلق رسول الله حفصة بنت عمر فبلغ ذلك عمر فحثى على رأسه التراب
یعنی از عقبه بن عامر مرویست که رسول خدا صلعم طلاق داد حفصه دختر عمر را و رسید این خبر
عمر را پس ریخت بر سر خود خاک انتهی در رساله سرور المحزون نوشته روایتی آمده که حضرت رسول خدا

صلّعم حفصه دختر عمر را طلاق داد و بعد پس رجعت کرده بنکاح آورد الخ یعنی هرگاه عمر را ریختن خاک
بر سر خود بسبب شنیدن خبر طلاق یافتن دختر خویش جائز باشد شیعیان اهلبیت را چگونه بر سر کوبیدن
نمایان هنگام اطلاق بت پرستی تعظیم تعزیه که باعتراف فحول علماء اهل سنت واجب [illegible] انتهی
پنجم آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین حال واقع کربلا بتفصیل تمام نگاشته و جمله
وقائع هتک اهلبیت عصمت و طهارت بقلم سپرده که بعضی از آن در این رساله معرض بیان آمده بمذاق
مخاطب شاه صاحب مداح یزید و هجو کننده خاندان نبوت باید گفت و حق اینست که فرشته و کتابت
احوال واقعی شنیدن ثواب دارد و حال واقعی را که از ظلم یزید و یزیدیان ظاهر میگردد و اخفا
نمودن فی الحقیقت حمایت یزید ساختن است و نعم ما قیل ع کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر، بالجمله ذکر قصص انبیاء و اولیاء خدا که متضمن ذکر مصائب و محن ایشان
باشد نیکوترین اذکار است چنانچه حق تعالی شانه در قرآن مجید مجیب حضرت یعقوب با حضرت یوسف
و افگندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاه و گریستن حضرت یعقوب بدان سبب تا اینکه هر دو
چشم آنحضرت سفید شدند و فروختن برادران تا جر حضرت یوسف ع را و فریفته شدن زلیخا بر آنحضرت
و رسیدن حضرت یوسف بمرتبه بلند بادشاهی مصر ببرکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان کرده
آن را احسن القصص نامیده چنانکه فرموده نحن نقص علیک احسن القصص بار حیرتم می رباید که تذکار مصائب
واقعی جناب امام حسین چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ بالله آنرا افضاح آنحضرت و حمایت یزید قرار
داده از ذکر آنها اعراض می نماید با آنکه جناب باری عز اسمه ذکر مصائب انبیا را احسن القصص خوانده
و اگر تذکار روایت مقتل جناب شهید مظلوم باتباع امام غزالی باشند میتوانند شد لیکن علت نعمت نما
را یاد باید داشت و معجزه تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت که چسان باحقاق
حق و ابطال باطل یا بعض صحابه باعتراف امام ایشان کشان کشان میرساند قل جاء الحق
و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا قال المخاطب عجب حیرت ہی کہ خدا اور رسول کے فرض اور
سنت تسبیح ہی ہر الگے نہ پھٹکری نہ سنگ ریلا نی ہلدی نہ بانس ابرک منگانی نہ تاشے ڈھول بجانے دھوم دہام

چھپائی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت سو سیکڑوں بار لوگوں سے قضا ہوتے ہیں اور جسمیں
یہہ کچھ مال اور جنجال چاہیے اُسکو ایک سال قضا نہیں کرتی اور اللہ کی عتنی فرض ہیں سب مقید پر
موقوف ہیں کوئی تب دی جب مال ہوا اور روزہ تب کہی جب بیمار ہو لیکن ہر چند محتاج ہو پر خدا
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوی سبحان اللہ امام کی روح کیا خوش ہو گی کہ ہمارے دوستونکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچھ قدر نہی اسکی فرض اور واجب پر حاشیہ چڑہایا ایسی مقام خدا کے
غضب سی پناہ مانگنا چاہیے اللّٰھمّ احفظنا قول و بہ ستقیں مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ از اباحت اصلی وارشاد آنحضرت بساختن نقل قبر والدین بر اسائلے
مستنبط است پس بر امر مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن و تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن است و انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسینؑ موجب احکام ہمہ اہل بیت است
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب ایمنی از ضلالت و اقتدا و اتباع ایشان باعث خوزدیجات
و سبب رستگاری از عواقب است نظم کلک طعان قو بگاہ جدال ﴿ میزند طعنہ بر پیمبر و آل ﴿
قول تو جملہ حشو و طامات است ﴿ نزد تو گرچہ از کرامات است ﴿ گر زنجی بگویم ای ذیشان ﴿
ہست قول تو لعب سیان ﴿ نی غلط ہست مایۂ تلبیس ﴿ مقتبس از وساوس ابلیس ﴿
مرحبا مرحبا از راہ غرور ﴿ گشتہ از رہ ہدایت دور ﴿ گشتی از راہ کبر و نخوت و جہل ﴿
با ہمہ فضل نائب بو جہل ﴿ متصدی شدی معارضہ را ﴿ با جناب شہید ہر دو سرا ﴿
قول او را کہ ہست وحی تمام ﴿ می شماری تو از فضول کلام ﴿ انچہ آن مقتبس ز قول نبی ست ﴿
طعن بروی نمودن از دغلی است ﴿ طعن آن طعن بر رسول خدا ست ﴿ قدح آن قدح آن شفیع ورا است ﴿
قول او را بضحکہ انکارے ﴿ با ز دعوی دین او دارے ﴿ دین تو طعن سرور دین است ﴿
این چہ دین ست انچہ آئین است ﴿ رد وحی ست رد قول رسول ﴿ کے بود قول اہل ردہ قبول ﴿
الحذر الحذر ازین گفتار ﴿ وقنا ربنا عذاب النار ﴿ دوم آنکہ اگرچہ محب کامل متبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الجملہ محبت با فسق ہم جمع می شود چنانکہ گفتہ اند کہ سوم آنکہ

اہل سنت وجماعت باآنکہ واجبات شرعی الپس پشت ہی انداز ندلیکن ز انعقاد محفل میلاد
غفلت ہی سازند قال المخاطب ربڑی عجب اور دوستدار امام کی اسنا بین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پھر عوام الناس بیچاری کہانی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنیکا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور لالچی
وہی بھی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کام
کرتی ہین انکو امام سی کیا نسبت ایسون کے یہان نجاتی اور انکا کہانا نہ کہاتی بلکہ انکو سمجھا کر ایسی حرکت
سی باز رکھتے کیونکہ اگر امام برحق سے محبت ہوتی تو ان حرام کاموں سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سے شیطان خوش ہو کر امام کی واسطے خرچ مین لاتی اور اوسی پیشے کو اپنی کئے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکھہ لیا ہی ہے جو امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سی کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کیطرف
انیسویں[19] سیپارے کی دوسرے رکوع آیہ ارأیت من اتخذ الٰہہ هواه افانت تکون علیه وکیلا ام تحسب ان
اکثرهم یسمعون او یعقلون ان هم الا کالانعام بل هم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکہہ
جسنے پوجنا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکہتا ہی کہ بہت انمین سنتے ہین
یا سمجھتی ہین اور کچہہ نہین وے چوپایونکی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین اوسی سوان لوگون کا حال ایسا ہے
کہ شیطان اور نفس کے فریب آگی کسی کے سمجہانے کو نہین سنتے ما بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کئے جاتی ہی مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسے چاہے دیوے جسے چاہے
نہ دیوے اور یہہ بھی سنتے اور دیکہنی مین آیا ہی کہ جب ایسی ریاکار بد اطوار جہوٹے دوستدار دنیا کی حرام کمائی
حاصل کرتے اور اپنی ناموری کی کامون کے ساتہہ یہ کام بھی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کی
نسبت ایسے کامون کو طرح طرح کی سے بیجا ان عمل مین لاتی ہین تو امام کی خاطر سی جو پیار بندی اللہ کی ہین

اوسکی غضب مین کبھی گرفتار ہوکر آخرت کی عذاب الیم کی سوای دنیا مین بھی جلد خانہ برباد ہو جاینگے
اور بہتونکو موجب اس آیت کے فلما نسوا ما ذکروا بہ فتحنا علیہم ابواب کل شئ اذا فرحوا بما اوتوا اخذناہم
بغتۃ فاذا ہم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین پہر جب بہول گئی تو نصیحت کے تہی انکو
کہولدی ہمنی اونپر دروازی ہر چیز کو یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہمنی اونکو بے خبر پس وی رہ گئے
ناامید گناہ کرنے کی فرصت دینا ہی پہر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچھ فایدہ
نہ کریگا اور کسی کی سفارش کا اپنی خیال ناقص مین اوسپر بہول رہی ہین کام نہ آویگی ہان اگر پہلی سے
خبردار ہوکر اپنی بڑی کامون سی باز آتے تو چہوٹی اور بچے اللہ تعالے ہمکو اور جمیع مسلمانون کو ایسے
بری کامون سے بچاوی آمین یارب العالمین اقول وبہ نستعین برکات و مراتب میں پابستی کہ انعقاد
مجالس مع تذکار مصایب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و گریہ کردن بر شہید مظلوم سنت ہے
اطعام مومنین ہر سنون و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ سنت ہے گریہ و بکا و بر ظاہر کہ سنت
ثواب اطعام و بنا ساختن تعزیہ موقوف ست بصرف مال حلال و اشیاء طاہر مگر پیران اہل و
جماعت را دیدم کہ از خانہ مریدان رشوت خوار دعوت ہا می خورند و ہزار ہا روپیہ حاصل می نمایند
و ذمہ داری از غضب حکام بتوجہ باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار و ایضاً نا شنیدہ
ہر کسی کہ مال حرام و اشیاء غیر طاہر در اطعام مومنین و تعزیہ داری صرف میکند آنکس با اطلاع
بخدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب ست و ہو کا ترہ قال الخاطب فصل
دوسری عجب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامون سی منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح طرح کے
واہی تباہی اعتراضین و سوال کرتے ہین سب خرافات و اہل انکو کون جواب کری یہان
چند باتون کا مذکور کر دیتی ہین باقی اگر خدا نے بوجہ دی ہی تو اسی پر اوسکا بہی قیاس کر لینا
بعضے جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سے چلا آتا ہی تبری بڑی عالم فاضل
گذری کسی نے منع نہ کیا تہین بہت پڑہی ہوا اور کوئی کیا پڑہا نہ تہا دیکہو فلانے میان کی پاس
ہم مدت تک رہی اوہون نے کبہی منع نہ کیا اور جنکے ہماری باپ دادے مرید تہی حضرت نواب

تعزیہ بناتے ہین جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی بہلا پیغمبر اور امام
کے وقت سی تو نہین بنتا آتا ہی اقول وبہشتین در رفقہ احمدی نقلا عن جامع المتفرقات
آوردہ مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مینے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپنے فرمایا کہ مان کے پاؤن اور باپ کے پیشانی پر بوسہ دو
اوسنے پوچہا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نے فرمایا کہ اونکی قبر چومی اوسنی کہا کہ اگر اونکی قبر ہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسریکو مان کی قرار دیکر بوسہ دیگا تاکہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات واین حدیث دلالت میکند براینکہ در صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
یا متعسر باشد بعمل آوردن بوسہ بنقل قبر تخلیص از حلف شرعی حاصل میشود ونیز این حدیث دلیل
اباحت نقل قبر ست بدانکہ آنحضرت صلعم امر بوفای نذر بآن مقرر شدہ کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد ونذر بمعصیت جائز نیست وچون ثابت نگردد درست ثابت
شد وحلت واباحت بدلالت قول وی سبحانہ واحل لکم الطیبات وہرگاہ بدلائل شرعی
اباحت بنا ساختن تعزیہ کہ عبارت از نقل قبر ومقبرہ ست ثابت گشت وتعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام ومتشرع مانند عالمگیر بادشاہ بوضوح پیوست پس این تعامل کاشف
سیرت سلف ست وھو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائل مخصوص بود جوابش اینست
کہ چند آیہ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریہ قبطیہ نازل گردیدہ ودر ذیل آن آیہ
والذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا والآخرۃ ست باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد والحال
اگر زنان محصنات راکسی متہم سازد دروداخل نباشد وعلی ہذا القیاس در جمیع وعد ووعید
غائبین شامل نباشد واگر گوئی کہ از حدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جوابش
اینست کہ نقل قبر شیخین وحضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب ست ممنوع باشد
واذ لیس فلیس واگر کسی گوید کہ این حدیث ضعیف ست در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روایت

ضعیف می بود فقہاء اہلسنت در استنباط و اخراج مسائل فقہ بر آن اعتماد می نمودند و دیگر آنکہ
بالفرض والتسلیم علماء اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و
استدلال باحادیث ضعیفہ جائز ہست قال المخاطب اسکو تم کہ بادشاہوں کی امت ہو یا پیغمبر کے
اقول وبہ نستعین باصول موضوعہ اہل سنت و جماعت اطاعت بادشاہان اسلام مطلقا
اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا ست و ہرگاہ اطاعت
بادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد پس بجا آوری احکام ہمہ بادشاہان واجب و لازم
وھو المطلوب قال المخاطب و بادشاہان کے ہاتھ اور وقت سیکڑوں بری کام ہوتی آئے ہین
اونکی وقت کی ہونے سے یا اونکی کرنے سے وہی کام اچھی نہین ہو گئے اور بادشاہ کیا مال پیغمبر کے
وقت سے بت پرستی چلی آتی ہے اور حرامکاری اور دغابازی اور چوری سب ہوتی آتی ہے
کہدو کہ یہ سب کام بھی درست ہین کہ آگے سے ہین اور جو یہ کہو کہ ان کامون کو آگی سے منع کرتے
آئی ہین مگر سب لوگون نے نہ چھوڑا تو یہان بھی اسیطرح سے سمجھو کہ تعزیہ کو بھی منع کرتے آئے ہین
مگر لوگون نے نہ چھوڑا اقول وبہ نستعین بنا و ستر قبور فاخرہ و تعزیہ مشہور شدہ اند و اجماع بر جواز آن
منعقد گردیدہ و خلاف آن منقول نیست و در مخالفت بنا کردن تعزیہ اجماع ثابت نیست
اینکہ اجماع در فن اصول عبارت ست از اتفاق اہل حل و عقد در زمان مخصوص ما در امر منقاد
بر امر مشروع اتفاق نمودہ حکم باباحت یا حرمت چیزی نمایند بنا کردن تعزیہ و نقل قبور معتبرہ
ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا از منہ متعاقبہ بر حرمت آن اتفاق اہل حل و عقد گردیدہ
باشد و من ادعی فعلیہ البیان قال المخاطب اور کسی سلطان نے یا کسی عالم اور مجتہد نے
آگے منع نہین کیا یا اب نہین کرتے اقول وبہ نستعین بالفرض اگر کسی از راہ تعصب و عناد
با امتناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد لیکن مولوی عبد الواحد خان
نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام مینویسد کہ علماء صالحین اینہا مسجد و اسم مذکور را
از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعا فتوای ترویج و قیام آن دادہ اند در خزانۃ المفتین ہست

مفتی را باید کہ بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و از زمان علماء صالحین فتوے
ترویج و قیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند نہایت بجا و مناسب ست و ترویج آن موجب ثواب
و اجر عظیم و فتوائے علماء صحیح و صواب ست و ہمچنین علماء یقینًا مناسب خواہد شد علاوہ بر آن
این مراسم تعزیہ داری امام علیہ السلام از صدہا سال جاری و مروج ست و در زمان سلاطین
اہل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب وغیرہ
کہ در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند لوازم تعزیہ داری بوجہ احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد اللہ خان
وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضات مستند خان عہد و کہ ہر یک حنفی المذہب بودند
و دیگر علماء آن زمان اگر مراسم مذکورہ را خلاف شرع دیدہ می بیند انستند بحضور سلاطین معروض
ساختہ در تمامی ملک موقوف می کنانیدند کہ در سرکار بادشاہان اختیار کلی می داشتند و
و بادشاہان ہم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند
دوران عہد عمومًا و خصوصًا مروج بود تا حال جاری ست و انشاء اللہ تعالے تا قیامت
جاری خواہد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف ازان نکردہ در ینصورت
ترویج ازان باجماع امت نبی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف
واقعست لن یجتمع امتی علی الضلالة ہر چہ ایشان بر آن اجماع کنند و اتفاق نمایند
حق بود و پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم خلاف شرع و مکروہ داند خلاف اجماع امت
و انکار از تواتر ست و اینمعنے بموجب اصول فقہ نہایت ممنوع انتہی فافہم و استقم
قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آتے ہیں وہان ضدی جاہل بھی ہوتے آتے ہیں
تمام جہان منہ کے سمجھانے سے عالم فاضل کو پڑھنے دیتا ہے اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہیں
حقیقت میں عالم وہ ہے جو قرآن حدیث سے خوب واقف ہو اور اللہ سے ڈرے اور دنیا کی محبت
میں نہ پڑے اور خدا اور رسول کے خلاف نکرے ایسے کو پڑھا کہتے ہیں اور جو عربی اور فارسی کتابیں
پڑھ کر لکھے دنیا کمانی اور نام و عزت کی لیے اور جاہ و حشمت کیواسطے جیسے کہانی دیگر و بکی خواہشیں

موت اور عاقبت کو بھول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتون کی خوشامد کری اور انکا تابعدار ہی
اور دین کے کامون مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی ڈالتے آپ بہت پابند ہی نہ اور دنیا بہت سی لوگ ہوا
بلکہ دین کے چوتونکی طرح جیسے دنیا کی طمع سی کونی مین منہ چھپاوی اور دیندار مولویونکی شرعی سچی
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطی کہتی ہین اپنی برای اور خودپسندی کی راہ سے
اسمین حجیتین منطقی نکال کر بیچاری نادانون کو اچھی راہ سے بہکاوی سوا اسکے بہت دغاباز مولویون نے
خصوصا اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کرکی ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکو معطل کر دیا سچ تو یون ہی کہ باطن مین آپکی سوا سے طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق اور بدنیتی اور فساد کی دینداری اور خداپرستی سے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے استاد ہین اور پیاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ
راندے اور پھٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت بد سی بچاوے اور انکی
دہوکے کی ٹٹی کے پھندے مین نہ پہنساوی غرض نہ خدا سے ڈرنا نہ قرآن وحدیث کی موافق کام کرنا
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدتی ہین پڑہا اور سہی اور کہا اور
البتہ جو ایسا ہوگا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگرے را نصیحت بھلا تعزیہ کے
بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان
رکھتے ہین اور ہندونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے چوری و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئے
ایسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی جیتی ہین اب یہہ لوگ ہی کہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **قول** و بستین قبایح
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف قرآن منقول نیست بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف بعد الواحد
خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ برائے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق ست **قال** المخاطب اور فلانے میان تمکو تعزیہ سے منع کرتے اور کسکا م

سے اونہون نے منع کیا تھا وہی میان بی بی سے بدتر ہی کیہ عالم وفاضل نہتھی جیسے تم ویسے وے
سوا کہین سوتے کو جگاتا ہی اور جنکے تم اور تمہارے باپ مرید تھے کیون نہ تعزیہ بناوین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خودبہی باز رہتی تو مریدچادر ملیدہ پہوڑی گتنا کسطرح سے لاتی اور بڑی جو سیلے
اور دادے کا گنبد کہانسے بنتا جیسی ہم مرید ویسے پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتی **اقول** ویستعین
اینچہ افادہ فرمودہ مدفوع ست بانکہ صدہا پیر ومرشد مسلم الثبوت اہل سنت وجماعت تعزیہ داری
وتنظیم تعزیہ نمودہ اند وتفصیل آن کتابے ضخیم باید لہذا ازان طے کشنح نمودہ بذکر دو سہ می پردازم
اول عبدالرزاق صاحب ہانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بناکردہ سر وپا
برہنہ ہمراہ تعزیہ تشریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت پیر بہان وجہ تعزیہ داری میکردند دوم شاہ نیاز احمد صاحب بریلوی ست
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ قرب مکان آنجناب میرسید بدوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند وتا آخر روز محزون ومغموم بہین کار مصروف می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست **قال المخاطب** وپیرجی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کئے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیرجی کمائی کہاتے ہین اور ہم سے فراحم ہین تو غرض ایسی ہی ہٹرو پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کری اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچارکہے اور ہلال
بین او وہ ایمان **اقول** وبہ نستعین ہین تم ایسی تم ایسی **قال المخاطب** اور بعضے جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہی کہ تم بڑے جاہل نا سمجہہ
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہی اور وہ موقوف ہی قیامت پر دنیا جزا وسزا کا گہر نہین ہے یہان کرلو وہان بہگتوگے مثل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض بہت کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرامکاری شراب پینا جوا کہیلنا اور ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین جنکے بہلے ہو چکے ہین کچہہ

سزا نہین ہوتی کیا اما م کہ یہہ کام بہی اچہی معلوم ہوتی ہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب اپنا طرف خود
سوال وجواب تراشیدہ ماراباں سرد کاری نیست **قال المخاطب** اور بعضی بیوقوفیون مغز
خالی کرتے ہین کیہہ باتین نئی نکالی ہین ہمنی اپنی پرکہو سنی نہین سنی کیا جانے کون کتاب کہان سے
نکلی ہی جسمین یہہ کچہہ لکہا ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تم جو تعزیہ بناتی ہو توپیغمبر اور اماموں کے بعد دنیا دارون نے
مقرر کیا ہی **اقول** وبہ نستعین لا نسلم کہ دنیا داران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علما وغیرہ
با صول مشروعہ بنا ے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم ولا تغفل
قال المخاطب اور رسم جو کہتی اور کرتے ہین پیغمبر اور امام کی وقت کا کہا اور کیا ہی **اقول** وبہ نستعین
اینہم دروغ نیست بلکہ انچہ ما میگوییم یا میکنیم یہہ فرمودہ پیغمبر خدا وائمہ ہدا است ویا مستخرج از ارشاد
آنحضرت ست **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہی خدا اور رسول کا کہا ہوا ہی اور
تمہارا مرثیہ وکتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہی اور ہر سال نئی مضمون اور
سور کے مرثیہ گائی جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات اور کتاب کسکی ہی اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند
وجہ اول آنکہ قرآن وحدیث کتاب ماست واگر شاعری مضمون قرآن وحدیث را نظم کند منافات
قرآن وحدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
وہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۲۰۷ نوشتہ اما شعراے آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند وباز میداشتند سر کافران را از اسلام واہل آن در مدح رسول
صلے اللہ علیہ وسلم وہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت وکعب
بن مالک وعبد الرحمن بن رواحہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران وخادمان رسول اللہ
از مردان صد وشصت بودند واز زنان دوازدہ بودند انتہی واز مشاہیر شعرا ہنیز ابن
شہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلی طویل العمر دویست سال یا صد وہشتاد سال بودہ
وحکایات وی از عجائب وغرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت واسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است و زده مثنوی
بوده مثل در فصاحت و در صفحه ۹۷۶ نوشته و گفته که هرکه خدا تعالی او را زبانی عطا کند
و بر تکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها اینست
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر
و هجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب رضی
بر حسان و حال آنکه او شعری میخواند در مسجد پس نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مرا او بازمی خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم پس خاموش گشت عمر انتهی دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است در روایت
است که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون بعضی با صحاب
خود گفت که با وجود مشبک شدن بدنش بر زخمها تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که تا کی تیر
دست بر نداشته از بد بختان بکام حضرت امام رسیده کار او را اتمام کرد که از پشت اسب بزمین
افتاد و در همین حال شمر نام و شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از
پی رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسب فرود شده خواست که قطع
سر پر انوار کند دستش از یده لرزید و شبل بن یزید برادر او در غصه از اسب فرود آمده
سر مبارک را از تن برید و پیش برادرش خولی انداخت و بعد از آن نیزه از دست بیداد
لشکریان و شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیان نمیرود ثم دخلوا علی الحرم واسروا
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النساء و امر ابن سعد شمر نفرا فرکبوا
خیولا و اوطئوا جسد الحسین علیه السلام و ارسلوا
الراس المکرم مع بشیر بن مالک و خولی بن یزید الی ابن زیاد پس ترور آمدند بر حرم محترم و اسیر کردند دوازده
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بود ند از زنان و حکم کرد ابن سعد و شمر کسی
را پس سوار شدند بر اسپها و پی سپر ساختند تن حسین علیه السلام را و فرستادند

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد با جمیع
چون سر حسین مظلوم را خنجر بیداد از تن جدا کردند شمر و رسالت دودمه نبوت و ولایت
را به تیغ ظلم بریدند دیگر گویند که قیس بن اشعث سر مبارک را از تن جدا کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او
گرفت و شمر با همراهیان خود به قصد خیمه اهل بیت طهارت نموده تاراج پرداخت و علی
بن حسین که در بستر بیماری افتاده بود و همین که نظر شمر بر حال او افتاد خواست که او را بکشد
شخصی پیشش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را بکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که هیچ کس از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که این بیمار را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواسته او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پامال سم اسپان ساختند چندانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید یکروز پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن الحسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالراس المکرم فادیر به فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء و سبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و حکم کرد ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم که گردانیده شود
در کوچهای کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن بود و یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بنیان
دودمان نبوت و ولایت با سر مبارک سید الشهداء و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با هیبت و وقار در کرسی
نشسته بود بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهل بیت

مصطفی مرد و ذکور و اناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید
همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظرش رسید بار بار می دید و
تبسم می کرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بند بخانه بدارند سر حسین ع
را بر نیزه گذاشته در کوچهاے کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلام
بسته و تمام اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر نیزه
سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا
و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بے پرده
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیارے که مے رسید فریاد واویلاه و وامصیبتاه
از زمین تا آسمان سر بکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طے مراحل قافله سبایاے اهلبیت
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و به تزئین قماش
خود پرداخت و زمانیکه جمله عظماے شام پیشش حاضر آمدند حکم باحضار اسیران داد
بالفور سرهاے شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چندانکه
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت و
باظهار ماجراے جنگ بمباهات و افتخار پرداخت باصغاے واقعه کربلا مشاهده صورت حال سبایا
سرهاے شهدا لعین انتشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل مے تابید
چنانچه ابیات ابن الزبعرے یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز
و نشاط بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت
که اے ابوعبدالله مرا گمان بود که سخن ثمرت تا این جا رسد و سر و ریش تو از خضاب مخضوب باشد

و در مناقب السادات منقولست کہ در آن ساعت کہ سر مبارک حسین پیش یزید پلید
بردند لعین شادی می شد و خرمی نمود و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد آنحضرت کے
حال حسین تشنہ دہن گر گردن تم تھا لازم ہی اکو علیہ کا فتر کردن ہم گل کردیا نبی کا چراغ ہدایت
لو ناچیں علی کو سے کا ہر زمین جب ذبح کر سفید کو تھا سکتا [illegible] ہی کہ پانی سے سپہر اکسکے
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا طلب کیا پیاسا ہی مار ڈالا [illegible] کیا جو دن [illegible] بوسہ گاہ رسالت تھا
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ [illegible] سر جو [illegible] تاج اکو تھا [illegible] نیزہ پر کربلا سی گیا شام [illegible]
اکنون مخاطب براہ انصاف بیان آرد کہ این مرثیہ و کتاب منقول سابق موافق حدیث یا آیہ
یا نہ در صورت اولے قرآن و حدیث با کتاب موافق است وہو المطلوب و در صورت ثانیے
وجہ آن بیان باید ساخت و دلائل کذب و بہتان مولوی شاہ عبد العزیز و شاہ سلامت اللہ
باید آورد و اگر گوئی کہ فی الواقع این روایات صحیح نیست مگر خواندن آن خصوصا در مجمع خلائق جایز
گوییم این امر دیگرست کہ تذکار روایات شہادت جناب امام حسین ہر چند صحیح باشد گوارا نیست
سوم آنکہ کذب در روایت و غنا در مذہب امامیہ حرام است مگر نزد اہل سنت و جماعت غنا
جائزست قال المخاطب و بعضے جو آپکو قائل سمجھتے ہیں کہ ہم کون قابلیت جہالت [illegible]
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی [illegible] ہیں لیکن یہ معنے آیت اور حدیث
کی کبھی نہیں سنتے تھے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم سمجھے ہو یا نہیں اگر
پڑھی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے [illegible] معنی ہیں [illegible] سمجھے ہو اسطرح [illegible] اور جو تم
طوطی کی طرح سوا لفظ کے نہیں جانتے ہو [illegible] کیوں کسی عالم معتبر سے پوچھا
تھا کہ اوسنی اس لفظ کی معنی کچھ اور ہی کہے اقول و بہ [illegible] گریہ و زاری و تعزیہ داری
جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا مخالفت قرآن و حدیث نیست بیفائدہ مخاطب
بیہودہ سرائی میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشد قال المخاطب بعضی کہتے جاہل
جب سب طرف سی ہار مانتے ہیں تو یوں کہتے ہیں کہ ہم کچھ نہیں جانتے ہمارے بزرگوں سے

یہہ بات چلی آئی ہے کہ ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم کے وقت کی کافر بھی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتی تھے جو تم ہمسی کہتے ہو
بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندھا ہو یا ایکبار رستا چلنے مین کوئین جا رہا
یہہ سنکر تم بھی اپنی آنکھین پھوڑ لوگے اور کوئین جا کر پڑو گی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صورت
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز نہ چل سکوگے بڑا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصان مین باپ دادا کے
شریک نہین اور دین مین اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کفر کا کلمہ کہو نہی کا
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے اقول وے درستین اینہہ سوال و جواب مخاطب اس طرف
ہو دہ چاودیدہ وار ازان تعرضی نیست قال المخاطب بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بھی ہین
وہی یون مسئلہ بہاڑتے ہین سو صاحب امام نے امت کے واسطے سر دیا اسواسطے یہہ امت انکا
تعزیہ بناتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا ازٹل قافیہ جسکا کہین نہ ہو ر نہ ٹھکانہ اسکی کیا معنی
کہ امت کے لیے سر دیا جو کوئی کسیکے واسطے سر دیتا ہی تو چاہئے کچھ دنیا مین اوسکا بچاؤ ہو یا
عقبے مین بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹے ڈالتا تھا کہ
امام نے اونکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بھی امام کے سر دینی سے ہمارے
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری گناہ
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی کہا ہی کہ جو
کوئی ایمان لاوے اور بھلے کام کری اوسکو خدا بخشیگا بھلا اتنا سمجھو کہ دنیا اور دین مین
کوئی اونا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا جاتا نہین دیکھا تا اللہ ہماری عوض امام کو کیوں مارتا اور
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام مارے جاوین اقول وبہ سخنش اینچہ افادہ نمودہ
مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائل گفتہ باشد امام نے امت کے واسطے سر دیا
میگوییم کہ این مقولہ ما نیست بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین عم بعوض حضرت اسمعیل عم
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خود

پیغمبر ما یہ پوشیدہ نہ رہی کہ شہادت میں اوس جناب کے چند نکات واقع ہین اول نکتہ یہ ہے
کہ جب حقتعالی جل جلالہ نے ابراہیم کو واسطے ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتون نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنجور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان صفوت
آدمیان وتتمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل
علیہ السلام میں ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور پرنور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے
پاؤں جرأت کا میدان شجاعت میں نہ رکھا مگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا میں ہو کے اوپر پیاسی خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئی چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام ہی ہے دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری
در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ ترا شربت شہادت چشانیدہ یکے
را بزہر و دیگری را بتیغ بیدریغ خواہند کشت و این مصیبت ترا سبب زیادتی شفاعت امت
ست انتہی وشاہ عبد العزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ و کمالی فضیلت زیادہ ازین خواہد شد
و امت چہ چیز است جناب ایشان ہمایں بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
سوم آنکہ صاحب دہ مجلس در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ فرشتہ از آسمان در رسیدہ و گفت یا رسول اللہ
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین
را بوجہ شہادت تتمہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب ملوک ہا مومنین گنہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اللہ اون سی راضی ہی اور اونکو شہادت کی دی لیکن یزید پلید جو نا
شرع اور بدعتی تھا اسواسطے اسکی تابعداری قبول نکی کہ دین کا نقصان ہوجاتا جان جا
لیکن ایمان نجاتے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجئی پاک بندی مقبول
اللہ کے ایسی ہوتے ہین اپنی کاموں کا امام ہی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تقریر بنانی اور سر دینی سی کیا نسبت امت کو چاہیئی کہ اپنی امام کی پیروی کرین نجیب اسکا
نام ہی کہ اپنی امام کی موافق ہووی اقول نیست درین انچہ افادہ نمودہ مردود است اول انکہ بقول طیب تھا
درست ہو جو شخص تبع او دنیی تقریر اسکو جو ثمرہ دینی تقرب الی ثمرہ دیا ہی حاصل ہوا ثمرہ ابطال و دست تھے
دلکو ہی ملال نیابد تقریر وسیلہ نجات است پس نسبت بیان تقریر واز شہادت آنحضرت ہویدا دوم آنکہ
تصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان یزید بن معاویہ خلیفہ و امام ایشان است پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد ونعم ما قیل فی بنی امیہ نظم
ہیچکاشان بگر بیگر نیزہ وگشت صلح عدا بندہ خونریز ہ سید رو پابلے از قیر خیلہا
حنالالان شدن آل طاہا امیر شان بکف تیغ و سنان دادہ تقریر شان سنان از زبان دادہ
سپہر دین محال کہ اتفاق از ایشان بہ بنای شرع شد بر باد از ایشان بہ رہا نازد نشانے لئے ندارندہ
بجز جور و جفا خوستے ندارندہ بود آسانش در دور ایشان بہ شب و خلق و آہ از جور ایشان
یکی از قوم ایشان صخر بود است کہ سیارے و خمرش بحر بود است ہمیشہ لغرت کفار میکرد
جنابر سید ابرار سے کرد یکی زین قوم مروان لعین بد کہ بد خواہ امیر المومنین بود
از فطا ہر شد غیر از شقاوت ندیدند اہل دین زو جز عداوت دگر از ابن ابو سفیان چہ گویم
دران بیباک و طغیان چہ گویم پدر را منع از اسلام او کرد بسی جنگہا در شام او کرد
ہمون خون ہر در کام حسن ریخت کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت یکی در کربلا محشر بپا کرد
حسین تشنہ را خونین قبا کرد نبی را یک جگر با جملہ خون شد لب لعل لبان فیروزہ گون شد
پدر را آب گر خون حسن خورد پسر کار حسین از تشنگی کرد سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

وجماعت ایشان کوامی منصب نیست واطلاق امام بر حنفیه همین جواز ندارد وکما اعترف به الفاضل
الدهلوی فی التحفة چہارم آنکه شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوة صفحہ ۴۴۳ نوشته و در حقیقت
محبت نور ست و معصیت ظلمت و نور با ظلمت جمع نیاید گفته اند که نیست هیچ مقامی اشرف
وافضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این اقوی و اکمل انواع محبت ست و
هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبة و عاشق لیکن مرتبت ست و هر که مخالف ست
در بعضی امور یا قص المحبة ادنی الدرجه ست ولیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت ست در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شد این فعل از وے پس لعنت کرد ویرا بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله ورسوله
و آن شخص بود از اهل بدو نام اهر نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و سبزه
و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوے
عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ماشهری اوییم و از بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبد الله ست ملقب بحمار و زاهر دیگر ست و الله اعلم و اینجا معلوم می شود
که اصل همان میل و انجذاب ست اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت و جماعت ست لیکن باید دانست که استمرار ثبوت
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید ست بآنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وے و ترسی نیست که بتکرار ذنوب و اصرار بر آن مرتبه طبع و رین و ختم گشته و سلب کرده شود
از وی ایمان و العیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف
او ست چه کثرت ذکر از لوازم محبت ست من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دہلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت ست و آن در تعزیه داران موجود فتبصر ولا تکن من المستهزئین

(۱) قال المخاطب یکهو نمازے که امام کی اگر نمازیں کوئی پیچھے موافقت نہ کری تو اپنی نماز ہی کھو

اور اوسکو امام سی مخالفت ہولی بھلا جب نماز امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان امام
کی اوس سے اولی تر ہی اب ذرا تو آنکھین کھولو ہوش مین آؤ دیکھو ایسے امام کی کیا کرتے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** وبہ نستعین الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و گریہ و زاری در ماتم آنحضرت و تذکر مصائب آنجناب امور
موافقت است نہ مخالفت **قال المخاطب** و بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین پرانے بچاؤ جنتے ہین و
یون طوطے زیر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکھو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو روز باقی
تھی کہ ایک رات مین اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تھا کیا دیکھتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچھ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تھوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تھی اندنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکھائی دیگئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ بھلا تو تم بڑی سچے ہو دوسری تمیز کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کے روشنی تھے
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پھرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام
زندگی کے وقت کی بات چھوڑ کر خواب و خیال آپنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے
طلسمات دیکھا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنی چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکھا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو بھی چھت اٹاری پر سے ایک چراغ بھی کبھی نہ دکھائی دیا کیون نہ شیطان اور جن خوب جانتی ہین
کہ یہہ لوگ ایسی تماشے دیکھکر ہرگز پہلے سے قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم ہزارون
مشعلین دیکھائیں تو کیا بلکہ الٹا لاحول پڑھینگے کہ یہہ توف لوگ ہماری آس پر ہین ایسون کو
دکھانا ضرور ہی **اقول** وبہ نستعین محمد و نقش است کہ بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبدالحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۳۳۰ نقل از شیخ علاء الدین قاضی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مومنین
و ارواح ایشان نسبت خاص است کہ بدان آن را تزان راحی تناشند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد برآنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل است و شک نیست کہ سمع از اعراض است کہ مشروط

بحیات پس همه حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبه اکثر ست از حیات شهدا و حیات انبیا
کامل تر از حیات شهدا است انتهی پوشیده نماند که بعد از اثبات حیات حقیقی جسمی دنیاوی اگر
بعد از ان گویند که حق تعالے جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیده است که در هر مکان که خواهد
تشریف بخشند خواه بعینه یا بمثال خواه بر آسمان یا بر زمین و خواه در قبر شریف یا غیر وے صورتے
دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در همه حال انتهی ملخصا دوم آنکه بسند نیکو مشرف شدن
بعین همه مکان بزیارت جناب امام مظلوم علیه السلام ممکن ست و در مکانیکه ذکر آنحضرت اکثر
باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکوره و ملاحظه انوار یگانگی نمودن کار سفها
نیست فاعتبروا یا اولی الابصار سوم آنکه عبد الرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمه عمر زجاجی
آورده گویند در موسم حج عجمی پیش وے آمد که برات من بمن ده که حج گزارده ام و یاران تو مرا تو
نشان داده که برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر و سادگی وی را دید دانست که یاران وے با
مزاح کرده اند بطرم اشارت کرد و گفت که آنجا برو و بگوے یا رب اعطنی البراة ساعتی بر نیامده
که آن عجمی بازگشت و بدست وی کاغذے بود بخط سبز بر آن نوشته که بسم الله الرحمن الرحیم هذه
براة فلان بن فلان من النار حالا افاده رود که این تحریر از پیشگاه رب جلیل باشاره ابو عمر زجاجی
چگونه بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاهده انوار را کار
شیاطین گفتن از اعجب عجاب ست سوم آنکه مشرف شدن مخاطب بزیارت جناب امام
مظلوم بوجه فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوے ست چهارم آنکه مولوی عبد الحی
در رساله صراط در ضمن حال احمد پیرزاده می نویسد القصه طهارت جبلیه در صدر طبیعت ایشان
پیدا و انوار سعادت ازلیه بر جبین مبارک ایشان هویدا بود تا آنکه مفتاح کنوز سعادت که ابواب
مغلقه هر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشاده کرد حضرت ایشان را
بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب هدایت مآب قدوه ارباب صدق و صفا زبده
اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجة الله علی العالمین وارث الانبیا والمرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عمرنا
وسایر المسلمین بمجده و علائه نسبت حضرت ایشان را بموجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شده و این حصول دولت و برکت توجهات آنجناب سعادات بسیار متکفل و نمود
که بسبب بیان وقایع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده بتفصیل و تشریح
انجامید و مقامات طریق ولایت بر احسن وجوه جلوه گر گردیده اول و افضل المقامات نسبت
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلوات الله و سلامه علیه در مقام دیدند و آنجناب خرما
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک یک خرما بدست مبارک
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد ازان بیدار شدند در نفس خود اثرے از رؤیا
حقه ظاهر و باهر یافتند و همین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شده و بعد ازین جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها را
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل دادند
و ایشان را خوب شست و شو کردن آیام الاطفال خود را و جناب حضرت فاطمه الزهرا لباسے
بس فاخر بدست مبارک خود ایشان را پوشانید پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتنابے ازینکه در ازل الازل مکنون بوده منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدے متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثره
پی درپی بوقوع آمد یا آنکه روزے حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته چیزے را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرده
فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهاے دیگر خواهم داد یا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعاء
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم احدے بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس الشخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص بیش از بیش الحاح کرد حضرت ایشان با آن شخص فرمود که یک دو روز
توقف باید بعد ازان هرچه مناسب وقت خواهد بود همان بعمل خواهد آمد بار حضرت ایشان نبا

استفسار و استمداد ان بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بنده از بندگان تو ادعا
میکنند که بیعت بمن نمایند و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیرد پاس دستگیری همیشه
می کند و اوصاف ترا با خلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست بس درین معامله چه منظور است از لطف
حکم شد که هر که بدست تو بیعت خواهد کرد و کو لکها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد حیرتم می رباید که از کجا
معلوم شد که حق تعالی دست راست اوشان گرفته و شیاطین تعلیم و تضلیل بندگان خدا
می باشند غالبا شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب بایمای شیطان عمل نموده لکوک ها مردم
را تابع خود ساخته و ازوشان بیعت گرفته بجهنم بردند فالجواب الجواب از لطائف مقام اینکه
وهابی که از اعاظم علماء اهل سنت است تمامی اکابر صوفیه را از اهل بدعت شمرده و شیخ عبد الحق
دهلوی در ترجمه مشکوة گفته که ابن جوزی را کتابی ست مشهور به تلبیس ابلیس بیان کرده است
در وی طریقه هاے که راه یافته است شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و خلاف
سنت خصوصا بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دهلوی تصریح نموده
باینکه ابن جوزی معاصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگی ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلی الله وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبت دیگر نبوده و محققین
اهل سنت و جماعت گفته اند و ان الذی تعتاده الصوفیة من متابعة المتصوفة فی تلبیس نفثه و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفته و لم یتجاسر الزنادقة ان یرفضوا الشریعة حتی جاءت المتصوفة فوضعوا اسما
و قالوا حقیقة و شریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق لمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیری ابو سعید خرازی آرد که گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول الله
معذور دارم که محبت خدا باز داشته است مرا از محبت تو الخ و دیگر میگویند نیچه بانچه خدا دارم همان
چه پرواے مصطفی دارم و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک روز
ایک جاہل یون نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے ڈہاڑی نے عجب خواب دیکھا

کہ ایک شخص بزرگ آئی اور اوسکے ایک طمانچا مارا اور کہا کیوں مردود تونے دو سال سے تعزیہ نہیں بنایا وہ بیچارا ڈر گیا بولا کہ مجھسے حضرت بہول چوک ہوئی ایکی دو سال کا تعزیہ بنگا لو اوسکا جواب یہہ ہی کہ ڈہاری کا خواب ہی تال سر کا ہی قربان جاسے تمہاری بوجہہ کی جو بیچارا رات دن شراب پیئے اور کسبیوں کو نچاوی سو حضرت امام کو دیکھا **اقول** وبہ نستعین مردود است بچیند وجہ اول آنکہ این خواب شیخ محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیر فتہ پس تشنیع بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہرگاہ نزد اہل سنت وجماعت یعنی بقرآن واشعار جائز است تعریض بآن سراسر بار دا چنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۴۹۴ نوشتہ بدانکہ صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کردہ دلائل ہر مذہب را وترجیح کردہ مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب داد از استدلالات قائلان بحرمت وکراہت واطناب کردہ در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آن را بکتاب وسنت واجماع وقیاس دو جہہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد انتہی سیوم آنکہ بناساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا واوصیا معمول خاصان خدا است چنانچہ مولوی عبدالواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام نوشتہ پس درین عصر زبان علماء صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند نہایت بجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علماء صحیح وصواب است و ہمچنین علما یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبدالحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۱۴۳ نوشتہ از عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند گفت نبود خالد کہ بنا سے میکرد بجانہ خواب خود مگر آنکہ ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را و می گفت ہم ہستے ونفلے ایشان اصل من اند وبسوے ایشان آرزو میکند دل من دراز شد شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد حتی بالید وبی گفت این کلمات را تا غلبہ میکرد او را خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی المذہب

دررسالهٔ عمکده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طراح ابن عدی روایت می کند که و شهدای
کربلا در حالت غشی بروز شهادت امام حسینؑ افتاده بودم وقت شام هر گاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم در میان لاشهای شهدا افتاده
ماندم در انجا دیدم که بیست سوار بلباس سفید که بوی مشک عنبر می آید در رسیدند من دانستم
یاران عبدالله بن زیاد در جستجوی لاش حسین علیه السلام آمدند که درین اثنا سواران مذکور
از اسپهای خود ها فرود آمدند و از جملهٔ اینها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام بر داشته نشانیدند
و بطرف کوفه اشاره کرد بعد اشاره سر حسین رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود همان ساعت
شدمن که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود نیافتم
که بحضور نبوی چیزی گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که در انجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوح و ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسی و عیسی شمایان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند انتهی و در غنیة الطالبین
مرقوم ست که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلام از فرشتگان خالی نمی باشد
انتهی چهارم آنکه بتقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچه مماثل فرض وجود عنقا ست می گویم اینجا
قبل وقوع توبه مشاهده شده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی
لهذا قابل طعن نباشد زیرا که در تحفة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعی
قرار دادن افترا ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل بحرمت این در قران مجید ست
نه در حدیث و نمیرسد کسی را که حلال و حرام گرداند چیزی را در عین تغیر حد و رفصل از جانب شارع
بقوله تعالی ومن اظلم ممن افترى على الله الكذب او كذب باياته انه
لا يفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب کی حرام ست
ورقص و طرب سالکین مستمعین بسبب خوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رو میدهد بهتر از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوی واقع گشته و جناب نبوی با آب باز وجه محبوبه خود عائشه

صدیقہ تا دیر متوجہ مشاہدہ آن می ماند نداند پنجم آنکہ بالفرض و التسلیم چنانچہ بعض صحابہ
را شرب خمر و زنا وغیرہ از رتبہ صحابیت دور نساختہ و ہیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان
مدینہ طیبہ را از حسن خاتمہ و مغفرت محروم نسازد و ہمچنان محبت جناب امام حسین نیز بر جمیع
معاصی غالب آمدہ انجام محب بہ عفو و مغفرت نماید اسناد ارتکاب صحابہ بمعاصی بسیار اند
و بعضے ازان درین رسالہ بتقریب ذکر دیگر گذشت لہذا ازان طے کشح نمودہ میگوییم در جذب القلوب
آوردہ و از جملہ آداب مہمہ کہ در مردم بسبب بعضی عوارض رعایت آن تقصیرے و تہاونی واقع
میشود دانست کہ در محبت ساکنان مدینہ مطہرہ و رعایت تعظیم ایشان علیٰ حسب مراتبہم تقصیر را
بخود راہ ندہد تا بحدیکہ زیادہ بر نسبت جوار صوری مرتبہ و فضیلتے نداشتہ باشند بلکہ ہر چند
بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا کہ شرف جوار حضرت سید مختار
صلعم کافیست و این شرف بہیچ معصیتی و بدعتے نرود و از حسن خاتمہ و عفو و مغفرت محروم نسازد
الخ ششم آنکہ شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردیم مگر اہل سنت را باید نسنیج نمیرسد چہ مفتی
شرف الدین صاحب رام پوری بحلت شراب ساختہ قند سیاہ و پوست درخت مغیلان وغیرہ
متعارفہ ہندوستان فتوا نوشتہ اند و در ہدایہ مرقوم است کہ ابو حنیفہ کوفی فقط چہار شراب یکی خیسانیدہ
انگور دوم جوشانیدہ انگور سوم آب زبیب چہارم آب خرما حرام میداند و تفصیلہ فی الہدایہ قال
المخاطب سوچو تو ایسا دہاری بھڑوا کسے بھڑوی شیطان کو خواب میں دیکھیگا یا حضرت امام کو
اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبھی اگر تماچانہ مارا کہ شراب پی لی اور گیسوئی نوکرے نکرا اور نماز اور
روزہ کیوں نہیں ادا کرتا اقول و بہ نستعین سابقاً دانستی کہ این خواب بعد توبہ وقوع یافتہ و
کوئی برائے سابق ترک دیگر اعمال ناقص جیح ہدایت نظر موند گوییم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع
معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان معین بوجہ شدت معروفیت بفسق و مشغولیت بفجور
سلب توفیق میشود لہذا از دولت رویت و ہدایت آنحضرت محروم بود چون رویت جناب امام
مظلوم موقوف ست بحسن عقیدت و لطف قربحبت و صلاح و تقوے ہر گاہ فتح محمد بعد توبہ تقوی

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور مار اتوار کے بالس کے لیے
اقول وبہ نستعین چون بنا ساختن تعزیہ از شعائر اسلام است و رواج دہندہ و بنا کنندہ
آن مثاب کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان فی رسالتہ المسماۃ بازالۃ الاوہام پس اگر برای
بنا ساختن امر شعائر اسلام کہ در آن برای بنا کنندہ ثوابی باشد از جانب امام مظلوم ہدایت
رود بعید نیست و در آن چہ مخذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لینے ہو او
ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے ایسی کا مومنین شبہہ بھی نہین لاتے **اقول** وبہ نستعین
معاصد جواز تعزیہ داری ہزارہا دلیل عقلی و نقلی ہستند و بعضی از ان در ین رسالہ گذشتہ و می آیند
من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و انچہ مخاطب گفتہ ہمہ مغالطات ہستند کما ظہر و سیظہر **قال**
المخاطب اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دنکو حس و ہم و خیال مین رہتا ہے اور جسکو
ہمیشہ دا ہی تباہی جھوٹھ بولنے کی عادت ہے اوسکو خواب مین بھی ویسا ہی معلوم ہوتا ہے جھوٹون کو
خواب بھی جھوٹھ دکھاتے ہین ہر جیسی کو تیسا حدیث مین آیا ہے جو بات مین سچا زیادہ جب جعفر
پیغمبر کہ جسکی صورت شیطان نہین بن سکتا ہی انکی حدیث خواب کا یہ حکم ہی کہ شرع اور حدیث
زندگی کی مخالف ہو تو اوسپر عمل نہین درست پھر اور کا خواب کس گنتی مین ہی یہہ دین مسلمانی
خواب و خیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار اور فلانے
پیر اور شہید کو خواب مین دیکھا وہ ہمسے یون کہہ گئی خدا جہالت سی پناہ رکہے **اقول** وبہ نستعین
مردود است بچند وجہ اول آنکہ بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منہ شیطان بصورت جناب
امام حسین علیہ السلام متمثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دوم اینکہ رویت جناب خاتم النبیین صلعم
را در طریقہ است یکی در بیداری چنانچہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۱۴۹
نوشتہ و امام حجۃ الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید کہ ارباب قلوب مشاہدہ میکنند
در بیداری ملائکہ را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازہا و اقتباس میکنند از ایشان
انوار و استفادہ میکنند الخ و در صفحہ ۵۲ نوشتہ در رویت کہ در یقظہ است بعضے مشایخ استفادہ

نموده اند والله اعلم دوم در مقام دیگر کتاب مدارج النبوة ص ۳۸ نوشته و آن این است
که هر که دید آنحضرت را در خواب پس دید او را بتحقیق بے شک و شبهه زیرا که شیطان تمثیل نمیکند بوے
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند بر آمد و نمود او را قدرت نداده اند که بر آن حضرت دروغ با
افترا تواند کرد و در روایتے آمده که فرمود من رأنی فقد رأی الحق مراد بهمین دیدن در خواب است
و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رأنی فی المنام فقد رأنی یعنی اگرچه حق شیطان را قدرت
بخشیده است که بهر صورتے که خواهد بر آید ولیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم بر آید
زیرا که آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند حتے
که بصورت پروردگار معبود تقدس نتواند بر آید تا افترا کرده باری را و زیرا که وے سبحانه خالق هدایت
و ضلالت است هر دو و در اینجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهی پس چه میگویم می باید که باوجود
اقرار باینکه رویت آنحضرت صلعم حق است وجه عدم بجا آوری حکم آنحضرت چیست اگر گوئے
که آنحضرت صلعم مجتهد بود و بر وی خطا در اجتهاد جائز است و بزمان آنحضرت بنوع من الوجوه خواه باعلام
رب العزت و یا بایمای صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لهذا عمل بآن نمی توان نمود گوییم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله افعال
آنحضرت بوحی هستند آیه وافی هدایه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی شاهد آن است دوم آنکه بفرض
تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوییم انحراف از اتباع مجتهد مجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه ازین
شیخ عبد الحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از راے در حالت نوم نوشته و هو غیر مسلم الا که
که شیخ دهلوی درهمین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین تصحیح احادیث که مروی است
از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرماید
الحدیث الثالث عشر اخبرنی سیدی الوالد انه کان مریضا فرأی النبی صلعم فی النوم فقال
کیف حالک یا بنی ثم بشره بالشفاء و اعطاه شعرتین من شعور لحیته فتعافی من مرضه فی الحال و

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطیا لے احدهما

فهی عنده ے حدیث پانزدہم خبر داد مرا سید حسن دال ہین کہ او بہار بود پدر
آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم در خواب دید کہ آنحضرت ہی فرماید چیست حال تو ای ابتر
پس بشارت داد او را بشفا و دو موی از موہای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موہای برداد در بیداری باقی ماندند پس پدرش یکی از ان دو موی
باو داد و بالجملہ ہرگاہ آنچہ در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرمودہ بود در حالت
بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شہادت باوجود تخالف
نشاتین بمنصہ شہود و بروز جلوہ گر گردد وجود ذہنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود حکم
بمفقود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف ست فافہم وانصف قال
المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنتی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتے ہین یہ شخص وہابی ہے
ایسی باتین وہابی کرتی ہین اسکا جواب یہ ہے کہ جس بات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہیں وہابیونکا نام نہین لیتے ہین نہ انکی بات کے سند
پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہے اور اگر وہابی اسیکا نام ہے کہ جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل ہین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہے تو ہم ہی رافضی ہین اقول وبتعیین آنچہ مصنف
منتہے الکلام در حق این کردہ کہ خود رافع بدعت میگویند نوشتہ بس ست قولہ و عطین بخلت
وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند و اعتزال و رفض و خروج و الحاد
ولنعم ما قیل سے واعظ شہر کہ مردم ملکش میخوانند ۞ قول ما نیز ہمین ست کہ او آدم نیست ۞
ہکذا فی غایة المرام قال المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے
اب دو کاموں مین آ رہی ہے ایک تو گائی کا گوشت کھانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہ ہے
کہ گائی کا گوشت کھانا نہ فرض ہے نہ واجب نہ کچھ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بہی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول کرین
تو بہی ہم اونکو مسلمان نہ کہین گے اور جو فقط گاے کہانے مین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلمان
چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سے زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑی نہ مردار بقول شخص کہری گاے
کہانے والی ہین اور جو اس سبب سے کہتے ہو کہ گاے کہانے مین ہمکو ہندوسے کمال تفرقہ حاصل
ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین گو یا ہمارے
انکی دین مین اسی بات سے کمال جدائی نکلتی ہی تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہ کر
چہوڑدو کہ جسطرح گاے کہانے مین ہندوسے مخالفت تام ہی تعزیہ بنانی مین بہی اون سے
موافقت اور مشابہت مالا کلام ہی یہان بہی فرق کا برقع کیون پہنے ہو اور اون کے موافق
اور مشابہ ہوہی جاتے ہو **اقول** در یختین مخاطب این سوال وجواب را براے تزئین
مدعا بر خود تراشیدہ ور تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود بت اوشان امرے براے غم
بنا نمی کنند **قال** المخاطب ذرا سمجہو یہی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانے مین شریک
اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راضی ہین بلکہ
شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین
اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے بیت کبوتر با کبوتر باز با باز کند ہمجنس
با ہمجنس پرواز اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوٰۃ سب چہوڑکر
کاٹہہ بانس اور کاغذ مین مسلمانی مقرر کی ذرا شرماو وہ بڑے بیل کاٹہہ کی الو بنو اور تعزیہ کا
احوال ہمنے اوپر سے اوسکو بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول** تشنیعین ذربہ
انچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسلام
فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند وباز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض امور
عزاداری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر است ازان تشابہ وکفر لازم نمی آید
قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الاصل

ماخوذ ست همچنانکه در هنود گرو و چیله می باشند درینجا هم پیر و مرید موجود و چنانکه با وشان طریقه ارادت
و چیله نمودن جاری است درین شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و مراقبه مثل هنود
نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از غایت شهرت مستغنی از بیان است و دلائل اباحت
تعزیه داری شنیدی فتذکر لیکن چون تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا باعتراف
غزالی حجة بغض صحابه بود لهذا علامه تفتازانی راه دور اندیشی و کاردانی پیش گرفته میفرماید ما وقع
بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور
علی السنة الثقات یدل بظاهره علی ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق و
بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک
والریاسات والمیل الی اللذات والشهوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر
موسوما الا ان العلماء بحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلعم ذکروا لها محامل و
تاویلات بها یلیق وذهبوا الی انهم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا
لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالة فی حق کبار الصحابة سیما المهاجرین منهم
والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدهم من
الظلم علی اهلبیت النبی فمن الظهور بحیث لا مجال للاخفاء ومن الشناعة
بحیث لا اشتباه علی الآراء اذ تکاد تشهد به الجماد والحیوانات العجماء
ویبکی له من فی الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه
الصخور ویبقی سوء عمله علی کر الشهور ومر الدهور فلعنة
الله علی من باشر او رضی او سعی ولعذاب
الآخرة اشد وابقی انتهی (نظم) افعال زشت شان اظهار میکنند و بر لعن و طعن
نفرت و انکار میکنند و گویند در مصیبت شهدای اهلبیت دو دو جا دستم اظهار میکنند کلام چه جرأت
لعن بر یزید عنید نفوق جا و را اکرو اقرار میکنند اگر بکنج خانه نشستیم بسته لب لعنت برآن کسان

در و دیوار میکند * قال المخاطب * فصل تیسری چندبکر اور ذرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کے
اس بات پر ہی کہ بموت اور مصیبت میں رونا پیٹنا جسطرح ہوسکتی * اقول * بہ مستعین انچہ بمقام
افادہ نمودہ مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام ست و مخاطب لفظ موت و مصیبت را عام گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ و زاری
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بودہ ست نہ برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گویم ضرب الخدود
نزد فقہاء شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ ست و برمرتکب فعل مکروہ عقاب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق
الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها والصیاح مکروه * قال المخاطب
اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے کسی وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی * اقول * بہ مستعین
بچند وجہ محل نظر ست اول آنکہ بنا ساختن تعزیہ مباح ست کما مر آنفا دوم آنکہ مرثیہ گفتن
سنت ست و اہل بیت و صحابہ مرثیہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوة در صفحہ ۲۴۴ مرقوم ست و چون در آمدند صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ باور شمارد دل شما کہ بریختند خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تاہم درین خیال نیستہ بودیم
و اندوہناک بودیم ولیکن چہ توان کرد از حکم شرع چارہ نیست بعد ازان آمد فاطمہ زہراء بر سر قبر پدر
و گرفت از خاک قبر و بنہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ؎ ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا * صبت علی مصائب لو انها * صبت علی الایام صرن لیالیا و در صفحہ ۵۲۵
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از انجا برداشت
و بدیدہ غمدیدہ نہاد و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفتہ ست ؎
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا * انوح واشکو لا اراک مجاوبی * فیا ساکن الغبراء علمتنی
البکاء وذکرک انسانی جمیع المصائب * فان کنت عنی فی التراب غائبا * فما

و از جمله مراثی که منسوب بحضرت زہرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتها
محبوسة :: یا لیتها خرجت مع الزفرات :: لا خیر بعدک فی الحیاة وانما :: ابکی مخافة ان
تطول حیاتی گفته شود که این مرثیه گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نه بر دیگران
زیرا که در ہمین کتاب بصفحه ۱۵۷ مرقوم است که عمر ابن خطاب بشهادت عمرو بن مسعود مرثیه گفته
و اگر با اینہمه در شک باشی و برای مرثیه جناب سید الشهدا سند خاص خواہی مقتل فاضل ملو
را سیر کن که میفرمایند لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دما و
امطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن الخ یعنی بسبب شهادت جناب مظلوم
کربلا آواز غیب مرثیه ہا شنیده می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکه غنا در مذہب
اہل سنت و جماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد طرفه اینکه تغنی قرآن مجید نزد این
حضرات امری است ضروری چنانچه عبدالحق محدث دہلوی در مدارج النبوة نوشته در حدیث
صحیح آمده که آنحضرت فرمود صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن و ہرگاه تغنی قرآن جائز
باشد در تغنی مراثی چه قباحت تنبیه مراد از تغنی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قواعد این موسیقی
است چه در ہمان کتاب بفاصله یسیر نوشته که علما در مسئله تغنی بقرآن اختلاف کرده اند بعضی
مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگرچه بقواعد
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتهی و از ہمین جا است که حصه حفاظ اہل خلاف را عادت
تغنی قرآن مجید است و اگر گوئی که این روایت تائید تغنی قرآن شریف برآید لیکن تغنی مراثی را
سندی دیگر باید گویم اول آنکه چون غنا جائز شد خواندن ہر چیز در ان بیان ر... قرآن را ہمین قدر
زیادتی که برائے یعنی آن تحریص و ترغیب داده شد دوم آنکه در صحیح بخاری نوشته که برای شهدا بدر نوحه
میکردند و دف میزدند کما نقلا من تحفة العشاق و پر ظاہر است که با دف باشد بکمال
رعایت قواعد موسیقی خواہد بود قال المخاطب ناصر اور آپنی یاد کرنے کو فرمایا ہی اقول تمسک

گریہ وزاری منافی صبر و یاد خدا نیست بلکہ البکاء من الرحمۃ از احادیث مشہورہ اہل سنت ست
و گریہ کردن بر میت ماتم و صفات او و شمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ و آلہ
وسلم و شعوا بدان بسیار از انجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۵۷۶ آوردہ چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی غضب ناک سازندہ تر مرا از ینجا و
از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے و گریہ کرد و بر داشت آواز را بیہوش شد و فرمود یا حمزۃ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم و اینجا معلوم میشود کہ در ندبہ و بیان صفات فریاد و آہ و نالہ نیز موجود
آمدہ ست واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول مطلب فغان و آہ و نالہ
در ندبہ نص ست صریح کما لا یخفی **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایہا
الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے اے مسلمانوں قوت پکڑو صبر کرنے سے اور نماز سے بیشک اللہ ساتھ ہے صبر کرنے
والوں کے **اقول** و بہ تعیین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالتماب صلعم از گریہ و صیحہ و شمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولے خدا ہمراہ ما ست و گریہ
و بکا مخالف صبر نیست و بحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
وان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سے معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل اور مصیبت
پڑے تو اوسمیں صبر اور نماز سے قوت پکڑے کیونکہ بغیر مشکل ور مصیبت کے صبر کی حاجت نہیں اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکے ساتھ نہیں اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** در بہ تعیین گریہ
و بکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالفت صبر امر دیگر ست کہ عدم رضاے قلب عبارت ازان ست
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانیے

و جزع از ان ابتلا است   و ظاهر ست که صبر از انفعالات نفسانیه ست و تعلق بقلب دارد اگر
با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادهٔ صبر و رضا بقضاء الٰهی عمداً آه بر اعلام استعظام
عظمی مصائب و امهای آن هر دم بعضی امور که بحسب ظاهر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواهد داشت شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة
جلد دوم صفحه ۴۹۰ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم چنانکه آورده اند که اضطراب میکرد و
و بر فرش خود از پهلو به پهلو می گشت عایشه میگوید پس گفتم یا رسول الله اگر مثل این حالت از یکی
از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آیی فرمود ای عایشه مرض نهایت سختی دارد والی الآخره
بعد ازان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع در بلا یا آه و ناله در امراض چه حکم دارد اینجا سخن جزع
و فزع که بمعنی بے صبری و بیطاقتی ست و مکروه داشتن بلا و گریختن ازان حرام ست بخلاف
آه و ناله که بقصد اظهار غربت و شکستگی و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری
که از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر ست و داخل جزع و فزع و مکروه داشتن و
دگر گریختن و شکایت از بلیه نیست و حدیث عایشه رضی الله عنها که در بیان حال شریف مذکور شد
در اثبات آن کافی ست آری بیقراری و ناله و زاری اگر بعدم رضا و تسلیم باشد مکروه ست و داخل
شکایت ست و از علماء مشایخ و آنها که اطلاق کراهت و شکایت بر آن کرده اند مطلق نیست
بلکه مقید ست به بے صبری و بیقراری اما خبر دادن بدرد و الم بجبلت و طبیعت بشری بالاتفاق
مضائقه ندارد و پیش فرورود شکایت محذورے ندارد و بسا کس که بظاهر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و بسا که در ظاهر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود و پیش تکیه و اعتماد درین امور بر
عمل دل ست نه بر فعل زبان انتهی مفاد کلام **قال** المخاطب اور صبر عرف میں اسی کا نام ہے کہ مصیبت
میں آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنی اور گریبان پھاڑنے سے بند کرے اور نماز پڑھے مصیبت میں یا
اللہ کی طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہماری پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ میں ہوتے تھے نماز پڑھنے لگتے تھے
اقول و بہ نستعین درینجا بحوث عنه صبر شرعی ست نه عرفی و سابق گذشت که چنانچه ...

بآنکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و صیحه و نوحه و ندبه نمودند از دایره صابران بیرون رفتند و گفته
همان ست که شیخ عبد الحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان و از
همین جا ست هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود اطلاق بی صبری بر او در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند و پیغمبر صلعم در مصائب جا بجا گریه فرموده و اهلبیت
کرام و صحابه عظام اقتدا به آنحضرت به گریه و زاری نموده اند اگر استیفای این اقوال نموده آید کتابی
علیحده باید لهذا به نقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة به صفحه ۵۳۳
مرقوم ست که چون خبر یافت رسول خدا صلعم که ابراهیم در سکرات ست عبد الرحمن بن عوف نزد آنحضرت
بود پس گرفت آنحضرت دست عبد الرحمن را پس آمد در واد او را در سینه بر سر نفس و دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وی صلعم
پس گفت یا ابراهیم ما بسبب تو ای ابراهیم اندوهگین ایم چشم می گرید و دل می سوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه ... نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود ای دختر من گریه
مکن که حمله عرش بر گریه تو گریه میکنند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک کرد
و دلداریها و بشارتها داد الخ و بعد از آن میگوید آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۵۲۲ مسطور ست چون از دفن آنحضرت صلعم فارغ شد صحابه خاک حسرت
ندامت بر سر وقت و حال خود می بیختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانی می سوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود و در روی حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از آنجانب عایشه صدیقه در همان حجره که آن سرور وصال یافته بود بیت الحزن و
الفراق او شد بیخانمان شده روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب ادیب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تہین بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم عین اس مصیبت
مین نماز پڑہنے لگی اور وہان حضرت سارا بہی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت
عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑہنے لگی **اقول**
بہ یقین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان نساخته که در سیاق و سباق روایت نظر کرده می شد
وحقیقت حال منکشف میگشت وظاہر روایت مقتضی آنست که این نماز خواندن برای استجابت
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی وشکستگی ورنہ در مدارج النبوة بصفحہ ۵۰۰ موجود است که ابن
عباس میگفت که روز پنجشنبه چه روز است بود روز پنجشنبه که این قصه واقع شد وبگریست ابن عباس
تا اشکهایش مثال مروارید در رشته کشیده بر روی او فرود وید انتہی **قال المخاطب** اور مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بہی سجدے ہی مین شہید ہوئے **اقول** وبہ یقین ہر دو امر
یعنی نماز گذاردن وگریہ کردن جناب سید الشہدا علیہ التحیة والثنا مارا معلوم است ومقتدی
را باید که ہر دو امر اقتدا بآنحضرت لازم گیرد اگر گریہ آنحضرت در شک باشی رسالہ تحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرما که نقلا عن الصواعق می نویسد منقول است که چون بر حسین ع این نعی کرد
نصیحت برادر خود یعنی حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد ومیگریست الی آخره وبعد ملاحظہ روایت
مذکوره حضرت مخاطب ارشاد فرماید که در مصیبت گریہ وبکا جائز است یا ناروا ودر گریہ اقتدا است
بحضرت سید الشہدا ویا امری است باتباع ہوا **قال** اب سمجھو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے
خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چہاتی کوٹنا اور نعش بناکر کوچہ وبازار مین نکالنا **اقول**
وبہ یقین در بنا ساختن تعزیہ بوجہ مخالفت آیہ نیست وسابق دانستی که گریہ از سنت پیغمبر
خدا است وہمیشہ معمول صحابہ عظام واہلبیت کرام در مصائب گریہ بوده است شواہد آن آنفا
مفصل گذشت در ینجا بنقل یک روایت که ازان دست بر سر زدن وفریاد کردن گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت است اکتفا میرود ودر مدارج النبوة بصفحہ ۱۰ مرقوم است پس چون
آنحضرت علیہ السلام خبر یافت بابکر اکه بگذارد نماز با مردم پس [illegible] بلال [illegible] دست بر سر زنان

وفریاد کنان و از فریاد بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائید مرا مادر من و چون زائید کاشکی می مردم پیش از این روز و نمیدیدم از پیغمبر خدا این حال را پس در آمد بلال در مسجد وگفت یا ابابکر رسول خدا امر فرماید که پیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابوبکر خالی بودن مسجد را از رسول خدا و بود ابوبکر رضی الله عنه مردے نرم دل سخت اندوه گین شد که نتوانست نگاهداشت خود را پس بروے افتاد بیهوش و بگریه در آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد ست که میرسد فرمود فاطمه این آواز گریه و فریاد مسلمانان ست که ترا در مسجد نمی بینند پس طلبید علی و عباس را رضی الله عنهما و تکیه کرد بر ایشان و بیرون آمد بسوے مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صحابه عظام از آیه قرآنی هدایه استعینوا بالصبر والصلوة انحراف ساخته با وصف ارشاد نبوی چرا مصروف فریاد نماز فریضه نگذشتند و از گریه و فریاد دست بسر زدن و نوحه نمودن خود را از معیت خدا جدا ساختند مصداق بے صبران ناحق گشتند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فقط قال المخاطب اور نماز جگه مرثیه بین که حسین تمام بے صبری اور شکایت اقول و به نستعین آنچه درین مقام افاده نمود ناشی از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امر یست علاحده علاحده کسے از اهل حق نگفته که یکے بجای دیگر ست نمی بینی که در مذهب اهلبیت نماز عاشوره وارد ست المختصر بر وقت مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا ادا کردن نماز و خواندن مرثیه کار مومنین ست اهل سنت و جماعت را نه بسوے نماز اتفاقی و نه بمرثیه سروکاری و در مرثیه بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزیدیان مرقوم و منظوم قال المخاطب تال اور شعر سے نکلتی ہے اقول و به نستعین کلام بے نظامش مردود ست بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام ست دوم آنکه اگر کسے از عوام مرتکب خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر نیست از حال صحابه که بروایت اهل سنت و

وجماعت غنا با عودی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة بہ صفحہ ۴۰۹ مندرج است وگفته اند قایلان
باباحت کہ روایت کرده شده است غنا وسماع از جماعۂ کثیر از اکابر صحابہ کہ در ایشان چندے
از عشرۂ مبشره اند وجم غفیر از تابعین وتبع تابعین واتباع تبع ودیگر علماء محدثین وعلماء دین
کہ از ارباب زہد وتقوے وعلم وعبادت بوده اند ونقل کرده شده است درین باب از
ایشان روایات وحکایات کہ کفایت است دران وبیشک معلوم گردد کہ ائمہ دین واکابر
اہل یقین مختلف بودند دران اما عبد اللہ بن جعفر رضی اللہ عنہما سماع غنا از وے مستفیض
ومشہور است ونقل کرده است اورا ہر کہ امعان کرده است درین مسئلہ از فقہاء وحفاظ وارباب
تواریخ وابن عبد البر در استیعاب گفتہ نمیدید وے بغنا باسی وبود امیر المومنین دران زمان
عم وے علی ابن ابی طالب میرفت وی رضی اللہ عنہ در خانۂ جمیلہ کہ از مغنیات بود ومیگفتند جویر
بود کہ تغنے نکند براے ہیچ کسے مگر در خانۂ خود پس تغنی کرد براے وی وخواست کہ بیاید در خانۂ
وے رضی اللہ عنہ وشنوانند اورا وکفارت دہد از یمین خود پس منع کرد وے رضی اللہ
عنہ اورا ازان وگفته اند کہ بوده اند مر عبد اللہ بن جعفر را جواری کہ تغنی میکردند وعود می زدند
براے وے انتہی قال المخاطب معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بے صبری ہے کہ جس سے انسان کا
ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبروں اور اماموں کے طریقہ اور خدا کے حکم کی کہ مصیبت میں تما(م)
پڑھنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی اقول پوشیدہ نیست از روایات سابقہ بوضوح پیوست
کہ تعزیہ داری عین صبر است وامری خلاف صبر دران نیست وگریہ وزاری را خلاف صبر
نتوان گفت بل ہر آنکس گریہ وزاری را بے صبری میگوید از سنت خدا وپیروی رسول
بمراحل دور قال المخاطب ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات بل احیاء ولکن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جاوے اللہ کی راه میں کہ مردے ہیں بلکہ وه زندے ہیں لیکن تمکو خبر نہیں ف
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدوں پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے نے یوں جان
دیا اور دنیا کی لذت سے محروم ہوا سو اللہ تعالے نے فرما دیا کہ جو کوئی اللہ کے راه میں مارا گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے **اقول** وبہ نستعین مخاطب والا شان درینجا اختراع
غریب وفائدہ عجیب از آیہ **ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات** برآوردہ یعنی برآید جو کوئی اللہ
کی راہ مین مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے وظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس اور ماتم نچاہیئے
از ایجادطبع حضرت مخاطب پیدا شدہ حالانکہ افسوس وماتم کردن جناب رسالتماب صلعم بر حضرت حمزہ
رضی اللہ عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہین اور اپنے زندہ کا جو اونکو کوئی
ماتم نہین کرتا پھر اللہ کے زندہ پر کیون ماتم کرے **اقول** وبہ نستعین اینچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ
اول آنکہ اگر شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند مگر حکم زندہ بر آنہا در دنیا جاری کردن عند الشرع نمیتوان شد والا تقسیم
ترکہ وغیرہ ودفن وکفن ونکاح ازواج شہدا جائز نباشد واحکام صوم وصلوۃ وحج وزکوۃ وجہاد جاری باشد
ودر حالیکہ بدنیا احکام مردہ از قبیل دفن وکفن ونکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ وبکا چرا وچسان
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بر میت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ وزاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شد ندو
اورا ثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفے صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت جناب
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند وسند آن از سر الشہادتین گذشت وپیداست کہ آنحضرت را معلوم
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در انوقت زندہ بودند پس بنصوص
بر زندہ دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز وروا است واین فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار بیجا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ کی
تمسے ملاقات نہین سو اسکو یون سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست مین چلا گیا
ہو اور تم سنو کہ وہ وہان صحیح وسلامت چین مین ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکے سفر کی مصیبت کو یاد کرکے
ہرگز ماتم نکروگے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ مین شہید ہوئے سمجھو اور اونکو
زندہ جان بوجہ کربلی صبری کے کام نکرو **اقول** وبہ نستعین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحق
دہلوی در مدارج النبوۃ میفرماید بدانکہ حیات انبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است بیان

علما ریلت وہیچکس را خلاف نیست دران کامل تر و قوی تر از وجود حیات شہدا و مقتولین فی سبیل اللہ کہ
آن معنوی اخروی است عند اللہ و حیات انبیا حسی و دنیاوی است و احادیث و آثار دران واقع شدہ
چنانکہ مذکور گردید یکی ازان حدیث است کہ ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک رضی اللہ عنہما آوردہ
قال قال رسول اللہ ﷺ الانبیاء احیاء فی قبورھم یصلون الحدیث و چون زندہ بودن جناب سرور
کائنات بحیات کامل تر از شہدا باعتراف محدث دہلوی بوضوح پیوست اکنون گریہ و زاری و فریاد و نالہ
و ندبہ فرشتگان و اہل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر رسول یزدان بہ ماتم جناب ختمی مآب
صلعم بگوش ہوش باید شنید و در مدارج النبوۃ در صفحہ ۱۲ ۵ فرشتہ پس ملک الموت روح اطہر وی را صلعم قبض کرد
و با علی علیین برد و گفت یا محمداہ یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ منقول است کہ
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداہ می شنیدم کہ ملک میکرد الخ بعد ازان میگوید و صحبت سیدہ کہ چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمہ زہرا اندوہگین و زاری نمود و فرمود یا ابتاہ دعوت حق را اجابت فرمودی
وا ابتاہ بجنت الفردوس نزول نمودی وا ابتاہ خبر مرگ ترا بجبرئیل کہ رساند وا ابتاہ بعد از تو وحی ہرگز نیاید
و جبرئیل ہرگز نیاید خداوندا روح فاطمہ را بروح او رسان الخ و وفات صلعم و در حجرۂ عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا
تیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری کہ فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و در
صفحہ ۵۱۳ آوردہ و در آمد مردی اشہب اللحیۃ جسیم یعنی حضرت خضر علیہ السلام پس گذشت گروہی
مردم را و بگریست انتہی دوم آنکہ خاصان جناب باری عز اسمہ در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالہا دوام و استمرار ورزیدہ اند چنانچہ در مدارج النبوۃ موجود است کہ
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر شبی برای حراست خلق پس دید چراغی را در خانۂ پیرزن
میزد پشم راوی گوید و میگوید علی محمد صلوٰۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار قد کنت قواما بکاء
بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار ہل یجمعنی و حبیبی الدار یاد میکند آنحضرت را صلعم و اظہار شوق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعادہ کن قول خود را پس اعادہ کرد بصوت حزین و گریہ کرد انتہی
سوم آنکہ جناب فاطمہ زہرا صلوات اللہ علیہا تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بودند و شاہدان ہمین سبب

از شیخ عبدالحق در مدارج النبوۃ گوید کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ رضی اللہ عنہا را کسی خندان ندید
الخ پس از جا ہی مخاطب از دوام این ماتم آنچہ جواب خواہند گفت ما نیز ہمان جواب بعینہ خواہیم داد
قال المخاطب آیہ ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون ترجمہ اور البتہ ہم
آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانونکے اور میوونکے نقصان سے اور خوشی سنا
صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچی کچھ مصیبت کہیں ہم اللہ کے مال ہین اور ہمکو اسیطرف پھر جانا ہے آیہ اولئک
علیہم صلوات من ربہم ورحمۃ واولئک ہم المہتدون ترجمہ ایسے لوگ انہین پر شاباشی ہے اونکے رب کی
اور مہربانی اور وہی ہین راہ پر ف اس آیت سے ثابت ہے اور حکم پوچھی گئے کہ جب کسی پیغمبر یا
امام کا اسطرحکی مصیبتوں مین جو آیہ مین مذکور ہوئین گرفتار ہونا معلوم ہو یا اب کوئی مسلمان گرفتار رہو تو
اسکو اللہ کی آزمایش سمجھے اور اسمین صبر کرے اور انا للہ پڑھے اقول نستعین مخاطب درینجا
طرفہ خلط فرمودہ چہ مسلمانان ورا انبیا و اوصیا علیہم السلام نزول بلا گاہی بسبب آزمایش ہمینگاہی بوجہ
شامت اعمال ما قصد مخاطب فقط یک قسم بیان ساختہ و ہوکھاتر سے قال المخاطب اور واقعی ہے کہ دوست
کی آزمایش مین خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا نہایت
خامی اور دوستی سے جی چھپانا ہے اقول نستعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین کہ گریہ بر مصیبت
بی صبری است وان محل نظر است بچند وجہ اول آنکہ چون جناب خاتم النبیین صلوات اللہ علیہ وآلہ وسلم را
بعالم بقا خواندند گریہ فرمودند چنانچہ در مدارج النبوۃ صفحہ ۳۴۹ نوشتہ آنحضرت فرمودند ای آگاہ باشید کہ
مرا بعالم بقا خواندہ اند و امر کردہ اند بتسبیح و تحمید و استغفار و در گریہ شدند گفتند یا رسول اللہ از موت بگوئی
و تحقیق امر بیدہ است خداوند تعالی گذشتہ و آئندہ نیز فرمود فاین ہول المطلع این ضیق القبر وظلمۃ
اللحد واین القیمۃ والاہوال الخ دوم آنکہ از عبداللہ بن مسعود روایت است کہ آنحضرت صلعم پیش از وفات
خویش بیکماہ از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانہ عائشہ خواندند چون نظر مبارکش بر ما افتاد گریستند
کذا فی مدارج النبوۃ پس بکمال وضوح لایح شد کہ بوقت نقصان نفس وغیرہ گریہ کردن خلاف حکم خدا نیست بلکہ سنت

معمول رسول خداست سیوم آنکه بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریه فرموده اند
پس بتحقیق مخاطب جناب شان را نصیبی از آیه اولئک علیهم صلوات من ربهم الخ نخواهد بود و هیچکه ما تری مگر آنکه
گفته شود که این مصیبه وفات پیغمبر خدا صلعم بجناب ابوبکر مصیبه ذات شان نبود و نه مصیبه بزرگ شان و مثل گریه
ابوبکر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در کتاب مدارج النبوة به صفحه ۴۹۱ میفرماید لیکن میترسم بر شما دنیا را که رغبت کنید
در آن و در فتنه افتید و هلاک شوید چنانچه هلاک شدند آنکسانیکه پیش از شما بوده اند از ابی سعید خدری رضی الله
آمده است که رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت که مخیر گردانید خدا تعالی بنده از بندگان خود را میان آنکه
بدهد او را از زیب و زینت حیات دنیا و میان آنچه نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن
بنده چیزیرا که نزد اوست و رغبت نکرد در دنیا پس بگریست ابوبکر صدیق به شنیدن این خبر و گفت پدران
و مادران فدای تو باد یا رسول الله و گفتند مردم ببینید بسوی این شیخ پیغمبر صلعم از حال بنده از بندگان
خبر میدهد و وی گریه میکند انتهی قال المخاطب خصوصاً و بتحقیق که درست کمکدران مادی قواد رضعی مصیبطی
چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا اولیا پر بھی سب مصیبتیں گذری ہیں اور وہ راضی برضا و صابر بقضا رہے ہیں
اقول ای لعین واما خاصان جناب باری عز اسمه با جناب حضرت سید الشهدا علیه السلام نموده اند لیکن آن از گریه
اظهار غربت و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری که از شدت مرض و مصیبت آن بعالم گرفته
دیگر است و داخل جزع و فزع و کراهت بلا و شکایت از مبتلی نیست کما فی المدارج النبوة قال المخاطب کیسی
نہیں کیا کہ مصیبت کیواسطے خواہ اپنے اوپر ہو خواہ اپنے قریب یا بزرگ پر ہو بارہا اور دلی یار اور امام بارا
بنایا ہو اور اوسمین تعزیہ رکھکر اور مرثیہ گا کر چھاتی کوٹی اور سر پیٹا ہو اقول ای لعین مخاطب تحریر و تقریر ما
بچند لفظ طعن و تشنیع کرده اول آنکه در مصیبت ذات خود یا قریب و بزرگ خود تعمیر کردن مکان دوم داشتن
تعزیه سوم گفتن مرثیه چهارم غنا ان پنجم دست بر سر و سینه زدن و انجمله پنجم اعصبا است زیرا که تنازع فیه
درمیان امامیه و اهلسنت اینست که گریه و بکا بر جناب امام حسین علیه السلام موجب اجر و ثواب است و
یا بدعت و ضلالت و در صورت اولی انعقاد مجالس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت در آن جا ضرور باید منعقد شد
و در بدعت اهلسنت هر دو شق ثانی معتقد امامیه شق اولین فا کل تدوات ثابت است بوجوه ادا آنکه

امامیہ درین باب احادیث کثیرہ اند کہ بطریق اہلبیت مروی شدہ و ایراد جملہ آن بغایت دشوار لہذا بحکم
مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ بر نقل چند حدیث اکتفا میرود یکی آنکہ من ذکر الحسین ع فخرج من عینیہ
ولو مثل جناح الذباب کان ثوابہ علی اللہ دوم آنکہ قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناہ علی مصائب
جد الحسین حتی تسیل علی خدہ بوأہ اللہ فی الجنۃ غرفا یسکنہا احقابا سوم آنکہ قال الرضا کان ابی اذا
دخل شہر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منہ کان ذلک الیوم یوم مصیبتہ وحزنہ وبکائہ ہو
الیوم الذی قتل فیہ جدی الحسین ع چہارم آنکہ حکی عن دعبل الخزاعی انہ قال دخلت علی سیدی
ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل ہذہ الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انہ وسع لی
فی مجلسہ واجلسنی الی جانبہ ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان ہذہ الایام
ایام حزن کانت علینا اہل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیہ یا دعبل وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجرہ علی اللہ یا دعبل من ذرفت عیناہ علی مصابنا
حشرہ اللہ معنا یا دعبل من بکی علی مصاب جدی الحسین غفر اللہ ذنوبہ البتۃ ثم انہ نہض الی
وقال ارنی الحسین وانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشدت

افاطم لو خلت الحسین مجدلا وقد مات عطشانا بشط فرات

وچون مرثیہ را الی آخر بسر رسانید آنحضرت گریست پنجم آنکہ قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
ششم آنکہ جناب پیغمبر خدا و علی مرتضی در مصیبت جناب امام حسین ع گریستہ اند در ترجمہ صواعق محرقہ از ابن ماجہ روایت
کردہ کہ وقتی اصحاب نزد رسول اللہ صلعم بودند ناگاہ آمد حسین ع و چون رسول اللہ صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک جاری گشت و رنگ آنحضرت متغیر شد الخ وفی الصواعق ہکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوا قریۃ علی الفرات فوقف
وسال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ وہو یبکی فقلت ما یبکیک قال کان عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہ فلم املک عینی ان فاضتا انتہی ہفتم آنکہ
بشہادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی ارتضا خبر دادہ کہ بر شہادت جناب امام حسین ع آسمان و زمین گریہ خواہد کرد

انتہی احق بالبکا چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ از ملا روایت کردہ کہ علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت ایشکم
از آل محمد صلعم درین ارض کشتہ خواہد شد کہ آسمان و زمین برایشان گریہ کنند ہیجدہم آنکہ جناب آنحضرت صلعم
ہفتاد ہزار فرشتہ را برای گریہ بر قبر مظلوم کربلا متعین فرمودہ کذا فی غنیۃ الطالبین لعبد القادر الجیلانی نوزدہم
آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در رسالہ سر الشہادتین از بقاء بکا و حزن و تذکرہ وقائع مذکورہ درین امت
تا قیام قیامت اقرار نمودہ حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعہا بل یا بقاء البکاء والحزن
المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة بستم آنکہ شاہ صاحب موصوف خود در
عشرہ محرم مجلس می داشتند خود و یک مجلس بحضور اکبر شاہ بادشاہ منعقد ساختند مصائب جناب امام حسین ع
بیان نمودند فقیر نیز بارہا شریک مجالس مذکورہ گردیدہ و لطف بیان شاہ صاحب شنیدہ چون شدہ اصلی
تحریر این وجہ ثابت گشت لہذا اکنون عنان شدید خامہ بسوی تردید اقوال مخالف منعطف بسازم اول آنکہ
مکان ... انکہ تعمیر مکان در نفس الامر جائز است و مباح و احدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوہ بر آن
جناب سیدۃ النساء علیہا الصلوات والسلام و حضرت یعقوب پیغمبر خدا بیت الحزن بیرون شہر ترتیب دادہ
بودند چنانچہ در ثنا ایشان ازین ذکر شدہ والفضل ما شهدت به الاعداء ازینجا ظاہر آنکہ نزاع بانی تعزیہ
و خانقاہ برای ترتیب مجلس محل تشریف و توجہ مریدان تیار و موجود است و وردہ حزن بروایت بلال مروی کہ
بیان حضرت ... کہ گریہ انجیشم و دفع را نخواہد دید تا بیا داشتن تعزیہ ادلہ جواز تعزیہ داری در بحث سابق گذشتہ
فقد ذکر و لا تقل تا اثنا گفتن مرثیہ اگرچہ پیشتر ازین ثبوت مرثیہ گفتن انچنان گردیدہ کہ احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا نیز می آرم یعنی شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ بہ صفحہ
۵۲۵ می گوید بسیاری از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدہ
انتہی را تعا غنا در مذہب امامیہ حرام است مگر بر ظاہر کہ در مذہب اہلسنت غنا ممنوع نیست حتی کہ بعضی تعبران
اگرچہ فقہا نمی گویند ... باشد جائز و روا میدانند و روایت کردہ اند غنا و سماع آن از جماعۃ کثیرہ از اکابر صحابہ
کہ ایشان چندی از عشرہ مبشرہ اند کذا فی مدارج النبوۃ غنا ماسادست بر سر و سینہ زدن بالفرض والتسلیم می گویم
کہ چون بروایت اہلسنت و جماعت ثابت است کہ در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

به مسجد آمد کما فی مدارج النبوة و جناب سیده دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست چنانچه در
مدارج النبوة آورده که آواز شیطان که بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینه رسید تا در خانهای مدینه نیز شنیده شد
فاطمه زهرا رضی الله عنها چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانه بیرون دوید و میگریست و هم زنان
هاشمیه با ایشان بودند و چنین معلوم میشود که زهرا رضا بعد از شنیدن این آواز از مدینه باحد رسید انتهی پس سینه زدن تا
تشنیع نمودن بیجا است **قال المخاطب** اور الله تعالی نے قرآن شریف میں ستر جگه سے زیاده صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیکا بے انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت میں ایک جگہ بھی ذرا سا ثواب نہ لکھا اور کسی
نبی و ولی و امام کیواسطے ماتم مخصوص نہیں کیا **اقول** و به نستعین چون مخاطب معنی صبر کما حقه ادراک نکرده لهذا
بار بار در مغلطه می افتد و مردم را اغوا میکند و نشنیده اند که در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار گریه و بکاء داخل
صبر شرعی نیست بلکه در گریه و زاری رتبه تذلل و انکسار که اعلی رتبه عبودیت است حاصل میشود چنانچه در مدارج النبوة
از آنحضرت آورده که البکاء من الرحمة و در مخزن بروایت بلال مرقوم که بران حضرت صلعم حبشی گریه
آن چشم آتش دوزخ را نخواهد دید اکنون ارشاد فرماید که بعد گریه و زاری انسان داخل زمره صابران میماند
یا نه در صورت اولی آنچه حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرموده آنهمه برای گریه کنندگان مهیا و موجود است
و بحالت ثانیه مخفی مختصر گوییم که آنحضرت صلعم بارها در مصیبت گریه فرموده اند و شواهد آن سابق گذشت فلا تغفل
قال المخاطب اور حدیث میں آیا ہے که صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہیں چالیسواں حصه بھی ایمان کا نہ لکھا
اقول و به نستعین اگر از ماتم گریه مراد گرفته تا ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمة موجود اگر امری دیگر مراد
داشته فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرهان **قال المخاطب** پیغمبر خدا نے فرمایا ہے که جو
مسلمان مصیبت میں جزع فزع کی مقام میں اس کلمه کو انا لله بار بار کہے الله اسکو اچھا بدلا اوس مصیبت کا دے
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیره رہے **اقول** و به نستعین فی الواقع گفتن انا لله ثواب دارد و جزع و فزع ممنوع مگر
گریه در مصائب خاصان خدا نیز اجر و ثواب دارد که بیان آن از حیطه قلم شکسته رقم محال است طرفه آنکه در
مدارج النبوة مرقوم و فاطمه در حضر گفت یا رسول الله پدر من کجا خواهد رفت که ... گفت یا رسول الله
از جنت آنحضرت چون بیاید و اشک از دیده وی نیران گشت و یاران نیز موافقت او در گریه در آمدند بعد از آن

گفت ای فرزند اگر انرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالہ آن ضعیفہ زیادہ گشت انتہی قال المخاطب
اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری است کو اللہ تعالی نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی است کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے
کہ مصیبت کیوقت کہتی ہیں اقول و بہ نستعین سابقا گذشت کہ این ترجمہ حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ماتم گریہ
و بکا است مناسبتے ندارد قال المخاطب اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسین ع سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا
کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئی سرسے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون
کہے تو اللہ تعالی اوسکو اجر تازہ بخشتا ہے گو وہ مصیبت گذشتہ ابہی پہونچی اقول و بہ نستعین این حدیث حجت بر
ما است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشتہ از سر نو جایز و روا است وہو المقصود فی ہذا الباب قال المخاطب
الغرض جب مصیبت کیوقت قرآن میں صبر کرنے اور انا للہ کہنے پر بشارت اور صلوات اور رحمت اور ہدایت مقرر
ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بہی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف بوجہا گیا کہ جو اوسکے خلاف
یعنی صبر اور انا للہ کے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ مقرر کرے وہ اس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے
اور راہ سے گمراہ اور خدا اور رسول اور امام کے کہنے اور طریقہ سے باہر اقول و بہ نستعین عادت امامیہ این جا مشہا
گشتہ کہ بوقت تذکر مصائب جناب امام حسین ع انا للہ آخر بر زبان بیارند بلکہ در اعمال یوم عاشورا گفتن کلمہ استرجاع
ماثور است پس باید حکم خدا و رسول خواہند بود نہ مخالف آن گریہ کردن و مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف نص صبر نیست
تا وعید لازم آید و ہر یک را جدا جدا بیان میکنم اولا گریہ کردن و دلائل ثبوت ان لا تعد و لا تحصی درینجا بنا بر اختصار
بر چند دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ خود گریہ فرمود دیگران را نیز برای گریہ تشویق و
تحریص فرمود چنانچہ در روضۃ الاحباب میگوید کہ صفیہ بر سر حمزہ آمدہ بود و فاطمہ میگریستند و بگریہ ایشان آنحضرت نیز گریہ
در آمد انتہی و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ نقلا عن معارج النبوۃ آوردہ و درینجا حکایتی غریب است
کہ نقل کردہ اند کہ چون آنحضرت صلعم بمدینہ نزول فرمود از اکثر خانہای انصار آواز گریہ زنان شنید بگرد
خانہ حمزہ فرمود لکن حمزۃ لا بواکی لہ یعنی حمزہ را زنانی کہ بروی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان
خویش را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بروی بگریند انگاہ بخانہ خویش ایند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان انصار
میان شام و خفتن بخانہ حمزہ آمدند تا نیم شب بروی میگریستند آنحضرت بخواب رفتہ بود چون بیدار شد آواز گریہ

زنان از خانہ حمزہ شنید پرسید کہ این چہ آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود رضی اللہ عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتہی دوم زمان خلافت جناب عمر ابن الخطاب سانحہ شنید آواز حزین سفیانی شوق بلقاء آنحضرت میگفت حضرت خلیفہ ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کردہ نشست و اعادہ قول از آن خواست پس اعادہ کرد بصوت حزین و گریہ کرد کما فی مدارج النبوۃ سیوم نفی از عائشہ التماس کرد کہ قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشہ گریہ کرد آن زن تا جان تقاضا بعض ارواح و ادیان این گریہ و بیتابی است کہ تا جان نداد و دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوۃ در صفحہ ۴۳۱ چہارم چون زمان وفات آنحضرت صلعم قریب تر شد جبرئیل بر پیغمبر جلیل گریہ نمود چنانچہ در صفحہ ۴۱۱ مدارج النبوۃ مرقوم است کہ آنحضرت فرمود ای ملک الموت قبض روح من مکن تا زمانیکہ برادر من جبرئیل نزد من بیاید پس جبرئیل آمد گریان الخ پنجم در کتاب مدارج النبوۃ صفحہ ۴۱۵ آوردہ نقل است کہ دران ساعت ابوبکر در خانہ خود بود کہ در محلہ شیخ عوالی مدینہ بود چون ازین واقعہ خبر یافت سوار شدہ و بتعجیل روی بحجرہ عائشہ آوردہ و در راہ میگریست و میگفت واہ محمداہ وا انقطاع ظہراہ تا بمسجد شریف در آمد دید کہ مردم پریشان حال اند ہیچ کس التفات نشد و سخن نکردہ بحجرہ عائشہ در آمد ردا مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسہ داد و در روایتی کہ نہاد دہن خود را بدہن مبارک و ببوئید مسک را و گفت وا نبیاہ و بعد از ان سر برآورد و دیگر بار دیگر بوسہ داد و گفت وا صفیاہ باز سر برآورد و دیگر بار دیگر تقبیل کرد و گفت وا خلیلاہ انتہی تا اینجا مرثیہ ثبوت آن ہمین قدر بس کہ ہر یک از اہلبیت کرام و صحابہ عظام مرثیہ ہا در وفات آنحضرت صلعم و سالک انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دہلوی در تحفۃ الموالف بالمراثی و نوح الجن و بکائہم اول دلیل است بر آنکہ مرثیہ ہای جناب سید الشہداء کربلا علیہ التحیۃ والثنا از آواز غیب شنیدہ شد فلا تکن من الغافلین تا اثنا تعزیہ و وجوہ ثبوت آن بار گذشت فتذکر قال المخاطب اب ای مسلمانو جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے

اقول بنستعین و نعتقاد عجب لباس عبارت آوردہ یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے ماتم کیجیو کہ یاد آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالۃ و قول امام غزالی بحرم علی الواعظ و غیرہ روایۃ مقتل الحسین و حکایۃ ما جری بین الصحابۃ من التشاجر و التخاصم فانہ یہیج الی بغض الصحابۃ و الطعن

انجاق ساخت پدید ۔ دعوی حق او و عزت او ۔ یافت اثبات از شهادت او ۔ پس است بهر ثبوت این دعوی ۔
این شهادت ۔ از هزار گواه چون شد ز قماش جفای اهل نفاق ۔ شد هر دم عیان علی الاطلاق ۔ ظلم و عدوان اهل
بغی و ضلال ۔ شد عیان چون در آئینه تمثال ۔ در مقام دیگر مینویسد بلاذری کرا ز اعاظم محدثین اهلسنت است
روایت کرده لما قتل ذبیح الله الحسین بن علی علیهما السلام کتب عبد الله بن عمر الی یزید بن معاویة اما بعد فقد
عظمت الرزیة وجلت المصیبة وحدث فی الاسلام حدث عظیم ولا یوم کیوم الحسین فکتب الیه یزید اما بعد یا احمق
فاننا جئنا الی بیوت منجدة وفرش ممهدة ووسائد منضدة فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا وان کان الحق لغیرنا
فابوک اول من سن هذا واستأثر الحق علی اهله انتهی یعنی هرگاه حضرت ذبیح الله حسین بن علی علیهما السلام بدرجه
شهادت فایز گردید عبد الله بن عمر به یزید بن معاویه نوشت اما بعد بتحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و حادث
شد در اسلام حادثه عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید پلید در جوابش نوشت اما بعد ای احمق بدرستیکه
ما آمدیم بسوی خانهای آراسته و فرشهای گسترده و وساده های بالای هم انداخته پس مقاتله از آن کردیم پس
اگر حق با بود بر حق خود مقاتله کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول کسی است که این سنت نهاد و اختیار کرد حق را
بر اهلش انتهی و اینجا است که گفته اند قطعه که شخصی سوال از دانا ۔ که بگو کشته شد حسین کجا ۔ گفت کاندر سقیفه اش کشتند
چهره پیدای اش کشتند ۔ سبب قتل او چه بود و یزید ۔ این ستم بر وی از سقیفه رسید ۔ هر مرض را که بشنوی احمق ۔
باشد اسباب واصل وسابق ۔ سبب سابق است اصل مرض ۔ چاره اش اطبا است غرض ۔ **قال المخاطب**
تو یہی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول اور امام کے صبر کرو اور انا للہ پڑھو **اقول** تو یہی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول
و امام کے صبر کرو و انا للہ پڑھو اور موجب حدیث البکاء من الرحمة گریہ بھی کرو اسی ہنگام **قال المخاطب** بڑی
مصیبت کی بات ہے کہ نہ خدا کا کہنا مانو نہ پیغمبر کا نہ امام کا **اقول** ای العیان امر خدا و رسول و ائمہ اثنا عشر علیہم الصلوٰة
والسلام امیست چنانچه بمقام اولیای معرفت ظاهر گردید یعنی بسبیل اجمال بمعرض بیان می آید قال الله تعالی قل لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی و قال الرسول صلعم انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی
کتاب الله وعترتی و در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایت آمده که رسول صلعم در مرض موت گفت ایها الناس
نزدیک بآن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفته بودم این زبان نیز می گویم

تا عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را و اهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی الله
عنه گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علیّ الحوض فاسألهما
ما خلفتم فیهما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من
در حوض پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من انتهی و جناب علامه دهلوی طاب
ثراه در تحفه پیغمبریه بیان از جمله حسن سلوکیکه عظمای اهلسنت با اهل بیت رسالت صلعم نموده اند امداد و اعانتی است که حضرت
ابوبکر با مشاوره جناب فاروق که باعتقاد خصم اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدة النساء فاطمه زهرا علیها که بفحوای
فاطمة بضعة منی من اذاها فقد اذانی بضعه رسول خدا و جگر گوشه سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت صلعم
را غصب نموده حتی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا حینیکه در قید حیات بود با وی سخن نگفت و وصیت فرموده که بر
جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ بآن ناطق است و دیگر امداد
و اعانت عایشه و طلحه و زبیر و عبد الله بن زبیر و دیگر مردم آن طبقه است که عظمای اهلسنت اند با حضرت امیر المؤمنین علیه
که سر دفتر اهل بیت رسالت بود نموده اند اظهر من الشمس و ابین من الامس است و همچنین مجاهدات سیفی و سنانی و مناظرات
علمی و لسانی که معاویة بن ابی سفیان که اهلسنت او را خال المؤمنین یافته باعث قتل چندین هزار کس از موالیان و شیعیان
آنحضرت صلعم گردیده و عداوتهای او با حضرت امیر المؤمنین و اهل بیت علیه السلام از غایت شهرت محتاج بیان نیست
جنگ صفین شاهد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در عهد کمبخت خود اختراع نموده
خود هم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافره روایت کرده که
حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب فرموده فرمودند انت السابّ لعلیّ الحدیث و تردیدی مخاطب
باین کلام معاویة بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویة بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعک ان تسبّ ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسر آنش عبد الله بن عمرو و عبید الله
بن عمر و عبد الله بن عمر بن الخطاب که رؤسای اهل سنت اند در آن معرکه شریک معاویه بودند و در امداد و اعانت
او و محاربه و مقاتله حضرت علی ابن ابی طالب دقیقه فرو گذاشت نکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ و رجال بآن ناطق است
و نیز خال المؤمنین معاویه امداد و اعانتی که با حضرت امام حسن علیه السلام بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که بجعده و صد

اطفای نور مبین آنحضرت ع بوده تا آنکه باغوا و تحریص او آنحضرت را بزهر جان ستان شهید ساختند چنانچه در استیعاب
میفرماید سم الحسن بن علی امرأته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی و قالت طائفة کان ذلک منها بتدسیس
معویة الیها و باصغاء شهادت آنحضرت ع مراسم فرح و سرور پرداخته زمزمه ولکن استراح قلبی نصب و عداوت خود
را بلند آوازه ساخت و دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان انه لما مرض الحسن رض کتب مروان بن الحکم الی
معویة بذلک فکتب الیه ان اقبل المطی الی بخبر الحسن فلما بلغ معویة موته سمع تکبیرا من الخضراء فکبر اهل الشام لذلک
التکبیر فقالت فاختة بنت قرظة لمعویة اقر الله عینک ما الذی کبرت لاجله فقال مات الحسن فقالت اعلی موت ابن فاطمة
تکبر فقال ما کبرت شماتة لموته ولکن استراح قلبی و دخل علیه ابن عباس فقال له ابن عباس هل تدری ما حدث فی
اهل بیتک قال لا ادری ما حدث الا انی اراک مستبشرا وقد بلغنی تکبیرک فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله
ابا محمد ثلثا والله یا معویة لا تسد حفرته حفرتک ولا یزید عمره فی عمرک ولئن کنا قد رضینا بامام المتقین
وخاتم النبیین فجبر الله تلک الصدعة وسکن تلک العبرة وکان الله الخلف علینا من بعده
و بسر ابن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از جمله رؤسای اهلسنت و راوی بخاری است با اشقیائی که ازو در حق اقربای
حضرت رسول خدا صلعم بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده بسر بعد از فراغ از ضبط مکه رو بدیار
یمن آورد و عبید الله بن عباس فرار نموده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر آن ولایت رسیده
عبد الله را با اولادش بکشت و دو پسر صغیر عبید الله بن عباس را که عبد الرحمن و قثم نام داشتند بقتل آورد
بعد از ان می آرد و از انجمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بود و در جنگ صفین با موالیان حضرت
امیر المومنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای سم اسپان معاویه نمود نووی در تهذیب الاسماء
واللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب والوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن
نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی وکان شدید البطش قتل بصفین وعن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ما اسلم
وعفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین وعن الحسن بن محمد بن علی عن ابیه قال قتیل علی بصفین
عبید الله بن عمر علیه جبة خز وفی یده مسواک یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی
و قصه سلوکی که یزید بن معاویه بن ابی سفیان با حضرت ابا عبد الله الحسین نموده در غایت اشتهار است محتاج

ببیان نسبت انتہی بقدر الحاجة و با این انحراف از حکم خدا و رسول و اتلاف حقوق اہلبیت دعوی محبت خاندان
نبوت و رسالت نمودن کار ہیچ صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا مانو تو احسان اور رد لکیر کا
اقول روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکرده و نظم مذکور را مقابل قول خدا و رسول آکے احد
شمار نکرده بلکه چندین شاعر بشرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از انجملہ حسان بن ثابت است که آنحضرت می نہاد
برای وی منبر در مسجد که می ایستاد برای مدح آنحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود آنحضرت ان اللہ یؤید حسانا
بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہ ص در روایتی تفاخر و میگفت آنحضرت صلعم که قول حسان بن ثابت
سخت تر است بر ایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفته که ہر که خدا تعالی او را زبانی عطا کند و بتکلم قدرت بخشد
باید که در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند که بہترین کارہا این است و گفته اند که کار حسان بن ثابت
آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر و ہجو میکرد و قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر
بن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکه او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت
شعر میخوانی در مسجد پس گفت حسان مرا در امی خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم خاموش
گشت عمر انتہی من مدارج النبوة از روایت مذکوره ثابت شد که شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب
امام حسین ع و اظہار ظلم و جور یزید بی پایان ثواب است اور وہی المرثیة المتعارفة آری نظم روایات کاذبه موضوعه مطلق ممنوع
و حرام است خواه مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواه مشتمل بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوئیم که اگر مخاطب انعقاد مجالس
نموده روایات مندرجه سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقه ذکر میکرد گنجایش تعریف بر احسان و دیگر
داشت لکن قیامت این است که خود درین امر نیز اقدام میکند و پرده نصب و ... بر دیده دل انداخته از گریه
و بکا رو برتافتن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** اور بے حیائی ہے امام کی محبت کا دعوی کرتے پھرنا
اس محبت اور اس اعتقاد پر پہنچ صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالفت کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئیں
محب اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** و نستعین سے یا این چه بے حیائی
بیجا است گزاف و خود نمائی ؎ پار ستم منظر بکیر واے ؎ این لافرنی است بیحیائی ؎ بہ حیرتم که اہل سنت جماعت با
دوست داشتن و مسلمان دانستن یزید پلید را و نفی تجویز لعن بر وی و بیبان و چگونه خود را از محبان جناب امام حسین

وكدام وجه بست اجتماع محبت يزيد ومودت جناب شهيد مظلوم كه تباين كلى دارند قرار داده اند وپر ظاهر كه يزيد نزديك
اين حضرات مسلمان بوده وبحالت اسلام محبت او امرى است بديهى جناب سلطان العلماء مولوى سيد محمد صاحب
ادام الله تعالى وجوده وجوده در رساله شريفه ثمرة الخلافة درباب يزيد افاده فرموده نقل آن عبارت براى مزيد تبيين
كافى است عبارتها بلفظها فى الصواعق المحرقة قال آخرون لا يجوز لعنه اذ لم يثبت عندنا ما يقتضيه وبه افتى الغزالى واطال
فى الانتصار له وهذا هو اللائق بقواعد ائمتنا وما صرحوا به من انه لا يجوز ان يلعن شخص مخصوص الا ان علم موته على الكفر
كابى جهل وابى لهب واما من لم يعلم فيه ذلك فلا يجوز لعنه حتى ان الكافر الحى المعين لا يجوز لعنه لان اللعن هو الطرد عن
رحمة الله المستلزم لليأس منها وذلك انما يليق بمن علم موته على الكفر واما من لم يعلم فيه ذلك فلا وان كان كافرا
فى الحالة الظاهرة لاحتمال ان يختم له بالحسنى فيموت على الاسلام وصرحوا ايضا بانه لا يجوز لعن فاسق مسلم معين واذا
علمت انهم صرحوا بذلك علمت انهم مصرحون بانه لا يجوز لعن يزيد وان كان فاسقا خبيثا ولو سلمنا انه امر بقتل
الحسين وسر به فان ذلك حيث لم يكن عن استحلال او كان عنه لكن بتاويل ولو باطلا فسق لا كفر على ان امره بقتله
وسروره به لم يثبت صدوره عنه من وجه صحيح بل كما حكى عنه ذلك حكى عنه ضده كما قدمته واما ما استدل به احمد على جواز
لعنه من قوله تعالى اولئك الذين لعنهم الله وما استدل به غيره من قوله صلعم فى حديث مسلم وعليه لعنة الله والملائكة
والناس اجمعين فلا دلالة فيهما لجواز لعن يزيد بخصوص اسمه والكلام انما هو فيه وانما الذى دلا عليه جواز لعنه لا
بذلك الخصوص وهذا جائز بلا نزاع ومن ثم حكوا الاتفاق على انه يجوز لعن من قتل الحسين او امر بقتله او اجازه او رضى
به من غير تسمية ليزيد كما يجوز لعن شارب الخمر ونحوه من غير تعيين وهذا هو الذى فى الآية والحديث اذ ليس فيهما تعرض
للعن احد بخصوص اسمه بل لمن قطع رحمه ومن اخاف اهل المدينة فيجوز اتفاقا ان يقال لعن الله من قطع رحمه ومن اخاف
اهل المدينة ظلما وانما جاز هذا اتفاقا لكونه ليس فيه تسمية احد بخصوصه فكيف يستدل به احمد وغيره على جواز لعن شخص معين
بخصوصه مع وضوح الفرق بين المقامين فاتضح انه لا يجوز لعنه بخصوصه وانه لا دلالة فى الآية والحديث للجواز انتهى
موضح المحاجت وچون درين عبارت صاحب صواعق اشاره اجماليه بطرف كلام غزالى فرموده است لهذا
مناسب چنان نموده كه آن عبارت را نيز درين مقام بتحرير رقم آريم فى حياة الحيوان للدميرى الشافعى قال لا يجوز لعن المسلم
اصلا ومن لعن مسلما فهو الملعون وقد قال صلعم المسلم ليس بلعان وكيف يجوز لعن المسلم وقد ورد النهى عن ذلك وحرمة

لیسوا الفسقة ولا الکفرة لکنهم مخطئون فیما تفعلونه ویذهبون الیه ولا یجوز الطعن فی معاویة لانه من کبار الصحابة و
لا یجوز لعن یزید ولا تکفیره فانه من جملة المؤمنین وامره الی مشیّة الله تعالی ان شاء عذّبه وان شاء غفر له قاله الغزالی والمتولی و
غیرهما انتهی و مصنف صواعق در شرح قصیدهٔ همزیه که مصنف اوست بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم ینقل فی ذلک لاقتضائها
وقعت منه صریحة فی ذلک ثبت عنده وان لم تثبت عند غیره کالغزالی فانه اطال فی ردّ کثیر مما نسب الیه کقتل الحسین رض
فقال لم یثبت من طریق صحیح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ فی تحریم سبّه ولعنه وکابن العربی المالکی فانه نقل عنه انه قال
ما قتل الحسین الا بسیف جده ای لانه الخلیفة والحسین باغ علیه والبیعة سبقت لیزید ویکفی فیها معظم اهل الحل والعقد
بیعته کذلک لان کثیرین اقدموا علیها مختارین لها هذا مع عدم النظر الی استخلاف ابیه له واما مع النظر لذلک فلا
یشترط موافقة احد من اهل الحل والعقد علی ذلک انتهی موضع الحاجة من کلامه وحق این است که موافق اصول
موضوعه وقواعد مقرره اهلسنت همین قول ابن العربی مالکی است و صحاح اخبار ایشان نیز بر آن دلالت وارد
فی جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله یقول ستکون هنات فمن اراد ان یفرق امر هذه الامة
وهی جمیع فاضربوه بالسیف کائنا من کان وفی روایة فاقتلوه اخرجه مسلم وفی روایة ابی داود وهنات مرة اخری
واخرجه النسائی وله فی روایة اخری قال رایت النبی علی المنبر یخطب فقال انها ستکون من بعدی هنات و
هنات فمن رایتموه فارق الجماعة او یرید ان یفرق امة محمد کائنا من کان فاقتلوه فان ید الله علی الجماعة وان
الشیطان مع من فارق الجماعة یرکض وعن اسامة بن شریک قال قال رسول الله صلعم ایما رجل خرج یفرق بین امتی
فاضربوا عنقه اخرجه النسائی واین روایات صحاح ندای بلند بحکم تجویز قتل حضرت امام حسین ع در مذهب
ایشان میکند بلکه گویا لفظ کائنا من کان را واضع برای همین غرض موضوع ساخته و فی جامع الاصول ایضا عن
ابی سعید قال قال رسول الله صلعم اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم این روایت را بنظر انصاف ملاحظه
باید فرمود که صراحة دلالت بر حقیت مذهب ابن العربی مالکی و بر جواز قتل آخر خلیفتین دارد و چه ظاهر است که
بیعت اهل کوفه با حضرت امام حسین ع متاخر بود از بیعت اهل شام و حرمین با یزید پس قتل آنحضرت العیاذ بالله
مامور به بوده باشد انتهی بالفاظه الطیبة قال المخاطب محب اهل بیت وه لوگ هین جو انکی حکم اور مرضی کی باتکو سر
اور انکهون سی مانتی هین اور جان و دل سی اوسکو خوش هوکر بجا لاتی هین اور اسمین کسی اورکی پیروی هرگز

منظور نہیں رکھتے **اقول** فی الواقع معنی محبت ہمین است لیکن اہلسنت را از آن بہرہ و نصیب نیست بلکہ محب اہلبیت امامیہ ہستند آیا دیدی کہ ابوبکر بن ابی قحافہ از اقتدار جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب با آنکہ حضرت رسالت مآب صلعم یا علے انت خلیفتے من بعدی کما اعترف بہ مولف سیف المسلول وان علیا منی وانا منہ وھو ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق ومن کنت مولاہ فعلی مولاہ کما ھو المتواتر ارشاد فرمودہ در جناب شان فرمودہ ابا نمودہ برای خود بمشورہ حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچہ سید جمال الدین محدث در روضۃ الاحباب مینفرماید کہ عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مہاجرین را گفت تا بیعت کردند و جمیع از ان انصار متابعت نمودند الا طائفہ قلیلہ کہ بعضی گفتند با بیعت ہیچکس نہ کنم الا بہ علی ابن ابی طالب و شیخ فرید الدین عطار از زبان ابن جمحی گفتہ ؎ ز مشرق تا بمغرب گر امام است ؛ علی و آل او ما را تمام است انتہی بکلامہ و جناب علامہ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ بعد نقل تمامی عبارت روضۃ الاحباب میفرماید بعد اللتیا واللتی بالجملہ ملخص این اختلاف آنست کہ بعد از ارتحال جناب سرور کائنات بجوار رحمت ملک منان عمر و ابو عبیدہ جراح ابوبکر را بخلافت برداشتہ مہاجرین و انصار را بہ لطف و عنف و وعدہ و وعید مستمال ساختہ در دائرہ متابعت او در آوردند و جمہور انام و طائفہ عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیر المومنین بر ایشان انکار فرمودہ دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت پناہ اولی بامر امامت میدانست و گروہی از خواص تصدیق آنجناب نمودہ آنحضرت را امام و وصی برحق بلا فصل بعد پیغمبر خدا صلعم دانستہ پیروی و اتباع آنحضرت ع را سرمایہ سعادت دو جہان انگاشتند فرقہ اول با اہلسنت التیام یافتند اگرچہ اظہار میکنند کہ مراد از سنت درین تسمیہ سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیہقی در افراد از عمر مولی عفرہ از ہشام از عائشہ روایت کردہ و شیخ جلال الدین سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نمودہ من تمسک بالسنۃ دخل الجنۃ قالت عائشہ یا رسول اللہ وما السنۃ قال حب ابیک و صاحبہ یعنی عمر انتہی و فرقہ دوم موسوم بہ شیعہ گردیدہ بفحوای حدیثی کہ دیلمی از ام سلمہ رضی اللہ عنہا روایت کردہ کہ حضرت رسالت مآب فرمود شیعۃ علی ہم الفائزون یوم القیمۃ بسلوک شاہراہ نجات فائز گشتند نسبت فروع این اختلاف اقسام اولی اہل اسلام منحصر در دو فرقہ شدند اہلسنت و شیعہ و معتبر در مفہوم حقیقت

اهلسنت اولا و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث عائشه تصریح بآن واقع شده و اگر حب اشخاص دیگر یا محبت
اهل بیت در مفهوم حقیقت اهلسنت اعتبار کنند ثانیا و بالعرض خواهد بود و انچه اینجا است که شیخ ولی الله فاضل ناصبیه
مکتوب مدنی تصریح فرموده که اهلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشهود لها بالخیر اند یعنی از صحابه و تابعین و تبع تابعین
احدی را از ان استثنا نموده و بعبارته قالت اهل السنة عبارة عن اهل القرون المشهود لها بالخیر الی آخره پر بدیهی
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بسر بن
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و تبعه ایشان علی الخصوص کثیر تسبیحه علی منبر بودند بعبارت از شیعه انما منحصر
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر اند و ابد تابعیت آنحضرت بمنابع بودند انتهی مختصرا و احق محرقه از دار قطنی
روایت کرده در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست آنگاه حسن را برداشت و در کنار خود نشاند و گریه کرد بعد از ان
علی گفت والله که صدور این سخن از حسن برای تو از امر من نبود بلکه بخاطر خود گفته بین سید انتهی مختصرا
محبت ابوبکر با اهلبیت نبوت که عبارتست از قربای آنحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل الرحمن میرزا محمد دهلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
میفرماید جناب عمر فاروق نیز بسیار مولع در تشکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه و
آله السلام بودند چنانچه کتب احادیث و تاریخ شاهد این معنی است و استیعاب ان خارج از طور مقام است
لاجرم به بعضی از ان اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعة قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر هولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسالونی بالفحش او یبخلونی فلست بباخل یعنی از سلمان بن ربیعه مروی است فرمود عمر بن الخطاب
که قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو باینها عطا فرمودی
احق تر اند بان از اینها آنحضرت فرمود مخیر ساختند مرا باینکه سوال بکنند از من بدرشتی و بدگوئی یا مرا بخیل تصور
کنند حال آنکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و آن از مشاهیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طولانی
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حقا

قال بلى قلت السنا على الحق وعدونا على الباطل قال بلى قلت فلم نعطي الدنية في ديننا اذا قال اني رسول الله
ولست اعصيه وهو ناصري قلت اولست تحدثنا انا سنأتي البيت فنطوف به انتهى بقدر الحاجة و در روضة الاحباب
سیفر باید مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت صلعم مراجعتی
که هرگز مثل آن نکرده بودم و در روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت صلعم و گفتم تو پیغمبر بر حق هستی فرمود بلی گفتم ما بر حق هستیم و دشمنان
ما بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس چه سبب ما این منقصت
و مذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول مختار صلعم انداخت
و مبالاتی ازین ننموده و خود هم استشعار عدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت صلعم بود سوال میفرمود
هل ذکرنی رسول الله مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشاء سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر
گفت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه و آله السلام در حال صحت بدن
و کمال اقتدار و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت صلعم و بعد از وفات آن سرور صلعم بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنا بر اطمینان قلب مستفیدان بذکر برخی از آن اکتفا می رود عبد الکریم شهرستانی بعد از
ذکر قول سابق فرموده فاول تنازع وقع في مرضه ما رواه محمد بن اسماعيل البخاري باسناده عن عبد الله بن عباس رض
قال لما اشتد بالنبي مرضه الذي مات فيه قال ائتوني بدوات وقرطاس اكتب لكم كتابا لا تضلوا بعدي فقال عمر ان رسول
الله قد غلبه الوجع حسبنا كتاب الله انتهى و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخميس وما يوم الخميس ثم جعل
يسيل دموعه حتى رأيت على خده كأنها نظام اللؤلؤ قال رسول الله صلعم ائتوني بالكتف والدوات او اللوح والدوات
اكتب لكم كتابا لن تضلوا بعده فقال عمر ان رسول الله يهجر و محتمل است که آنحضرت صلعم اراده کرده باشد که هنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرماید چنانچه شیعه میگویند عمر بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که در آن امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده متفطن بمقصود آنحضرت صلعم شده
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد والد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الدهلوی تغمدهما الله بغفرانه
در قصیده موسوم به گنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده بجزالت معانی و رشاقت مبانی آن باعث تحریر
موضع حاجت از آن گردیده سیفر باید ه برقومی خوانم و حجت از کلام مصطفی ص اگر بحث نسبتی داری در الفاظ منکر

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه
بی راه نمائی نمیتوان یافت و گفتن آنکه چون کلام الله در میان ماست بمرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریض
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چرا مرا باطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای آنکه نه هر کس را
از کتب طب میسر است که استنباط از آن توان کرد و مراجعت با اهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی بعینه در اهل علم است
که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام
الله الناطق و هذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهلبیت بتصریح مذکور ابا کرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه [illegible]
تخویف نمود با آنکه در آن خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ بی ادبانه و سوختن پروا نکرده که عین حقیقی فرمان برداری اهل بیت است بغضب مخاطب باید شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن ابی شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله صلعم
کان علی و زبیر و غیرهما یدخلون علی بیت رسول الله ص فیشاورونها و یرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص و الله ما احد احب الینا من ابیک و ما من احد
احب الینا بعد ابیک منک و ایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هولاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرقوا علیهم
البیت انتهی پس ثابت شد که فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة و الثنا بوجه میلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرمودند و حضرت ابی عبدالله بوجه تیغ ظلم
شهید گشتند و بپا برگه معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا طی کشح از آن نموده بذکر چند روایت که از آن راست گوئی مخاطب
بخوبی ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در بحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر و الصادق
و غیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة و الشافعی و المالک القول
بوجوب العمل به انتهی ۱ طرفه آنکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه هدی علیهم السلام استنکاف ورزند چنانچه
ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبدالله احد الائمة

الاعلام بن صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری اجد منه فی نفسی شیئا قال مصعب
عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس و قال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه
حتی یضمه الی احد یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبد الله یکی از ائمه اعلام است نیکوکار و راست گو و کبیر الشان
است بخاری باو احتجاج نکرده و شیخ یحیی بن سعید القطان که شیخ بخاری است گفته می یابم از آنحضرت در دل خود چیزے
و مصعب از دراوردی روایت کرده که گفت مالک از حضرت صادق ع روایت نکرده تا آنکه ظاهر شد امر حکومت بنی عباس
و مصعب بن عبد الله گفته که مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکه دیگری با آنحضرت منضم نمی ساخت یعنی اختفاء
و اعتماد بتوثیق و صدق آنحضرت نداشت و در مناوی شرح جامع صغیر در ترجمه حضرت علی بن موسی علیه السلام آورده که
جناب امام رضا ع از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نهایة العقول میگوید و العجب انهم یزعمون فی التقی و النقی
والحسن العسکری انهم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیة والفروعیة جملها و تفصیلها مع انهم کانوا فی زمان کثیر من
العلماء فی اصناف العلوم و کثرت تصانیفهم و مع ذلک لم یظهر من احد منهم شیء من العلوم لا بالقلیل و لا بالکثیر و لم یحصل
منهم تصنیف ینتفع به کما ظهر من الشافعی و محمد بن الحسن و غیرهما من الفقهاء والمتکلمین والمفسرین **لطیفه**
شاه عبد العزیز دهلوی اهل سنت را ملقب بشیعه علی نموده و خود ظاهر که شیعه بمعنی تابع است پس اندرین حالت معاویه
و جماعه او را یا از اهلسنت خارج سازند و یا شیعه علی را غیر اهلسنت قرار دهند بلکه متقدمین ایشان حضرات ائمه علیهم السلام
را هم مذهب امامیه گفته اند چنانچه ابن اثیر در جامع الاصول در اثنای شرح غریب الفون در اثنای شرح ان الله سیبعث لهذه
الامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها دینها میفرماید نحن نذکر الآن المذاهب المشهورة فی الاسلام التی علیها مدار المسلمین فی
اقطار الارضین و هی مذهب الشافعی و ابو حنیفة و مالک و احمد و مذهب الامامیة و من کان من المشار الیهم من
الطبقات و اما من کان قبل هذه المذاهب المذکورة فلم یکن الناس مجتمعین علی مذهب امام بعینه و لم یکن قبل ذلک الا
المائة الاولی و کان علی راسها من اولی الامر عمر بن عبد العزیز و یکفی الامة فی هذه المائة وجوده خاصة فانه فعل فی الاسلام ما لیس
یخالف و کان من الفقهاء بالمدینة محمد بن علی الباقر و القاسم بن ابی بکر و سالم بن عبد الله بن عمر و کان بمکة منهم مجاهد بن جبر و عکرمة مولی ابن عباس و عطاء بن
ابی رباح و کان بالیمن طاؤس و بالشام مکحول و بالکوفة عامر بن شرحبیل و بالبصرة الحسن البصری و محمد بن سیرین و اما القراء علی راس المائة الاولی فکان القائم

ایا عبد اللہ بن کثیر واما المحدثون محمد بن شہاب الزہری وجماعۃ کثیرۃ مشہورون من التابعین واما من کان علی راس المائۃ الثانیۃ فمن اولی الامر المامون بن الرشید ومن الفقہاء الشافعی والحسن بن زیاد اللؤلؤی من اصحاب ابی حنیفۃ واشہب بن عبد العزیز من اصحاب مالک واما احمد بن حنبل فلم یکن یومئذ مشہورا فانہ مات سنۃ احدی واربعین ومائتین ومن الامامیۃ علی بن موسی الرضا ودر مائۃ ثالث محمد بن یعقوب کلینی را از محدثین شیعہ امامیہ شمار کردہ ودر مائۃ رابعہ سید مرتضی علم الہدی را شمردہ وفاضل شہرستانی در ملل ونحل گفتہ ان ابا عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق محمود ذو علم غزیر فی الدین وادب کامل فی الحکم وزہد بالغ فی الدنیا وورع تام عن الشہوات وقد اقام بالمدینۃ مدۃ یفید الشیعۃ المنتسبین الیہ ویفیض المجالس الیہ اسرار العلوم انتہی **قال** اسیطرح مرثیوں سے حدیث میں منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ میں یہ حدیث ہے کہ نہی رسول اللہ عن المراثی یعنی منع فرمایا رسول خدا نے مرثیوں سے **اقول** بالفرض والتسلیم دریجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ دران امور ممنوعہ بغیر مشہور ومعہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات چسان بہ گفتن مرثیہ ہا میا درت میفرمودند وجناب عمر فاروق در مصیبت عروہ بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اور صبر اسکا نام نہیں ہے کہ آدمی اپنے دلمیں کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے کیونکہ یہ دونوں امر طاقت بشری سے باہر ہیں بلکہ حقیقت صبر کی یہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کے خلاف عقل اور شرع کے آپکو بند رکھے اور پیغمبر اور امام سب اسیطرح کا صبر کرتے آئے ہیں **اقول** معنی صبر وتحقیق آن سابق گذشت فتذکر **قال** اور عین مصیبت کیوقت اپنے تئیں خلاف شرع اور عقل سے باز رکھے اور فقط آنسو جاری ہونا یا چہرہ متغیر ہونا خلاف شرع اور صبر کے نہیں ہے **اقول** وہ تئیں دریجا مخاطب گویا از معنی تواجد وتباکی بعبارت چہرہ متغیر ہونا اقرار نمودہ والحمد للہ علی ذلک **قال** اور صبر یہی سمجھو تو وہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہو اور جب مصیبت گذر گئی پھر اوسوقت تک شکایت اور جزع وفزع صبر میں نہیں گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہیں اور اسیواسطے حکما نے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رویا پیٹا کریں وہ تکلیف مالا یطاق ہے **اقول** وہ تئیں این قول مخاطب را التسلیم میکنیم ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی بڑے محب اور عزیز سے یوں کہا جاوے کہ ایک مہینہ بھر متواتر امام کے غم میں رویا کرے مہینہ کیسا دو روز متواتر رویا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی فہم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ بالیقین شنیدہ باشی و نیز گرنہ شنیدہ باشی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان التزام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت ہمہ عمر ہرگز فاطمہ را کسی خندان ندید کما فی مدارج النبوۃ **قال** المخاطب قال اللہ تعالیٰ و لا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھ جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس روزی پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ و یستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم الا خوف علیہم و لا ہم یحزنون خوشی کرتے ہیں اس پر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکی طرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انمیں پیچھے سے اسواسطے کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ف** اس آیت سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کھاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بھی اللہ کی راہ میں شہید ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہوا اور انکے رفقا کو بے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لیے ماتم کرتے ہو اور جیسے وے تمہیں انکی مصیبت کو یاد کرکے ماتم کرنا ایسی بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست جو تھی تاریخ رجب کی بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کے اسکو غسل صحت حاصل ہوا اور بطور عقلمندوں کھانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ رہا اور نہایت چین اور خوشی میں ہو پھر رجب کی چوتھی تاریخ آوے کوئی انکی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہر چند اوسکو لوگ سمجھاتے کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھانے سے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا ہوا وہی تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہو گے آخر یہی کہو گے کہ یہہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی جو خوشی کے وقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہوگا **ف** دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے اور اوسکو جو غم ہووے تو جان دیجیے **اقول** وہ شبہہ بین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبوۃ آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر ما صلعم از ہمہ اعلیٰ از ہمین جا است کہ نکاح ازواج شہدا بعد موت ایشان جایز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا و دنیا جاری نبودی نکاح ازواج ایشان ہیچگونہ درست نبودی مخالف با این ملبد چھلگی در حیات این جہانی و آن جہانی تفاوت نمیکند و حضرت عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز پیرزنی شنید کہ میگوید علی محمد صلواۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار

قو یا بکار بالاسحار یالیت شعری و المنایا اطوار هل یجمعنی وحبیبی الدار و دیگر انحضرت را و اظهار شوق ملتیه
باقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده نمود بصوت حزین و گریه کرد کذا فی مدارج النبوة و قول
عمر که اعاده کن قول خود را و اعاده کردن آن زن بصوت حزین و گریه نمودن نص است برین معنی که بیوی اسباب
اخروی و تنعم به نعمت بار پروردگار جنبه یا بمصائب گذشته افسوس نمودن و گریه ساختن معمول سلف بوده دوم
آنکه شاه صاحب در رساله سر الشهادتین صیغه امر بیان با بقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی
امته الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد که باقی داشتن کار حزن قدر که این وقائع باید درین است تا قیام قیامت
امری است ضروری و با اظهار مخاطب لوازم فرح و سرور تقید سیم باید رسانید سیوم آنکه بعد شهادت جناب امام حسین رضی
حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمه محزون و گریان در خواب دیده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نقل از
ترمذی روایت کرده که ام سلمه رضی الله عنها پیغمبر را در خواب دید که بیگرید و سر و لحیه مبارکش خاک آلوده آ
پرسید که سبب این گریه چیست انحضرت فرمود الحال حسین را کشتند اشقی حالانکه حضرت امام حسین مظلوم
درانوقت در بهشت عنبر سرشت متنعم به نعیم افزون خواهند بود پس اکنون باقتدای انحضرت چرا شیعیان
حزن و گریه جائز و روا نباشد چهارم آنکه شیخ گفته دوست جو خوش هو تو خوشی کیجیے اوسکو
جو غم هووے تو جان دیجیے فی الواقع مجمل حدیثی است که بطرق اهل بیت مروی گشته که من لم یفرح
بفرحنا ولم یحزن بمصابنا فلیس منا پس با قرار مخاطب هم شد که بحالت غم غم نمودن باید و بحالت
خوشی خوشی باید کرد پس میگوئیم که سرور و مشغول بودن بولادت انحضرت صلعم علما اهل سنت اظهار سرور مستحب
میدانند بلکه روزه داشتن آن روز روایت کرده اند و در اول ماه ربیع الاول انعقاد محفل میلاد و تشریف حسن
می شمارند پس برور مصیبت اهل بیت محزون و مغموم بودن را کدام مانع است چنانچه در رساله اقامة القیامة
فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام صفحه ۳۳ نوشته و علما اعلام شکر الله سعیهم از برای خصوصیت روز ولادت
شریف و تعظیم و اظهار سرور و ادای شکر و کثرت خیرات و صدقات دیگر اصول هم از شریعت استخراج کرده اند
کما روی مسلم عن قتادة الانصاری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه و
انزلت علی فیه النبوة پس روزه داشتن درین روز نسبت گزارده برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه بر نعمت

جلیلہ کہ منورہ موجودہ درین روز این عالم را از انوار جمال با کمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال از کیات مثل تلاوت
قرآن و اکثار صلوٰۃ و بیان مولد کریم و نشر مناقب و محامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی و خیرات و صدقات و اطعام
مسرات نیست مگر بجہت اوای شکر حق سبحانہ تعالیٰ برین نعمت عظمیٰ و عطیہ کبریٰ و سئل الامام ابو عبد اللہ بن الحاج
فی کتاب المدخل مع انکارہ علے ما احدثہ الناس من البدع والحوادث والغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف
قال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا هذا الشهر فضله الله تع وفضلنا فيه لهذا النبي الكريم الذي من الله علينا فيه بسيد الاولين والآخرين
وكان يجب ان يزاد فيه من العبادة والخير لنشكو الله سبحنه على ما اولانا فيه من هذه النعم العظيمة وان كان النبي لم يزد فيه على غيره من
الشهور شيئا من العبادات وما ذاك الا لرحمته صلى الله لامته ورفقه بهم لانه كان يترك العمل خشية ان يفرض على امته رحمة منه بهم
لكن اشار عليه الصلوة والسلم الى فضيلة هذا الشهر العظيم بقوله للسائل الذي ساله عن صوم يوم الاثنين ذاك يوم ولدت فيه
فتشريف هذا اليوم متضمن لتشريف هذا الشهر الذي ولد فيه فينبغي ان نحترمه حق الاحترام ونفضل
بما فضل الله به الاشهر الفاضلة وفضيلة الازمنة والامكنة مما خصها الله به من العبادات التي تفعل
فيها لما قد علم ان الامكنة والازمنة لا تشرف لذاتها وانما يحصل لها التشريف بما خصت به من المعاني فانظر الى ما
خص الله به هذا الشهر الشريف يوم الاثنين الا ترى ان صوم هذا اليوم فيه فضل عظيم لانه صلى الله عليه فعلى هذا
ينبغي انه اذا دخل هذا الشهر الكريم ان يكرم ويعظم ويحترم بالاحترام اللائق به اتباعا له صلى
الله عليه وسلم في كونه كان يخص الاوقات
الفاضلة بزيادة فعل البر فيها وكثرة الخيرات انتهى
نیز ہم آنکہ قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیۃ الطالبین می‌فرماید قال هبط على قبر الحسين بن علي يوم اصيب
سبعون الف ملك يبكون عليه الى يوم القيمة وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردیدہ
تا روز قیامت مصروف گریہ باشند پس ما ان اصحاب چگونہ ازین شرکت خود را محروم دارند قال فقال الله تع ومن
يقتل مؤمنا متعمدا فجزاءه جهنم خالدا فيها وغضب الله عليه ولعنه واعد له عذابا اليما اللہ تعالیٰ فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کر کے تو اسکی سزا دوزخ ہے اسی میں پڑا رہے اور اللہ نے اس پر غضب کیا
اور اسکو لعنت کی اور اسکے واسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب [illegible] بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام کے

قتل میں راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب میں ہونگے اور انکی روحیں نہایت رنج اور ماتم
میں گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیوں کا دوستدار
اور غمخوار ہو اور انکو غم اور مصیبت میں دیکھنا پسند کرے تو وہ ماتمداری میں یزید کی موافقت کرے **اقول** و بہ
ثبت میں مخاطب باندک فاصلہ محفوظ بودن جناب امام مظلوم ہو در زبان بہشت عنبر سرشت بیان نموده شعر
آورده کہ یک مصراعش اینکہ ؎ دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ؎ و اکنون گرفتاری یزید در عذاب الٰہی بیان ساخته
ماتمداران جناب امام حسین علیہ السلام را بالفعل غمخوار یزید پلید قرار میدہد پس اولیاء مخاطب را انسب ست کہ بر شہادت شہید
کربلا لوازم فرحت و سرور تقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را منیعہ بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب
از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی هذه الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع
واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت درد و رنج و مصیبت تازہ میں پہنسے تھے اس وقت غمناک ہونا مقتضائے
محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین می فرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوش ربا
مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک و ترک و تاجیک برچنین واقعہ غم فرسا خبردار گردد بالجملہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین
ہمہ باقی ماندن غم و الم دائم و تذکر و یادگارے وقائع ہولناک و سوانح غم فرسود در دین است تا قیام قیامت انتہی
این عبارت نص است برینکہ باقی داشتن بکا و حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم در دین است خواہش ربانی است
و تعلق شہادت کبرے منوط بر ہمچو امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت
بمدینہ رسید اولاد مہاجر و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند ہمینکہ ذریت رسول و جگر گوشہ ہائے
بتول را مبتلائے مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ تقریر و بیان است
گویند مصیبتی کہ بعد وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوٰۃ والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت
آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء از دمشق
بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود گویا از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آورده کہ ہفتاد ہزار
فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برائے گریہ تا قیامت فرود آمده اند پس اگر گریہ در ہمان وقت شہادت جائز بودے
و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت برائے گریہ چگونہ باشد **قال** فی قال اللہ تعالیٰ قل صدق اللہ فاتبعو

ملة ابواهیم حنیفا وما کان من المشرکین **ت** اللہ تعالی فرماتا ہے تو کہہ دے ہو فرمایا اللہ نے اب تابع ہو جاؤ ابراہیم
کے دین کے جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا وہ شرک کرنے والوں مین **ف** اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہے کہ ہمارے
دین مین ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے امت مین بہت چیزین ہین ان مین سے یہہ بھی ہے
کہ ہو یو کا مٹانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت مین صبر کرنا اور رنج و فزع شیون نوحہ سے دور رہنا سو تعزیہ داری
مین سب باتین اسکے برعکس ہین یہہ باتین موت کیوقت نہ چاہیئے چہ جائیکہ سیکڑون برسون کے بعد بیان کرنا
اقول وبہ نستعین نوحہ ممنوعہ نوحہ معمول زنان جاہلیت است ورنہ گریستن بر میت یاد کردن اوصاف حمیدہ و
خصال پسندیدہ کہ راست و درست باشد معمول خاصان خدا بودہ است وشواہدان سابقا گذشت درینجا بند کہ
عبارت رسالہ تحریر الشہادتین اکتفا میرود وباقی از آثار وعلامات نوحہ جن است از اں باید شنید اخرج ابو نعیم عن
حبیب بن ثابت قال سمعت الجنة تنوح علی الحسین وھی تقول ٥ یا عین جودی فلہ بنی الحنة
علیا قابنو یصبا غیر الحلاد فیروں آورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت کہ شنیدم زنی را از جنیان کہ میگریست
بر حسین ودر حالیکہ میگفت کہ مسح کردہ بود سید پیشانی او را پس بود برائے او نور ولمعان در رخسار پدر ومادر وی
بودند از عمدگان قریش وبود جدش بہترین جدہا یعنی جنیہ نوحہ میکرد بر حسین ومیگریست برآن ومیگفت انچہ بالا
رفت واخرج ابو نعیم من طریق حبیب بن ثابت عن ام سلمة قالت ما سمعت نوح الجن منذ قبض النبی صلعم الا اللیلة فانی
ابن الا قد قتل یعنی الحسین فقالت لجاریتہا اخرجی فاسالی فاخبرت انہ قد قتل وان الجنیة تنوح ٥
الا یا عین فابتہلی بجہد ومن یبکی علی الشہداء بعدی علی رھط تقودھم المنایا
الی متجبر فی ملک عبد وبرآوردہ ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمہ گفت نشنیدم نوحہ وگریہ جن را از روزیکہ
وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب وہمی بینم مگر اینکہ پسر من بتحقیق کشتہ شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را کہ بیرون
رو پس بپرسے پس خبر داد کنیز باینکہ بتحقیق کشتہ شد حسین و بدرستیکہ جنیہ نوحہ میکند اگاہ باش ای چشم پس گریہ وزاری
بکن بکوشش تمام وکیست کہ گریہ کند بر شہیدان بعد از من بر گروہی کہ کشید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در
سلطنت زمان من وگویند کہ حضرت ام سلمہ بعد دریافت این ماجرا از فقد گریست کہ از ہوش رفت وتا دیر غشی او طاری
ماند واخرج ابو نعیم عن مزیدة بن جابر الحضرمی عن امہ قالت سمعت الجن تنوح علی الحسین وہی تقول ٥ ایا عین جودی

کان حسنا جمیلا در برادر ابو نعیم از فرید بن جابر جعفری از باقر روایت کرده که گفت شنیدم پدرم را که آن را یاد کرد و گریه کرد

بر حسین و می گفت که خبر مرگ حسین می رسانم غمگین شده بود حسین با جمال و کوه صبر و استقلال بود چنانچه در سابق گذشته

که مراد از نوحه در منقام گریستن به یاد کردن اوصاف حمیده و خصال پسندیده حضرت امام حسین ع است نه نوحه متعارفه

در رسوم اہل بدعت و عمل زنان جاہلیت که آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحہ وعید شدید بر آن وارد است

انتہی و مسلم داریم که در تعزیہ داری امرے از امور ممنوعہ بودہ باشد تفصیل این مطلب در سابق ہم تحریر بود آنکہ

وہی آید و اگر احدے از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از او در ممانعت تعزیہ داری چہ دخل زیرا کہ ترک

را تنبیہ باید نہ ممانعت تعزیہ داری و محزون و مغموم بودن و گریہ و زاری نمودن در مصائب جناب امام مظلوم

علیہ السلام امریست ضروری و سنتی است از سنن نبوی کما لا یخفی انتہی **قال** دوسری آیت میں خدا فرماتا ہے

ومن یرغب عن ملۃ ابراہیم الا من سفہ نفسہ **ع** اور کون پسند نہ کرے ملت ابراہیم کو مگر بیوقوف ہوا اپنے جی سے

جیسے اور صحیح بخاری اور مسلم میں یہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا ہذا ما لیس منہ فہو رد

یعنے جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین میں جو اس میں نہ ہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیہ از ما نحن فیہ مناسبتے

ندارد و ہمچنین احادیث عام مخصوص البعض اند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰ مندرج است آور جو لوگ کہ اسکو

بدعت سیئہ کہتے ہیں وہ لوگ واقف اصل دین اپنے سے نہیں ہیں اسواسطے کہ اصل اشیا میں اباحت ہے جب تک

کوئی دلیل قطعی مانع اوسکی نہووے کذا فی البحر الرائق والہدایہ اور غرائب میں لکھا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے

ایک بدعت واجب جیسے پڑہنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ اور احادیث کے دوسرے بدعت حرام

جیسے پڑہنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتہے بدعت مکروہ جیسے مزین کرنا

مسجد کا سونے چاندی اور گل و بوٹہ سے پانچویں بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگارنگ طعام واسطے مہمانوں کے

پکانا اور بدعت سیئہ نہیں ہو سکتے ہیں اسواسطے کہ کل بدعۃ ضلالۃ عام مخصوص البعض ہے اور قیام تعظیم رسول اللہ صلعم

قسم اول سے یعنے واجب ہے کہ مسوی شرح موطا میں باب مصافحہ میں لکھا ہے عن عبد اللہ الخراسانی انہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

تصافحوا یذہب الغل و تہادوا و تحابوا و تذہب الشحناء قلت علیہ اہل العلم قال النووی ان المصافحۃ مستحبۃ عند کل لقاء واما

ما اعتادہ الناس من المصافحۃ بعد صلوۃ الصبح

والعصر فلا اصل له فی الشرع علی هذا الوجه ولکن لا باس به لان اصل المصافحة سنة وکونهم حافظوا علیها فی بعض
الاحوال وفرطوا فیها فی کثیر من الاحوال لا یخرج ذلک البعض عن کونه من المصافحة التی ورد الشرع باصلها اقول هکذا ینبغی ان تقال فی المصافحة
یوم العیدین پس کھڑا ہونا وقت میلاد شریف کی یا آگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہے اور عالمگیری میں لکھا ہے
کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کھڑا ہووے جیسا نماز میں کھڑا ہوتا ہے فیتوجه الی القبرة فیقف عندہا
ولا یضع یده الی الجدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف کما یقف فی الصلوة ویمثل صورته الکریمة
کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا فی الاختیار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین اور بخارا
اور علماء ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کہ نص قطعی ہے کفر ہے لا یجتمع امتی علی الضلالة اور مخالفت اجماع کی
کرنا مصداق من شذ شذ فی النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور سیر کے تھے اور تعریف اونکی
روضة الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی میں لکھی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تھے اور امام حرمین شریفین
تھے اونہوں نے کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر میں لکھا ہے وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة و رویة فطوبی لمن کان قیامه لتعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه و در بہجة الاسرار باسناد یکہ
در وی دو واسطه بیش نیست روایت کرده که روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنه
بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب بده ہزار کس در زاویه وعظ وے حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسی شیخ نشسته ناگاه
شیخ علی را خوابی بر بود پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس همه ساکت شدند تا آنکه جز انفاس از ایشان شنیده نمیشد
پس فرود آمد شیخ از کرسی و بایستاد با ادب در پیش شیخ علی مذکور و می نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی
گفت شیخ عبد القادر یا وی که دیدے حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از جهت ادب وے بر خاستم با تو ایستادم در پیش او
فرمود ترا بچه وصیت کرد گفت آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچه من در خواب دیدم شیخ عبد القادر
در بیداری وے دید روایت کرده اند که ہفت کس از مردان راه در آن روز از عالم رفتند رحمة اللہ علیهم اجمعین نقل من
ترجمة المشکوة للشیخ عبد الحق الدهلوی قدس سره بلفظه فی کتاب الرد انتهی دوم آنکه نماز تراویح
باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفهوم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد داخل و مردود بودن
جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکه کتاب اللہ در عهد آنحضرت صلعم مجموع نبوده

وجمع ابو بکر و عمر القرآن وجدد فی عهد عثمان کما فی المرقاة وقال النبی صلعم من احدث فی امرنا هذا
ما لیس منه فهو رد بعد ورود این قول بلا محل قارے واستماع حدیث نبوی مخاطب والانتقام در حق اصحاب کبار لفظ
مردود بزبان آوردن یا حدیث را مطابق دیگر اہل مخالف خود تاویل نماید مردود خود ظاہر است **قال** ف اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کام میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے **اقول**
وہ نئی چیزیں بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۴۴ مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب نانسوی مینویسند قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی هذه البدعة لا
باس بها ویکره البدع اذا راغمت السنة واما اذا لم یراغمها فلا یکره ویثاب الانسان
بحسب قصده فی اظهار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضائقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جب تک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک نہو جاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو پس وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب پاجاتا ہے
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف آنحضرت صلعم سے انتہی **قال** اب تعزیہ میں دیکھو
سو یہ بھی بات موجود ہے **اقول** وہ نئی چیزیں اپنا امر اصلا در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت ا
کما مر سابقا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر یا امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ یا شبیہ
یا چبوترہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** وہ نئی چیزیں تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ بموجب احادیث
منقولہ جائز است و مباح پس بر بنا کنندگان طعن و تشنیع نمودن بجز عناد امرے نباشد **قال** اور جو باتیں تعزیہ کے لئے مقرر
کیں ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں چہ جائی جھوٹی تربتوں پر **اقول** وہ نئی چیزیں اینجا افادہ
نموده مردود است زیرا که تعزیه قبر جعلی نیست بلکه در آن نقل قبری باشد و نیز ظاهر که نقل قبر چیزی دیگر است و قبر جعلی
چیزی دیگر و امری با تعزیه کرده نمیشود که ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیانا گاهی نا واقف مرتکب امری خلاف شرع گردد آن
شخص گنهگار و آثم خواهد بود نه که از ان تعزیه داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
یہ کہ تعزیہ بنانا دین کا کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانے والوں کو ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانے

نکرے تو اوسکو امام کا دشمن بتاتے ہیں اور طعن اور ملامت کرتے ہیں اور ایسا طعن اور ملامت سوا پیغمبر خدا کے یا اہی
کسی کام میں اپنی طرف سے کرنا درست نہیں **اقول** اینچہ نوشتہ معارض است با آنکہ اہلسنت ہم چیزہای مستحب را در دین
ایجاد کردند و برای ان ثواب قرار دادند و منکران را ملامت نمودند از انجملہ انعقاد محفل مولد شریف است چنانچہ
در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۷ نوشتہ قال العلامہ ظہیر الدین بن جعفر ھی بدعۃ حسنۃ اذا قصد فاعلھا جمع الصالحین
والصلوٰۃ علی النبی صلعم واطعام الطعام للفقراء والمساکین وھذا القدر یثاب علیہ بھذا الشرط فی کل وقت انتھی بقدر الحاجۃ
و بہ صفحہ ۱۰ نوشتہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمٰن ابن اسمٰعیل المعروف بابی شامۃ فی کتابہ الباعث
علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلھا والاستحباب لھا رجاء الثواب
لمن حسنت نیتہ فیھا الخ و در صفحہ ۱۵ می گوید قال ابن الجوزی لم یکن فی ذلک الا ارغام الشیطان
وارغام اھل الایمان کہا ابن جوزی نے نہیں ہے بیچ محفل مولد شریف کے مگر خاک میں ملانا شیطان کو
اور خوشنودی مومنین کی انتھی **قال** تیسرے اصل اس تعزیہ کی دین میں بھی ثابت نہیں بلکہ ایسی چیزوں کا منع حدیثوں
میں آیا ہے **اقول** اصل آن در شرع ثابت کمامر **قال** غرض جب معلوم کر چکے کہ تعزیہ میں یہ باتیں جمع ہیں تو
رسول خدا کے حکم سے ثابت ہوا کہ تعزیہ بنانا مردود ہے **اقول** از وجوہ سابقہ واضح گشتہ کہ بنا ساختن تعزیہ بدعت
سیئہ نیست و بدعت مکروہ ہمان است کہ مزاحم سنت باشد و اذ لیس فلیس کما قال صدر الدین بن عمر الشافعی
ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمھا فلا یکرہ فالحاصل انیکہ اہلسنت وجماعت محفل مولد شریف در اوائل
ربیع الاول احداث نمودہ بوقت ذکر میلاد آنحضرت قیام را اوران اختراع کردند و بربن ہر دو عمل دعوی اجماع قوم
نمودہ آمدند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۰ نوشتہ اما ثبوت امر اول پس جمہور محدثین مستندین وفقہای مجتہدین
وکافہ علماء متقدمین ومتاخرین و اولیاء اللہ اور سلف صالحین رحمہم اللہ اجمعین نے مستحب اور مستحسن ہونا محفل
مولد شریف کا اختیار کیا ہے اور اپنے تصانیف میں بدلائل واضحہ تحریر فرمایا ہے اگر اون سب کا تفصیلاً
ذکر کیا جاے تو ضبط اونکے اسما کا حد عد وحساب سے افزون اور دائرہ حصر عقل سے بیرون ہے بلکہ اگر اکتفا اوپر اکثر
کے کیجاوے تو بھی رسالہ بہت طویل ہو جائے اسواسطے بمقتضاے مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ کی تصریح اسماے بعضے
کی بدون نقل کلام تمسک بعینہ کی کلام پر بخیال اکتفا کیجاتی ہے کہ ہر واحد ان ثقات سے مقتدا اور مستند

بالفراد وہ جو چاہی کہ اتفاق ان اکابر کا اور اجماع اس جم غفیر کا ایک امر پر ہو لیس تابع اوسکا واجب ورنہ اگر یہ ہے
حضرت شیخ الفقہا و المحدثین تاج العلماء و العارفین شیخ مشائخ العالم قطب الاقطاب الغوث الاعظم سید محی الدین عبد القادر
جیلانی رضی اللہ عنہ و امام المحدثین ابو الفرج ابن جوزی محدث فقیہ حنبلی و ابو الخطاب عمر بن دحیہ کلبی و ابن خلکان
محدث شافعی و علامہ قسطلانی صاحب المواہب اللدنیہ و شارح صحیح بخاری و شیخ القراء الحافظ ابن الجزری و محمد
بن علی دمشقی صاحب سبل الہدی والرشاد و حافظ ابو الخیر سخاوی و حافظ عماد الدین ابن کثیر و علامہ ابن طغربک صاحب
الدر المنظم و امام نووی شافعی شارح صحیح مسلم و حافظ ابو شامہ استاد امام نووی صاحب کتاب الباعث علی انکار
البدع والحوادث و شیخ ابو الحسن المعروف بابن الفضل و ابو بکر الحجاز و منصور البشار و ابن محمد النعمان و ابو موسے
زرہونی و حافظ شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی و جمال الدین عجمی و یوسف الحجاز و یوسف بن علی الشامی و امام
ابن بطاح و امام مخلص کتابی و امام علامہ ظہیر الدین و شیخ نصیر الدین و شیخ عمر بن الملا و امام صدر الدین بن
عمر شافعی و حافظ ابن حجر مکی و عسقلانی صاحب المولد الکبیر و حافظ دمشقی و جلال الدین سیوطی و شارح ابن ماجہ و
امام محقق ابو زرعہ عراقی حسین و شیخ ابن حجر ہاشمی و احمد بن محمد مدنی المشہور بالقشاشی و امام برزنجی و شیخ عبد الحق
محدث دہلوی اور سمجھا ان بزرگواران کے حال تبحر علم ہر قسم حضرت غوث صمدانی و محبوب سبحانی اور ابن جوزی کا اظہر
من الشمس و ابین من الامس ہے چھ سو ہجری کے آغاز میں مصنفات اونکی ہوئی ہیں کہ اب تک وہ موجود ہیں اور ابو الخطاب
بن دحیہ کلبی کی کتاب التنویر نے شرح المولد السراج المنیر ۶۰۴ھ چھ سو چار ہجری میں تالیف ہوئی ہے انتہی و در صفحہ ۳۹
کتاب مذکور مرقوم ہے جو دلائل استحسان و استحباب محفل مولد شریف کے مختصر ابیان کیے گئے اب دلائل استحسان امر دوم یعنی
کھڑا ہونا وقت ذکر میلاد شریف آنحضرت صلعم کے مذکور ہوتے ہیں کان لگا کر سنو اور بے ادبی اور گستاخی چھوڑ کر ادب
سیکھو کیونکہ بے ادب محفل خاص سے نکال دیا جاتا ہے من ترک الادب طرد عن الباب اور چند استفتاء علماء
مکہ معظمہ و علماء شاہجہان آباد وغیرہ حاوی دلائل کثیرہ تھی اور روایات اور احادیث و اقوال علماء کبار متقدمین کے
اونمیں تمام مندرج ہیں اونہیں استفتوں کی نقل پر کفایت کی جاتی ہے اور علاحدہ ذکر کرنا نام کتب کا حاجت نہ سمجھا کہ
تکرار لازم نہ آوے انتخاب فتوی علمای خیر البلاد مکہ معظمہ الجواب القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین ﷺ فی قراءۃ المولد الشریف
تعظیماً له امر لا شک فی استحسانه و استحبابه و ندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر

من الثواب الحظ الاوفر والخیر الاکبر الخ وسید محمد برزنجی در کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر وقد استحسن القیام عند ذکر مولدہ الشریف ائمۃ ذو روایۃ و رویۃ فطوبی لمن کان تعظیمہ صلعم غایۃ مرامہ ومرماہ انتہی چون کیفیت استحباب واستحسان و ترتیب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف وقیام وقت مولد انحضرت صلعم دریافتہ اکنون وہ کلمہ مشتمل کفر وضلالۃ این جم غفیر باید شنید مولوی عبد الواحد فتح آبادی سے در جواب الجواب فتوای مولوی مظہر کریم نقلا عن تحفۃ القضاۃ آوردہ سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانہ محدث وکل محدث ضلالۃ وکل ضلالۃ فی النار وما یفعل من الجہال علی راس کل حول فی شہر ربیع الاول لیس بشئ ویقومون عند ذکر مولدہ صلعم ویزعمون ان روحہ صلعم یجیئ وحاضر فزعمہم باطل بل ہذا الاعتقاد شرک وقد منع الائمۃ الاربعۃ عن مثل ہذا انتہی وشیخ محمد الشافعی در کتاب سبل الرشاد فی احوال خیر العباد المشہور بسیرۃ الشامی آوردہ جرت عادۃ کثیر من المحبین اذا سمعوا بذکر وضعہ صلعم ان یقوموا تعظیما لہ وہذا القیام بدعۃ لا اصل لہا ونصیر الدین گجراتی ثم البرہانپوری در کتاب طریقۃ السلف نوشتہ فقد احدث بعض جہال المشائخ امورا کثیرۃ لا نجد لہا اثرا ولا اسما فی کتاب ولا سنۃ منہا القیام عند ذکر ولادتہ صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی مظہر کریم بہ چنین تحریر آوردہ کہ اول مولود کرنیکی کچھ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن البلخی والسکندری المشہور بالفاکہانی من متاخری المالکیۃ ذکر ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکھا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست شصت و سیوم و مکتوب پنجاہ و چہارم کے لکھا ہے تو کہڑا ہونا اوسمین دوسری بدعت قبیحہ و سیئہ ہے و بعد ازان نا صلہ می نویسد اور طرفہ یہ ہے کہ اوس درس مولد مین خلاف معقول و منقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر و ناظر سمجہ کے گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہین تعظیما قیام کرنا نزدیک فقیر کے بدعت کیا بلکہ کفر اور شرک ہے فی العبادۃ الخ وعبارات مذکورہ چنانکہ می بینی نص است برانکہ انعقاد مجلس مولد وقیام وقت ذکر ولادت انحضرت صلعم بدعت است وکل بدعۃ ضلالۃ وکل ضلالۃ الی النار پس جماعتی کثیر از اہلسنت ناشر فیہا اہل مجلہ شان مستاہل الی النار گشتند فال اور یہہ حدیث مشکوۃ شریف مین ہے من یعش منکم بعدی فسیری اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم مین سے میرے پیچہے

دیکھیگا بہت اختلاف ادسو تمپر لازم کرتو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشد والے اور راہ پائے
ہوئے ہین **اقول** بحدیث صحت براے ما است نہ بر ما زیراکہ فقرۂ فسیرے اختلافا کثیرا دال است بر تحقیق کہ عنقریب
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید السنت حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوہ آوردہ کہ انحضرت صلعم بیرون تشریف
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما ہمہ بجدا وند است وصیت میکنم با مہاجرین اولین نیکی بجای آرید و وصیت
میکنم تا مہاجرین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورۂ والعصر تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان
تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم الآیہ و وصیت می کنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من جماعتی
را بر شما ایثار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید باین اشارت است
بانچہ ملوک امرا مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگوید کہ در این فہل عسیتم آہ
صیغ مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن انحضرت صلعم ایہ مذکورہ را دلیل است بر آنکہ خطاب بحاضرین
بودہ و ہمچنان ترسے و در کتاب مذکورہ صفحہ ۴۹۱ ۔ آوردہ فرمود می ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من و لیکن
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در ان و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لا یزال امر امتی قائما حتی یمضے اثنی عشر خلیفۃ کلہم
من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید متعددہ از حضرت
رسول صلعم منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بہیچ مسلکی منطبق
نمی شود و بحالت وقوع اختلاف کثیر انحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی و سنۃ الخلفاء الراشدین
ای الائمۃ الاثنے عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم حضرت عمر
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین مسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی کہ بمخاطبہ علی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بشنید فلما توفی رسول اللہ ص قال ابوبکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ہذا میراث امرأتہ من ابیہا فقال ابوبکر
قال رسول اللہ لا نورث ما ترکناہ صدقۃ فرأیتماہ کاذبا اثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابوبکر وانا ولی رسول اللہ وولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا اثما غادرا خائنا واللہ یعلم

الی الصادق باشد تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست ازین
وآن بردارند وبحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع **قال** الخاطب وعضوا علیہا
بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتون سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچائے رکھو آپکو نئی کامون
سے فان کل محدثۃ بدعۃ **ت** بیشک جو بات دین مین نئی ٹھرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلالۃ
ت اور جو بدعت ہو گمراہی ہے **ف** مسلمان کو لازم ہے کہ دین مین اپنی طرفسے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اور کی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بدعت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفون کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی مین داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کامون مین اپنے نام کا پاس کرین بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہوکر اہل
بدعت کی کام کرو براے خدا اپنے ناموس مین بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اپنے تئین
اہلسنت کی طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کہائی اوسکا گاے **اقول** دربنہ سنتیین انچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور عدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن فتوا دادہ اند
چون مقام از استیفا ر آن ابی است لہذا بنقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی وابن حجر نے جو نماز شب برات ولیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہہ ہے کہ حدیث
صحیح مسلم مین تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن بھی گو یہ علاوہ اسکے یہہ قول ان
محدثون کا مختار ومعمول بہ کل محدثین وفقہا کا نہین حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین مین اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم مین اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد مین اور فقہا ومحدثین
نے استحباب نماز رغائب وشب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتبک معمول اکثر مشائخ اصحاب بیعت
وطریقت ہے کہ ان راتون مین بیدار ہوتے ہین اور نوافل پڑہتے ہین اور یہہ بھی ضرور نہین ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح نہون وہ نزدیک فقہا کے بھی صحیح نہون بلکہ مجد الدین فیروز ابادی صاحب قاموس
نے سفر السعادت مین حکم عدم صحت بعض احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہین احادیث کو جمہور اصحاب ملت
[illegible]

ایسے ہیں کہ ثبوت اونکے فعل کا سنت سے نہیں ہو مگر نزدیک فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہیں جیسا کہ تعریف
روز عرفہ میں ہے کہ بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا میں جا کر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیون کی عرفات میں
بعض شہروں میں پڑھتے ہیں فی فتاوی الحجۃ نا قلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ وذلک
ان جماعۃ من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفۃ فی کل بلدۃ یہللون ویکبرون تشبہ الحاج فی عرفات
فذلک لیس بشئ یعنی لیس بشئ من السنۃ ولکن فی نفسہ من جملۃ الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرہانی فی ہذہ المسئلۃ بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ فی نفسہ
لانہ دعاء وتسبیح وتضرع الی اللہ وانما اراد وجوبہ او کونہ سنۃ فی الذخیرۃ فی الفصل الخامس مستشہداً لقول محمد رح ان ابا
حنیفۃ لا یری سجدۃ الشکر شیئاً معناہ انہ لا یری نفی شرعیتہا قربۃ انما اراد بہ نفی وجوبہا شکراً وہذا کما قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفۃ رح ان التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ اصلا لانہ دعاء
وتسبیح وانما اراد بہ نفی وجوبہا کذا ہہنا فی کفایۃ الفقہاء روی عن محمد بن الحسن رح انہ کان یجیز ذلک فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشئ وہو تشبیہ الناس انفسہم باہل عرفۃ یوم عرفۃ وقیل یستحب لکلا انہ تشبیہ
باہل الطاعۃ فیکون لہم ثوابہم فی الدر المختار وقوف یوم عرفۃ فی غیرہا تشبیہا بالواقفین لیس بشئ ہو
نکرۃ فی موضع النفی فیعم انواع العبادۃ من فرض وواجب ومستحب فیفید الاباحۃ وقیل یستحب
ذلک فی الشمنی شرح النقایۃ لا اجتماع لا بأس باجتماع الناس یوم عرفۃ فی غیر عرفۃ
تشبیہا بالواقفین بعرفۃ اسیطرح درباب تلفظ نیت نماز پنجگانہ باوجودیکہ قول آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہیں ہے
فقہاء عظام نے مستحب و مستحسن لکھا ہے اور یہی قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بہا مستحب ہو المختار وقیل سنۃ یعنی احبہ السلف او سنۃ علمائنا اذ لم ینقل عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ولا الصحابۃ والتابعین بل قیل بدعۃ اور ما نند اوسکے تثویب کو یعنی درمیان اقامت واذان کے اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوٰۃ الصلوٰۃ یا اقامت اقامت اور مانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم و صحابہ
تابعین سے منقول نہیں ہے فقہاء کرام نے مستحب لکھا ہے فی شرح الوقایۃ واستحسن المتاخرون تثویب
الصلوات کلہا ... والکرخی والتثویب حسن عند المتاخرین فی کل صلوۃ الا فی المغرب ہکذا فی شرح

النقایۃ فی الدر المختار والتثویب بین الاذان والاقامۃ للکل ولما تعارفوہ الا فی المغرب

اسیطرح درمختار مین سلام کو بعد اذان کہ سنہ سات سو اکاسی مین حادث ہوا بدعت حسنہ لکہا ہے فی الدر المختار التسلیم بعد الاذان فی ربیع الآخر سنۃ سبعمائۃ واحدی وثمانین فی عشاء لیلۃ الاثنین ثم یوم الجمعۃ ثم بعد عشر سنین احدث فی الکل الا المغرب ثم فیہا مرتین وھو بدعۃ حسنۃ انتہی و فی الھدایۃ وبعض مشائخنا استحسنوا الاستیجار علی تعلیم القرآن الیوم لانہ ظہر التوانی فی الامور الدینیۃ ففی الامتناع یضیع حفظ القرآن وعلیہ الفتوی۔ دوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ از ایجادات اہلسنت است در زمان سلاطین اسلام و تشریع مانند عالمگیر وغیرہ کہ در تمامی ہندوستان خود نافذ الامر کلی بودند مروج بود و قاضی و مفتی و وزراء و دیگر علماء آن زمان وغیرہم تعزیہ داری جائز داشتند و دران عہد عموماً و خصوصاً مروج بود کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان ابن الامین موسیٰ عبد العلی فی الرسالۃ المسماۃ بازالۃ الاوہام سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ خلاف سنت پیغمبر نیست بلکہ اصل آن از حکم رسول مقبول مستفاد است وھو خط خطین احدھما قبر الام والآخر قبر الاب فقبلہا وعلاوہ ازین بالبداہۃ معلوم است کہ تعزیہ باعث گریہ بر امام مظلوم کہ سنت آنحضرت صلعم بودہ است می شود وبنا ساختن آن مباح پس ہر مباح کہ مقدمہ عبادت باشد خود عبادت خواہد بود کما اعترف بہ المحدث الدہلوی فی ترجمۃ المشکوۃ چہارم آنکہ اہلسنت را باعتراف مولف رسالہ باید کہ از امور بدعت کہ اقوی واعظم آن تراویح است کنارہ جویند و از فرمودہ حضرت عمر نعم البدعۃ انحراف نورزند ولنعم ما قیل حسبنا کہا اوسکا گالی

قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ھدم الاسلام جو کوئی تعظیم اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے مین **اقول** وبہ نستعین چون اہل سنت سبعین تراویح و تدوین صرف و نحو و اعراب کلام اللہ و ایجاد منبر ہا و مدارس و سرا و انعقاد محفل میلاد شریف و غیر ذلک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان ہدم اسلام و مخرب بنیاد دین و ایمان اند ما بیان امر اول آنکہ در رسالہ غایۃ المرام بر صفحہ ۱۲ آوردہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتابہ الباعث علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلہا والاستحباب لہا ورجاء الثواب لمن حسنت نیتہ فیہا وھی کل مبتدع موافق لقواعد الشریعۃ غیر مخالف لشئ ولا یلزم من

من فعله محذور شرعی وذلک نحو بناء المدارس والمنابر وخانات السبیل وغیر ذلک من انواع البر التی لم تعهد فی الصدر الاول فانه موافق بما جاءت به الشریعة من اصطناع المعروف والمعاونة علی البر والتقوی ومن احسن البدع فی زماننا هذا من هذا القبیل ما کان یفعل بمدینة اربل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولد النبی صلعم من الصدقات والمعروف واظهار الزینة والسرور انتہی فظاہر بکمال الظہور **قال** اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنے میں یہہ خرابی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا کیا حال ہوگا **اقول** ویرنتعین اینچہ مخاطب گفتہ ساز حض ست بانکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف مجتہعہ خود آوردہ ومما جرب من خواصہ انہ وجد فی ذلک العام کثرة الخیر والبرکة مع السلامة والعافیة وسعة الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکة مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علما نے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کے کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور گمان میں نیک جانتا ہے اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمیں توبہ کا کیا دخل **اقول** ویرنتعین اہل سنت تراویح را خود باعتراف حضرت عمر و محفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعة سیئہ اندو بران وعدہ ترتب ثواب می کنند امر تراویح بوجہ کمال ظہور محتاج استشہاد نیست و در باب مولد شریف در غایة المرام بصفحہ ۱۴۳ آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخ الامام ابو شامہ ومن احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجة و در صفحہ ۱۴۴ مرقوم قال الحافظ ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل عن احد من السلف الصالح فی القرون الثلثة الفاضلة وانما حدث بعد ثم لا زال اہل الاسلام فی سائر الاقطار والمدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعة المشتملة علی الامور البہجة الرفیعة یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون السرور ویزیدون فی الخیرات و یعتنون بقراءة مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ تم تعزیہ بنانا برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بی پوچھے چھوڑ دو **اقول** ناساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ می شماریم نہ از بدعت سیئہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہوا **اقول** وبستعین اہل سنت محفل میلاد را بدعت
میشمارند و انرا حسنہ و النہ اوان تقرب خدامی جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفر باید و مثل ہذا الحسن یثیب علیہ
و یشکر فاعلہ ویثنی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گوییم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما ولا صلوۃ وصدقۃ ولا حجا ولا عمرۃ ولا جہادا ولا
صرفا و عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہہ حدیث کتاب ابن ماجہ مین لکھی ہے یعنے قبول نہین کرتا
خدا بدعت والیکا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندہی آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا بد سمجھی
ہے بدعت کو کہ نہین دین و دنیا دونونکا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** وبستعین اہل سنت
در محفل میلاد شریف کہ بدعت است صد ہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند و انرا موجب ثواب می انگارند **فما ہو جوابکم فہو جوابنا** فی مجالس العزاء وعمل الضرائح المحکیۃ
المتعارفۃ **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمین یہہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فہو ملعون **ف** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمین کوئی گڑا نہو پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ مین روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ف یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** وبستعین مولوی عبد الواحد خان
ابن الابن مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم ابن عصر کہ بسند حدیث من زار قبرا بلا میت او بلا
مقبور فقد اثم وکفر تعزیہ شریف را بران منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول و لاحدیث مذکور
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نامعلوم و الفاظ حدیث مختلف
پس حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است و
تواتر و اجماع امت ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول منسوخ شود و سوا ازین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسی علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و یا قبر ملائک وحین و سیحا بنا کنند و زیارت کنا

سازند و یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در آنجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند
یعنی بگوید کہ جسم شریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن
نیست والا نقل قبر خواہد شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہد شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل
از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور پذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است
امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در رسیدہ اکثر جا با تعزیہ بلا نقل قبر کہ اندرو درعرف تربت نامشد
طیار می شوند پس در بنا ساختن آن موافق مخاطب شرع دخانہ **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہہ ہے کہ ایک
چیز کی نقل بنا کر بجائے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجیے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنیوالا بھی ہوا کہ نقل کو
اصل کی جگہہ پوجا اور تعزیہ بھی خالی قبرین ہین کوئی شخص اسمین دفن نہین ہے **اقول** آنچہ مخاطب گفتہ
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی آنست کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کند
مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ و توقروہ
فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم دوقوف در آنجناب با عظمت
و دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم
آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرۂ شریف
اندرون احاطہ روضۂ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا رض در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسن
علیہ السلام است و زوار ان ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و پر ظاہر کہ چون این زیارت علی سبیل التعزیہ واقع
می شود کسے این زیارت را عیاذاً باللہ بت پرستی نگفتہ سیوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل
قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلاً از جامع المتفرقات آوردہ مسئلہ ماں باپ کے قدم چومنا
مباح ہے حدیث مین آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم
مین نے قسم کہائی تھی کہ استانہ جنت اور حور العین کو ضرور بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کے پانون
اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچھا کہ اگر ماں باپ نہ ہون حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم او سنے کہا
کہ اگر اونکی قبر بھی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کہنچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکر

وسے تاکہ حانث نہ ہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبداہہ تعظیم است بت پرستے
نتوان گفت **قال** غرض یہہ تعزیے قابل زیارت کی نہیں ہیں بلکہ لائق غارت کی ہیں کیونکہ محض لکڑیان
اور کپڑے ہیں **اقول** وپیشتعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بارہ
وتربت بعد مرتب شدن واجب التعظیم است ودر امام بارہ سوا تعزیہ خشت وگل ہم موجود است والفضل
ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام میں فاتحہ درود پڑھنا نہایت بے ادبی ہے جسطرح پاخانے میں قران
کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہہ مقام محل نجاست باطنی ہے اسکا دور کرنا مناسب
اور لازم ہے جو جای قران اور درود پڑھنا **اقول** وپیشتعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشاہیر
علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است ودر جای واجب التعظیم تلاوت
قران مجید ودرود خواندن عین ادب باشد وتفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری ومملے
از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بری لمن خلق وصلق و
خرق یہہ حدیث مشکوٰۃ میں ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ میں بیزار ہوں اس شخص سے جو سر کے بال نوچے
مصیبت میں اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پھاڑے **ف** چھاتی کو کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا اور
جو کام ایسا ہے یہہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطہ درست نہیں پیر ہو یا پیغمبر امام
ہو یا شہید **اقول** علامہ دہلوی صاحب تحفہ در نزہۃ اثنا عشریہ می فرماید انچہ درینمقام افادہ فرمودہ
نہو بلی عبث نیست زیراکہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب وثبات
قدم بر جادہ رضا وتسلیم بقضای الٰہی بنابر اعلام استعظام بعضے مصائب ورفع تہمت سہل برگرفتن آن
بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست ومنافاتی
با بشارت قرانی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبری
ازین کس صادر شود پس انچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنابر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافات
نداشتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد بن عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض
یقول فقد رسول اللہ صہ یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل ارایتہ عند

تلك الشجرة وهو يقول انا رسول الله والله رسوله اللهم اني ابرء اليك مما جاء به هؤلاء ومن
انصارهم فنادى رسول الله نحوه فلما رأى جبهته بكى ولما رأى ما مثل به شهق ثم قال الا كفن فقام رجل من الانصار
فرمى بثوب نیز حاکم گفته هذا حديث صحيح الاسناد وعبارت محدث دہلوی در مدارج النبوة در خصوص اضطراب آن
جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشہ کما مر سابقا موید مطلوب ما است **قال** ورابس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد نکالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود نافرجام امام کی نام سے لوگوں کو اپنے دام میں
لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت میں اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ پیچھا دریدہ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبریل آتے ہیں **اقول** علامہ دہلوی اعلی اللہ مقامہ
در تحفہ اثنا عشریہ میفرماید ظہور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل خارج از سداد است اما عقلا بجہة آنکہ
مختار بسیار حازم بود تا بجدیکہ با وجود آنکہ خود منصب و عداوت اہلبیت اتصاف داشت و بنا بر روایت صاحب
استیعاب کینہ حضرت امیر المومنین ع در سینہ اش مدخر بود چون دید کہ مردم کوفہ ارادہ انتقام و طلب خون امام
ہمام حضرت سید الشہداء علیہ السلام دارند بنا بر حب جاہ و طلب ریاست با ایشان ہم سازش و امیرش نمود تا او را
سرداری قبول نمودند ازان باز تا حین حیاتش گاہی باظہار ما فی الضمیر نپرداخت پس باظہار امری کہ ناپسندیدہ
و مخالف دعوی ریاست اہل اسلام است چگونہ اقدام می نمود اما نقلا باین جہة کہ ارباب فن سیر و تواریخ درین
باب اختلاف دارند کلام بعضی از علمای معتبرین فن صریح است درینکہ دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر او از مختار
صدور نیافتہ بلکہ او بنا بر فراستی کہ داشت احیانا از وقوع بعضے سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود و چون مطابق
اخبار او واقع می شد بعضے جہال فرومایہ را گمان می شد کہ این اخبار بطریق وحی صدور یافتہ شعبی کہ از اجلہ رواة
احادیث اہلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود ازالہ این شبہہ از اذہان جہال باین وجہ می نمود کہ این امر از
فراست مومن است در روضة الصفا آوردہ نقل است کہ پیش از رسیدن خبر فتح مختار میگفت عنقریب ابراہیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمدہ سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفہ خواہد فرستاد و جمعی
از جہلا آن دیار صدق قول مختار را مشاہدہ کردہ گمان بردند کہ بر وی وحی نازل میشود شعبی با ایشان گفت کہ ازین
عقیدہ فاسدہ رجوع کنید کہ امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچہ رسول اللہ فرمودہ کہ اتقوا فراسة المؤمن

لا یخطی انتهی و مرزبانی از کتاب الشعرا آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین چنین گفت من با جبرئیل چنین چنین گفتم بعد و هم جهال منظنه خلاف واقع می شد مؤید این قول است که محمد وجه
در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح برخی از غلاة لفظ جبرئیل بر واقعه نویس اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شائع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی تلمیذ نووی و شیخ یافعی و ابوطالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیه و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه درین جزو زمان شائع و ذائع است غلامان را بجمشید و افراسیاب و اسفندیار
و خسرو و نظائر آن موسوم می سازند و هیچ یک از صاحب غلامان موسوم باین اسماء دعوی شاهنشاهی بلکه دعوی
سلطنت که این پادشاهان عظام غلامش باشند نمی کنند مگر اینکه بمرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد و محتمل است که امثال
این مغوات اعدا و مخالفین مختار افترا نموده شائع و ذائع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را بقتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار با دو صاحب خروج مزور مکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از آنها عبدالله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب او است بیانش اینست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بصوب بصره نهضت فرمود عسکر آنجناب بر لب چاه آب رسید سگان آن مکان
اغاز صیاح و نباح نموده ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون تحقیق پیوست که آن آب حواب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیاد وی آمد که آنحضرت فرموده گویا می بینم
یکی از زنان خود را که سگان حواب بر وی بانگ کنند ای حمیرا بترس از آنکه آن زن تو باشی و عزم مراجعت
مصمم فرمود عبدالله بن زبیر جمعی از اعراب را بعطایا بالخصوص گردانید تا نزد عائشه گواهی دادند که این موضعی
دیگر است نه حواب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود و صدیقه را خاطر جمع نشده قرار نمیگرفت تا
عبدالله بن زبیر که سر شامه لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگنده آوازه درانداخت که اینک علی ابن
ابیطالب علیه السلام رسید عائشه از بیم محافظت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل را طلبیده تا
بار دیگر از حقیقت حال استطلاع نماید طلحه جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده بازگشت کذا فی روضة الصفا
و غیره و دوم عبدالملک بن مروان و اخوان بنی امیه که در مکر و تزویر ثانی ابلیس بلکه ابلیس بودند ظاهر و هویداست

تخصیص عبد الملک و پسرش که در مکر و غدر شهره و بیگوی از اسلاف خود زیاده بود و ندر در روضة الصفا آورده و از سلاطین
اول کسی که غدر کرد عبد الملک بود چنانچه گذشت شدن عمرو بن سعید که شمه‌ای از آن بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصی که از سلاطین اسلام بخل ورزید او بود و وی را از جهت امساک رشح الحجاره می گفتند و اول کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر به مدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصرا شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابنه فقتله عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله از این گروه مکار غدر در
فرقه غدار بعید و مستبعد نیست که این تهمات را بر مختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبد الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو بودی که با مسلم در جنگ باتفاق نمودی امر [illegible]
تیر هم از محبت علی و اولاد او [illegible] مختار گفت من او را [illegible] محبت رسول الله و اهل بیت او را دوست دارم اما در امر
مسلم بن عقیل بگناهم [illegible] یک شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من در آن آوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو
شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار کشته گردد بانگ گفت اعز الله الامیر راست مختار ازین تهمت مبراست
در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در [illegible] ممتاز بولایت عراق و شام همچنان خالد بن ولید بود
و بنابر سخن عمرو بن حریث عبد الله بن زیاد از سر خون مختار درگذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین ع مختار [illegible] را پیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاده
احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنابر آن عبد الله [illegible] بیزید نوشت
مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که میان من و او خویشی و قرابتی است [illegible] گرفته بزندان باز داشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید حسب مقتضی وقت التماس عبد الله
بن عمر تجاوز جائز نمی داشت با ابن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبید الله بعد استماع فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و باوی گفت تا سه روز مهلت دادم اگر بعد از
روز چهارم من در کوفه بتو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده روی بحجاز آورد و بعد از آن می فرماید که [illegible]
و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفای مواعید از طرف عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دگرگون کرده با خود قصد [illegible]

که بروی خروج کند و بکوفه درآمد و باخذ بیعت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبید الله بن یزید انصاری
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با وی گرد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس بازداری که بروی بیرون آمدن
نداشته باشد عبید الله بن یزید با ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص با عامل کوفه نموده درجه اجابت نیافت عقلاء کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که تا رقعه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته در استخلاص او
اشارت فرماید آنجناب مسئول مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد شما خویشی سابق
مرا با مختار میدانید و موثق که مرا با شما است التماس مینمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود و باشد چون نامه آنجناب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را سوگند
داده از زندان برآوردند انتهی ملخصه از عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار واسطه در خاندان
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید محبوس داران یزید و عبد الله بن زبیر جناب عبد الله بن
عمر بوده اند ارباب سیر و ارباب اقاویل قبیحه نسبت بمختار باهم اختلاف دارند کما مر آنفاً پس بحالت اختلاف اهلسنت را
سکوت درباره مختار اولی و انسب طرفه آنکه درباره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند و زبان خود را از طعن و ملامت
آن پلید باز میدارند و از مختار بوجه قلع و قمع دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را منسوب به کفر و
ضلالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجا است تا بکجا تذییل قول او اول کسیکه در اسلام رسم ماتم عاشورا ایجاد کرد
مختار است در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهدا علیه السلام گذاشته
بنا بر آنچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابی است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه برآمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
از قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المؤمنین حسین ع رسیدند باهم گفتند که سزاوار این است که بحیث زیارت
حسین ع برسیم دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب وبیقراری آغاز کردہ فغان وزاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین
مجوسیون کی ہین کہ وہی اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے
ہین اور نصاریٰ کا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام
کی شکل سولی پر چڑہنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکہکر حضرت عیسیٰ کے واقعہ پر غم اور رنج کرین گویا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرینگے واسطے یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت
کفار سے اپکو بچا رکہے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہوگا
اقول وہ تشنیعین کہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لانسلم کہ رسوم مجوسیان چنین ہستند من
ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ شکل حضرت عیسیٰ علیہ السلام نصاریٰ نصب نمی کنند بلکہ صلیب اگر چلیپا بالنصب شکل
سبطل قول مخاطب است واگر کدامی از نصاریٰ شکل حضرت عیسیٰ را نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ بران قیاس
مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر وشکل جناب امام حسین علیہ السلام بعینہ نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان را مکروہ وزنان را لاباس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران محض
بیجا چہارم آنکہ مولوی ابوالبرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رسالہ درک المآرب فی آداب اللحیۃ
والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند بروز قیامت روی او سیاہ خواہد شد بجای دیگر
می نویسد کہ ابوبکر وعثمان وسعد وعبدالرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب پنجم آنکہ بالفرض
والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ مفید است بہ نیت غلط
باس فیہا چنانچہ در رسالہ نہایۃ المرام بصفحہ ۱۰۔ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے تنویر العینین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جائز لکہا انتہی **فاعتبروا یا اولی الابصار** **قال** اب اے مسلمانو تمہاری خدمت مین یہہ عرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برا ہونیکا سبب دریافت کرچکے تو اب تمکو لازم اور فرض ہے کہ بدعت
اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** وہ تشنیعین از بدعت ما اشبہ کالشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ گریہ وزاری در
مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب باری وانعقاد مجلس برای تذکار وقائع

مذکوره باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما الحنفی و سبیل
سعادت مند بیگویم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعۃ مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
الدین ہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکوره اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و با صرار بدعۃ بمفاد حدیث خدلیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاه رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائده ہیں اول
دنیا میں بسا اوقات مال خراب اور بیماری اور قرضداری سے بچو گے دوسرے بعد مرنیکے شرع کی مخالفت کی سبب اپنی
عاقبت کو تباه نکروگے **اقول** بہ بیننید ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوٰة تراویح را از جملہ بدعات شمرده
و اہلسنت در ماه رمضان با دائے تراویح بجماعت عام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر ہم افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران حمید و روشنی نمودن در
مسجد بہ شب آخر رمضان و نیز کہ بعادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تحقیق قران جاری گشتہ و آن فی البدیہہ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذره انصاف نموده از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات موجب فائدہا است
اول آنکہ در ہر سال مال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ھدم
الاسلام بری خواہند شد سیوم آنکہ بمفاد کل محدثۃ ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار برده مزه مذاق مخاطب بجا لت ترک آن بحسب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مائۃ شہید بدرجہ خیر و بہبودی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتیں بدعت کی
چھوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادری کے نادان لوگ لڑینگے بھلا سبب خدا اور رسول اور
امام خلقت کی طعن اور ملامت سے نہ بچے تو تم مسلمان سچا ہے خلق کی زبان سے کب بچوگے **اقول** نستعیذ
نماز تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت نیز
فاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت مذمومہ بوده است اولیاء مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکوره از ملامت خلائق بپروا نکرده پیروی خدا و رسول خدا و شیخین را موجب نجات اخروی انگارند و ناراضی
عمرو بکر را ہیچ نہ شمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیئے اور دون کی ناخوشی ہو اور نا

کرنے سے خوف نہ کہائے کہ آخر دنیا سے جاناہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو منہہ دکہاناہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید ۔ ش یعنی جو کوئی چنگل مارے اور عمل کرے میرے
سنت پر میری امت کے فساد کیوقت تو اسکو سو شہید ہونیکا ثواب ہے ف یعنی شہید اسے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹہاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانہ مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہو اور سنت
بجالانیمین ہر کسیکو عار اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا چلتے جی مرنا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن و ملامت سے اپنے اوپر کہانا شہید جیسے ایکبار مرتا ہے اور یہہ شہید روحی ہر دم ایسے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالے
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجہو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہو تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان دینا سزاوار ہے نہ ڈرے طعن اور خوف نان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کچہہ محنت اور ملامت اوٹہاتے ہین ہم تو تمکو محض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اسپر بہی نہ سمجہو تو بہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہو منکر نکیر قبر مین سمجہاوینگے **اقول** تمسک بہ سنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت حسنہ امر دیگر مولوی سید رؤف احمد صاحب دررسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۹۳ می فرمایند یہہ حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کے عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہین اور خلاف اوسکے کرتے ہین مثلاً نماز تراویح پڑہتا ہو نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوگ بہ سبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادائے تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
سے ہون تو اوس شخص پر کہ تبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی مشعر حرمت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل سلبی کا نام سنت نہین ہو اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی محذور شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہو اور اجماع و قیاس اونہین امور مین
غالبا ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور مصرح فی الکتاب والحدیث نہو اور استحسان کہ ہزارون
جگہہ کتب فقہ مین ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل نحلہ مخاطب درہیچ امور اجر شہادت بحصول نمیرسد
بلکہ بالبداہۃ در موافقت گریہ بہ مصائب جناب امام حسین و انعقاد مجالس فی کر مقتل آنحضرت بتخصیص اوقات شہود لہا

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلافت یزید باصول موضوعه انحضرات
صحیح و درست است پس اطلاق شهادت یزیدیان این زمان بسبب احیا سنت آن مردود و دوران نفاق
مخاطب سمت جواز وارد و هر سال تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی و بروز عاشورا فقرا
اوشان سر و پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا از غایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب
موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس حتی که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم
است از خوشه چینان و بیا و ابوسان حضرت ممدوح است در بیان فضائل مجالس و تذکار شهادت جناب
امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر مباد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله
رام پوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مومنین و بنا بر فضیلت
هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نزد اشخاص
مقدس چنانچه نزول جبرئیل نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام و نزول
ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است
و در جائیکه جمع انبیا و اوصیا و جمع عزیزان انبیا و اوصیا میشود میگردد چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة
و متکفل جمع و تلطف و ملائمت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزا و دشمن و ظالمی که جور و ستم
از و بصاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد یا کسی با آنها و یا بعزیزان آنها تا سزا گوید نزول می گردد
چنانچه در صواعق محرقه از یا دری بروایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خر بود انگاه از
سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار علی علیه السلام را لعن میکردم
و در روز جمعه چهار هزار بار انگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود از انجمله این بود که حسن علیه السلام
از وی شکوه کردند نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت ان مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و انجا
که آب دهن انحضرت صلعم رسیده بود خر بر شد و این علامت ماند تا وقت مرگ او و در کتاب مذکور بروایت
سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود ولی انکه معاونت
به قتل وی کرده باشد غلی در ان داشته باشد بمجرد دیدن حضور در ان ایام نابینا شد انگاه مردم از سبب آن

پس بیدار گشت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم که دست مبارک خود بالا کرده بود و شمشیر در دست داشتند نزدیک
آنحضرت نطعی افتاده بود و ده کس از قاتلان حسین علیہ السلام ذبح ساخته چون نظرش بمن افتاد دست بمن
کرد بواسطہ آنکه شریک لشکر قاتلان حسین علیہ السلام شده بودم میلی از خون حسین در چشمم کشید چون رفته شده
اعمی گشته بیدار شدم انتہی و عبارت مذکوره نص است بر آنکه در مکان مقدس و در اشخاص مقدس بعد وفات
ارواح انبیا و اوصیا در حضرات انبیا و اوصیای شهود نزول ملائکه و ارواح انبیا و اوصیا میگردد المقدس
دویم آنکه در رسالہ فاتحة المرام صفحہ ۱۰ نوشته که فلانا ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم جس محفل
میں ہو وہاں خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے
روح نبی کریم حاضر ہوتے ہیں کما هو فی فتوی علماء مکة المعظمة انفاذ فی هدی الانام فی مسئلة القیام
وہاں سب مغفور ہوتی ہے اور حاجات اونکی بباعث برکت بر آتی ہیں اور محفل مستجاب الدعا ہے انتہی و ظاہر
است که ذکر اهلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از غایت ظهور محتاج دلیل نیست
مگر بنابر اطمینان قلوب ناظرین نقل یک عبارت اکتفا می رود ترجمه صواعق محرقه آورده چون حق سبحانہ تعالے
و بنابر التطفیل حضرت رسالت پناه صلعم امر بدوام و بنابر ابدوام آنحضرت و اهلبیت آنحضرت قرار داد بر آنکه اهلبیت
در حنیف خبر که از امام رازی بعضے ازان روایت کردیم مساوی آنحضرت شد و دلیل دیگر آنکه در حق ایشان فرموده
اللهم انهم منی و انا منهم بار خدا اهلبیت از من اند و من از ایشانم انتہی و لنعم ما قال الشافعی ال النبی ذریعتی
وهم الیه وسیلتی ٭ ارجو بهم اعطی غدا ٭ بید الیمین صحیفتی سیوم آنکه در رسالہ فاتحة المرام
صفحہ ۱۰ نوشته اور حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی اور
ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر میں متواتر آیا ہے کہ جس مجلس میں مسلمان
ذکر خدا و رسول کرتے ہیں فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر اونپر سایہ کرتے ہیں اور تا اتمام حاضر رہتے ہیں اور اونکے
حق میں دعا کرتے ہیں اور استغفار کرتے ہیں اور اونکی جناب حق تعالی کرتے ہیں اور اون مسلمانونکو رحمت الٰہی احاطہ کرتی
ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہیں اور جس مقام پر درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین
بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہو کر عرض کرتے ہیں کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور یہی حدیث قدسی میں آیا ہے

کہ حق تعالے نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادۃ لمولانا المحدث الدہلوی انتہی و بوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد وہو المطلوب ومن ادعی التفرقۃ فعلیہ البیان چہارم آنکہ
ابو اللیث سمرقندی در تنبیہ الغافلین آوردہ رفعہ الی النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم
مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدۃ من اہل
الارض یذکرون اللہ تعالی الا قعد معہم عدۃ من الملائکۃ محصل ترجمہ آنست کہ برای ذکر کنندگان حق تعالے
فرشتہ ندا می کند کہ برخیزید کہ گناہان شما تبدیل شدند بحسنات و شما مغفور و مبرور شدید و بر
زمین ہمان مقدار کہ ایشان جمع گردیدہ ذکر حق سبحانہ تعالے می کنند ہمان مقدار فرشتگان گرد
آن گروہ می شوند الخ و بالبداہۃ معلوم ہر قاصی و دانی است کہ ذکر رسول مقبول و اہلبیت آنحضرت
صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ و تفسیر
در عشرہ محرم خانہ خود و یکروز در عشرہ محرم حضور شاہ عالم بادشاہ و پیش حضور معین الدین اکبر شاہ
در قلعہ سلطانی مجلس جمع کردہ تذکار شہادت حضرت امام حسین می کردند و دیگر علماء نامدار این شہر اکثر
در مساجد پیش منبر با مجمع دیگر نہایت باشتیاق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام و اولیا و اصحاب آنحضرت
و خلفای کبیر و ان مجمع کردہ و زاری می کنند با وصف جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجالس
تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و شمردن آن از جملہ بدعات ناشی از تعصب و عناد
کما لا یخفی علی من لہ ادنی درایۃ ششم آنکہ چون باعتقاد اہل سنت و جماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جملہ کمالات سوا شہادت موجود بودند و این کمال عظیم بواسطہ جناب حسنین
علیہما السلام گویا بعینہ تذکار اوصاف جناب خاتم النبیین تاج المرسلین است و شہادت جبری را کہ
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیدہ باید داشتن گریہ و حزن دایم و تذکر مصائب ہولناک درین امت
تا قیام قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچہ فاضل دہلوی در نقل
خود آوردہ ولکن لم یحصل لہ کمال الشہادۃ فاقتضت حکمۃ اللہ تعالی ان یلحق ہذا الکمال العظیم

سائر کالاثر بعدہ وانزوٰی فاستناب الحسنین علیهما السلام عن جدهما علیه افضل التحیة وجعلهما مرآتین لملاحظة
وتجلی جمالہ وکمالہ ولما کانت الشهادة علی قسمین شهادة سر وشهادة علانیة قسمت علیهما فاختص السبط الاکبر بالقسم الاول
واختص السبط الاصغر بالقسم الثانی ولما کان مبنی امرہ علی الشهرة والاعلان اذ لا شک فی الوحی علی شان جبرئیل علیه السلام
وغیرہ من الملائکة بتعیین المکان وتسمیته وتعیین الزمان وهو راس الستین ثم اشتهر امرہ واعلن ذکرہ علی
لسان امیر المؤمنین کرم الله وجهه فی سفرہ الی صفین ثم لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب
دما وامطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثی ونوح الجن وبکائهم وطواف السباع حافظا
لجثته ودخول الحیات فی مناخر قاتلیه الی غیر ذلک من اسباب الشهرة لیطلع الحاضرون
والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة
فی امتداد الی یوم القیٰمة فقد بلغت نهایة الشهرة فی الملاء الاعلیٰ والاسفل والغیب والشهادة
والجن والانس والناطق والصامت انتهیٰ ہم ازانکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشهادتین صفحہ ۵۵
می نویسد قصہ کوتاہ چون حضرت امام رضی عنه دریافت عنان عزیمت از کوفه برتافت وسائق وقائد
قضا وقدر کشان کشان انجناب را بکربلا انداخت حالا این واقعه شنیدنی وکار گذارے تقدیر
دیدنی است ودر صفحہ ۶۲ می فرماید حالا تفصیل اسمائے شہدائے اہل بیت کہ باجناب سید الشہداء
در کربلا شهید شدند باید شنید سرشک غم از دیدہ پرنم در ماتم این خیار اہل عالم باید بارید انتہیٰ
عبارت مذکورہ چنانچہ صحیح نص است بر آنکہ شنیدن حال این واقعه وگریہ نمودن در ماتم این
خیار اہل عالم ضرور است وهو المراد فانظروا ایها المنصفون ان تلک العبارات نصوص جلیة علی انعقاد
مجلس العزاء وتذکار مصائب خامس آل العباء والبکاء علی سید الشهداء عبادة لاریب فیه وانما ینکرہ

به من لایؤمن بالله ورسوله

ویوم الجزاء

تمت